

MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

Vedecký časopis pre medzinárodné
politické, ekonomické, kultúrne a
právne vzťahy

Scientific journal of international
political, economic, cultural and
legal relations

Ročník XVII | Volume XVII

4/2019

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis
pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy
Fakulty medzinárodných vzťahov
Ekonomickej univerzity v Bratislave

Journal of International Relations

Scientific journal
of international political, economic, cultural and legal relations
published by the Faculty of International Relations
at the University of Economics in Bratislava

Indexovaný v / Indexed in:

Medzinárodné vzťahy 4/2019, ročník XVII.
Journal of International Relations 4/2019, Volume XVII.

Medzinárodné vzťahy

Journal of International Relations

Redakcia / Editorial office:

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovak Republic

Tel.: 00421 2 6729 5471

E-mail: mv.fmv@euba.sk

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:

 Ludmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board:

	Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR	University of Malaya, Malaysia
	Doreen BEKKER	Rhodes University, South Africa
	Alexandru BURIAN	Moldavian Association of International Law, Moldova
	Eva CIHELKOVÁ	Pan-European University, Slovakia
	Alan V. DEARDORFF	University of Michigan-Ann Arbor, USA
	Attila FÁBIÁN	University of West Hungary, Hungary
	Tatiana FILOSOFOVA	NRU Higher School of Economics, Russia
	François GEMENNE	University of Liège, Belgium
	Otmar HÖLL	University of Vienna, Austria
	Edward H. HUIJBENS	University of Akureyri, Iceland
	María Teresa INFANTE Caffi	University of Chile, Chile
	Siti Rohaini Binti KASSIM	University of Malaya, Malaysia
	LI Hsi-Mei	Chinese Culture University, Taiwan
	Klavdij LOGOŽAR	University of Maribor, Slovenia
	Stanislav MRÁZ	College Danubius, Slovakia
	Rebecca NEUMANN	University of Wisconsin-Milwaukee, USA
	Jan OSTOJ	Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland
	Hakan G. SICAKKAN	University of Bergen, Norway
	Karol SORBY	University of Economics in Bratislava, Slovakia
	František ŠKVRNDA	University of Economics in Bratislava, Slovakia
	Pavel ŠTURMA	Charles University in Prague, Czech Republic
	Chong-Ko Peter TZOU	Tamkang University, Taiwan
	Harun UÇAK	Alanya Alaaddin Keykubat University, Turkey
	Jolita VVEINHARDT	Vytautas Magnus University; Sports University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:

 Mykhaylo KUNYCHKA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Vydavateľ / Publisher: Ekonomická univerzita v Bratislave, IČO 00 399 957

Evidenčné číslo / Country registration number: EV 4785/13

ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print edition)

ISSN 1339-2751 (online)

Obsah

 KOMPARACE SOUČASNÉHO NÁVRHU TTIP S PŘEDCHOZÍMI SMLOUVAMI O TRANSATLANTICKÉM OBCHODU: CO POKRAČUJE A CO JE NOVÉ	
MGR. MARTIN HOLUB – PROF. RNDR. VLADIMÍR BAAR, CSC.	258
 ÚPADOK ĽAVICOVÝCH STRÁN V KONTEXTE REGIÓNU V4	
ING. JAKUB SZABÓ	276
 KVÁZIDIPLOMATICKÉ ZASTÚPENIA A MOŽNOSTI ICH VYUŽITIA VO VZŤAHOCH MEDZI ŠTÁTMI BEZ DIPLOMATICKÝCH STYKOV	
PHDR. ERIK PAJTINKA, PHD.	303
 ZAHRANIČNÁ POLITIKA KEDR: IDEOVÉ VÝCHODISKÁ A NÁSTROJE	
MGR. LUCIA HUSENICOVÁ, PHD.	321
 SOCIALIZÁCIA GLOBÁLNYCH MÉDIÍ: ZAMERANIE SA NA GENERÁCIU Z	
PROF. DMYTRO LUKIANENKO, PH.D., D.S. – ANDRII CHUZHYKOV, PH.D.	341
INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY	355
INŠTRUKCIE PRE AUTOROV	357

Content

 A COMPARISON OF THE CURRENT PROPOSAL OF THE TTIP WITH PREVIOUS AGREEMENTS ON TRANSATLANTIC TRADE: WHAT CONTINUES AND WHAT IS NEW MARTIN HOLUB – VLADIMÍR BAAR _____	258
 THE DETERIORATION OF LEFT-WING PARTIES IN THE V4 REGION JAKUB SZABÓ _____	276
 QUASI-DIPLOMATIC REPRESENTATIONS AND THEIR POTENTIAL USE IN RELATIONS AMONG STATES ERIK PAJTINKA _____	303
 THE FOREIGN POLICY OF DPRK: IDEOLOGICAL BACKGROUND AND INSTRUMENTS LUCIA HUSENICOVÁ _____	321
 SOCIALIZATION OF GLOBAL MEDIA: FOCUSING ON GENERATION Z DMYTRO LUKIANENKO – ANDRII CHUZHYKOV _____	341
ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS	355
GUIDE FOR AUTHORS	357

KOMPARACE SOUČASNÉHO NÁVRHU TTIP S PŘEDCHOZÍMI SMLOUVAMI O TRANSATLANTICKÉM OBCHODU: CO POKRAČUJE A CO JE NOVÉ

A COMPARISON OF THE CURRENT PROPOSAL OF THE TTIP WITH PREVIOUS AGREEMENTS ON TRANSATLANTIC TRADE: WHAT CONTINUES AND WHAT IS NEW

Martin Holub¹, Vladimír Baar²

Cílem článku je porovnat a stručně shrnout předešlé smlouvy o transatlantickém obchodu s návrhem TTIP. V úvodní části článku jsou vysvětleny historické základy transatlantických smluv. První a druhá část článku tedy popisuje základní stupeň poznání, současné teoretické přístupy a jejich aplikaci. Hlavní, třetí část článku obsahuje komparaci současného návrhu TTIP s předchozími obchodními dohodami (Transatlantická deklarace /1990/, Nová transatlantická agenda /1995/ a Transatlantické ekonomické partnerství /1998/). V čtvrté části článku autor dospěje k hlavním výsledkům, tj. zhodnotí, co je ve smlouvě TTIP nové a rovněž to, co pokračuje z minulosti, přičemž také vysvětlí příležitosti a hrozby vyplývající z nynějšího návrhu TTIP.

Klíčová slova: obchod, mezinárodní vztahy, USA, EU

The article aims to compare and briefly summarize previous transatlantic trade agreements with the TTIP proposal. The article introduces the historical bases of transatlantic agreements in the introduction part. The first and the second part of the article have described the level of knowledge, recent theoretical approaches, and their application. The third part of the article is about the comparison of the current proposal of the TTIP with previous agreements (Transatlantic Declaration /1990/, New Transatlantic Agenda /1995/ and Transatlantic Economic Partnership /1998/). In the fourth part of the article, the author evaluates what continues and what is new in the TTIP

¹ Mgr. Martin Holub, Department of Human Geography and Regional Development, Faculty of Science, University of Ostrava, Chittussiho 10, 710 00 Ostrava, Czechia, e-mail: martinholub1@centrum.cz, P14212@student.osu.cz

² Prof. RNDr. Vladimír Baar, CSc., Department of Human Geography and Regional Development, Faculty of Science, University of Ostrava, Chittussiho 10, 710 00 Ostrava, Czechia, e-mail: vladimir.baar@osu.cz

proposal. In the end, the author explains opportunities and threats, for both the EU and the US, from the TTIP proposal.

Key words: international relations, trade, the EU, the US

JEL: F10, F15, F53

1 INTRODUCTION

The importance of free trade agreements seen in the ongoing scientific debate on whether free trade agreements (FTAs) will allow the growth of members involved in international trade. It was also the question of a study conducted by Baier and Bergstrand (2004). In their research, they concluded that "... The answer is: yes" (Baier, Bergstrand 2004, p. 27). Both scientists indeed admit objections, e. g. They did not occupy with the impact of such agreements on trade with non-members of international trade as well as trade between these non-members. Also, the social impacts of these FTAs were not involved in their research. The research was: "our focus has been solely on trying to provide policymakers with more resolution on an unbiased estimate of the average effect of an FTA on trade" (Baier, Bergstrand 2004, p. 27). The authors also indicate that the effects of the FTA will vary depending on the economic size of the two members, their income per capita, and the distance between the two countries. Although researchers admit these effects, they abandon these effects to further research (Baier, Bergstrand 2004, p. 27).

In 2012, Baldwin and Jaimovich (2012) investigated the importance of the domino effect, i. e. signing still a new number of FTAs. In their research, they point out that "nations sign FTAs to reduce the discrimination created by FTAs signed among their trade partners" (Baldwin, Jaimovich 2012, p. 10). According to them, "each new FTA creates additional discrimination, FTAs can spread in a domino-like pattern" (Baldwin, Jaimovich 2012, p. 10).

Nobody could deny that the relationship between the US and the EU continues to revolve around the environmental issue. Furthermore, a free trade agreement could also help in this aspect. For example, a team led by Antweiler (2001) confirmed surprising findings. Their "estimates of the scale and technique elasticities indicate that if openness to international markets raises both output and income by 1%, pollution concentrations fall by approximately 1%" (Antweiler, Copeland, Taylor 2001, p. 41). This result brings "... a somewhat surprising conclusion: freer trade is good for the environment" (Antweiler, Copeland, Taylor 2001, p. 41).

In 2003, the study by Copeland and Taylor (2003) confirmed that the environmental policy also affects trade and investment flows, since "both trade and investment are influenced by pollution regulations" (Copeland, Taylor 2003, p. 91). As shown in the following text, climate change and environmental issues have influenced contractual agreements between the US and the EU in the past two decades.

In the early 1990s, the first formal agreement on transatlantic relations was signed and entitled. Declaration on relations between the European Communities and the US (the Transatlantic Declaration on EC-US Relations /TAD/ 1990). The Declaration was designed to draft the relationship between the EEC and the US. However, it is also true that the TAD contained relatively difficult passages that resulted from the different approaches of the two signatories. For example, the part of the transnational challenge was particularly problematic because this part ensures the cooperation on global challenges for both signatories. Specifically, it was the fight against terrorism, environment protection, and preventing the proliferation of nuclear, chemical, and biological weapons, and missile technology (European Communities 1990). This cooperation will be quite tricky as Bodansky (2003) notes: "despite the broad similarities the environment has been more a source of conflict than cooperation in transatlantic relations. On virtually every prominent issue: GMOs, persistent chemicals, and above all, climate change – the US and the EU have lined up on different sides" (Bodansky 2003, p. 59). Bodansky states it aptly: "In the climate change negotiations, for example, the Clinton administrative believed that, if technology can solve the problem, fine. Europeans, in contrast, seem to feel that, regardless of technology, we consume too much and need to change our lifestyles. Also, the US often tends to be more pragmatic ... whereas Europe tends to be more moralistic" (Bodansky 2003, p. 64).

Five years later, the earlier Transatlantic Declaration was more regulated by the New Transatlantic Agenda. The following should be done in the framework of promoting peace and stability, democracy, and development at a global level. This part included mainly the restoration of war-ravaged Yugoslavia. In particular, the reform of political and economic areas and the building of democratic institutions. It will also work together to develop a blueprint the UN Economic and Social Reform (EU 1995). It includes cooperation that will lead to "... find urgently needed solutions to the financial crisis of the UN system" (EU 1995, p. 4). A political scientist Zbigniew Brzezinski affirms that an agreement on the reform of the UN was an important point, especially for the US. Since then ... international organizations are increasingly independent of the decisive influence of the US as they become decision-making centers (Brzezinski 1993, p. 101).

The issue of further development of transatlantic relations postponed until 18 May 1998. The Transatlantic Economic Partnership (TEP) signed at the EU-US Summit in London.

This agreement was projected to intensify a bilateral dialogue. Furthermore, the TEP Environmental Group was set up to "... promoting greater co-operation between US and European scientists and regulators on environment issues with trade and economic implications" (EU 1998, p. 11). As the political scientist Brzezinski

(1993) argues, this activity is essential in environmental issues, as ... several animal and plant species have been wholly exterminated in Europe and North America. Furthermore, "... there has been a massive loss of forests on these continents" (Brzezinski 1993, p. 177). If we move towards the last economic convergence between the US and the EU, the development of the TTIP itself began on February 13, 2013, when the final announcement of the start of negotiations initiated. Moreover, we can learn from a joint statement by President Barack Obama, President of the European Council Herman Van Rompuy and President of the European Commission José Manuel Barroso that: "Through this negotiation, the United States and the European Union will have the opportunity not only to expand trade and investment across the Atlantic but also to contribute to the development of global rules that can strengthen the multilateral trading system" (EUROPEAN COMMISSION 2013, p. 1). The official opening of the first round of the TTIP negotiations began in Washington on 8 July 2013. However, the agreement was criticized, and the TTIP negotiations were interrupted after Donald Trump joined the presidency (2017).

2 METHODOLOGY

The method of comparative analysis used in this article. This approach can better explain the fundamental evolution of the economic aspects of Atlanticism. Besides, it can assess what, whether and why it has added. The results will discover by analyzing previous trade agreements. The article aims to compare and briefly summarize previous transatlantic trade agreements with the TTIP proposal. Furthermore, the article responses the research question and its sub-questions in the end. The main research question was set out in the research scheme: How does the TTIP proposal contrast with previous EU-US agreements? The main research question divided into the following sub-questions: To what extent the TTIP proposal differs from preceding agreements? Why and what parts have added to the TTIP proposal?

A comparative analysis is a research method based on the explanation of economic phenomena and the subsequent comparison with the current phenomenon. Also, the central part of the article analyzes previous transatlantic trade agreements which compared with the current agreement (the TTIP). Furthermore, the conclusion of the article will also evaluate how agreements are different. The texts of agreements and draft agreements serve as data. The research question influences their choice.

The study based on many sources that pursue this topic. The cited sources are made by leading foreign authors (e.g. Brzezinski (1993), Peterson (2003), Capaldo (2014), Luft (2009)) and the EU (EC) significant political and economic documents (The Transatlantic Declaration, The New Transatlantic Declaration, The Transatlantic Economic Partnership, the TTIP Negotiations).

3 A COMPARISON OF THE CURRENT TTIP PROPOSAL WITH PREVIOUS TRANSATLANTIC TRADE DOCUMENTS

In this section, the current TTIP texts compared with the previous documents. The documents will be assessing what is the same and what is new. The text will base on two types of documents that the EU puts forward for joint negotiations with the US: 1. Opinions – raise and describe the EU's approach to the subject in the TTIP negotiations. 2. Suggestions for Texts – Initial Proposals for Legal Texts on Negotiating Topics of the TTIP (EU DG TRADE 2016a). The final agreement will have 24 chapters and will be divided into four sections: market access, regulatory cooperation, rules and institutional, general, and final legal provisions.

3.1 The TTIP proposal compared to the Transatlantic Declaration

The issue of goods and customs solved within the initial proposal on trade in goods and customs. These issues regulated in sections as scope and coverage, reduction and elimination of customs duties, special régimes, non-tariff measures, and specific exemptions related to goods (EU DG TRADE 2016b). Compared to the first relatively general document such as the Transatlantic Declaration, this is a significant shift in the area of economic cooperation. Furthermore, another visible difference between the Transatlantic Declaration and the TTIP proposal is in agriculture. While the Transatlantic Declaration only mentions agriculture as a topic to develop dialogue. Moreover, the TTIP proposal adds concrete proposals for solutions. The same situation as agriculture also refers to a specific area of wine and spirits, and the EU goals are "... would remove nearly all customs duties on EU–US trade" (EU DG TRADE 2015a, p. 12).

The EU estimates that this would have positive results, such as immediate savings for EU companies. "This would: create 'spillover' effects — benefits not directly related to trade, for example scrapping tariffs would lower the cost of the goods we export which would increase sales which would mean more jobs to enable firms to produce more which would boost demand from people filling those new jobs for other goods we produce" (EU DG TRADE 2015a, p. 12).

The service sector is also the area of interest that the TTIP is adjusting. This field is a definite shift compared to the Transatlantic Declaration, which only mentions this area very broadly. The TTIP adds new goals such as agreeing on market access for services, professional mobility, licensing, and new rules for selected sectors. According to the EU, these measures are intended to ensure that "... EU and US firms can compete on equal terms in either market, governments treat EU and US firms in the same way; regulators can work together more closely in the future" (EU DG TRADE 2015a, p. 14).

The EU also sees the role of the TTIP in public procurement. The EU wants to agree with the US on rules that will ensure that companies from both units will not discriminate against in public tenders (EU DG TRADE 2015a). Trade barriers are mainly US legal restrictions on foreign suppliers. There are known as the Buy America Act and the Buy American Act as well as the General Procurement Agreement. Unlike the United States, the European Union does not currently have a possible European instrument to protect European firms on the open international public procurement market (EC 2016a).

Discussions have continued since March 2012 in the EU. In 2016, the European Commission presented a revised proposal for a tool for addressing international public procurement (International Procurement Instrument). As Cecilia Malmström, European Commissioner for Trade, notes: "I firmly believe that an open international trading system needs to include public procurement. Openness is good for business, good for consumers, and leads to efficient use of taxpayers' money" (EC 2016b, p. 1). Another characteristic of the instrument continues by Elżbieta Bieńkowska, European Commissioner for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs: "We want EU companies to be able to tap into this market outside the EU just as companies from outside the EU are able to benefit from our market. What we are doing today will open doors for our businesses and allow them to compete on an equal footing" (EC 2016b, p. 1).

The last point relating to market access is the rules of origin. In this case, the EU wants to use the TTIP rules to "... simpler rules of origin that can be easily understood and applied by EU producers and exporters" (EU DG TRADE 2015a, p. 16). On the other hand, the Transatlantic Declaration does not mention public procurement rules or rules of origin.

The second part of the TTIP negotiating text deals with the position of regulatory cooperation. The theme divided into three horizontal chapters: regulatory cooperation, technical barriers to trade, and food safety, and animal, and plant health. Regulatory cooperation aims to create new regulations while reviewing those existing regulations that have an impact on EU-US investment (EU DG TRADE 2015a).

Another visible area of cooperation is the technical barriers. The EU's primary concern is "... eliminate or at least reduce unnecessarily duplicative or burdensome procedures for checking products and ... get more transparency in the US system on standards" (EU DG TRADE 2015a, p. 20). Moreover, the last issue of a horizontal chapter is food security, animal, and plant health. The core of the chapter is the EU's objective of ensuring pragmatic and rapid procedures and decisions on trade-related rules. This goal should also include active mechanisms for solving business problems (EU DG TRADE 2015a). This is a detailed cooperation scheme which not mentioned in the Transatlantic Declaration. The Transatlantic Declaration deals only about

supporting the development of dialogue on technical and non-tariff barriers. The topic of specific industrial sectors is dealt with the TTIP proposal in more detail in the horizontal subchapters 2.4-2.12. (chemicals, cosmetics, engineering products, information and communication technologies (ICT), medical devices, pesticides, pharmaceuticals, textiles, vehicles) (EU DG TRADE 2015a, p. 22-34). Besides, we can see here a visible difference compared to the Transatlantic Declaration.

The third part consists of the rules proposed by the EU to facilitate exports, imports, and investment. The EU wants to guarantee that these activities will be fairer (EU DG TRADE 2015a). This section includes sustainable development, energy and raw materials, customs, and trade facilitation, small and medium-sized enterprises (SMEs), investment protection and investor-state dispute settlement (ISDS), state dispute settlement (SSDS), competition policy, intellectual property rights, and geographical indications. However, the scope of these rules not broadly regulated in the Transatlantic Declaration. The Transatlantic Declaration only deals with these activities in a very general way.

In the end, table 1 shows a comparison of the TTIP proposal and the Transatlantic Declaration.

Table 1: The TTIP proposal compared to the Transatlantic Declaration

<i>The TTIP proposal</i>	<i>The Transatlantic Declaration</i>
Negotiating new concrete proposals for agriculture	Negotiating agriculture as a topic to develop dialogue
More focused on wine	Developing wine as a topic to dialogue
Creating a process for solutions about spirits	Developing spiritis as a topic to dialogue
Launching about market access for services	Mentioning service area very broadly
Expanding procurement rules which not discriminate in public tenders	Does not mention
Establishing more straightforward rules of origin	Does not mention
Providing technical barriers which have a detailed cooperation scheme	Developing a reference to supporting dialogue on technical barriers
Furnishing non-tariff barriers which have a detailed cooperation scheme	Developing a reference to supporting dialogue on non-tariff barriers
Designating goals for fairer exports, imports, and investment	Mentioning exports, imports, and investment in a very general way

Source: Table data retrieved from the TTIP proposal and the Transatlantic Declaration.

3.2 The TTIP proposal compared to the New Transatlantic Agenda

The New Transatlantic Agenda (NTA) is larger than the previous Transatlantic Declaration, but it is not in terms of size of the TTIP. The NTA mentions only that a new transatlantic market space will be created in the future. Also, the NTA speaks of a joint study will be conducted on ways to facilitate trade and services, and tariff and non-tariff barriers will be reduced or eliminated. Besides, customs matters are concerned because it merely mentioned that both parties would endeavor to conclude customs cooperation and an agreement by the end of 1996 (EU 1995). The area of services, public procurement, and rules of origin are also not regulated in the NTA.

In the NTA, regulatory cooperation mentioned in terms of strengthening regulatory cooperation and supporting regulatory agencies. Another objective is to agree on mutual recognition of products for specific sectors as soon as possible (EU 1995). More space is also devoted to regulation in the NTA than in the Transatlantic Declaration. In spite of the proposed TTIP text provides an entirely new regulatory cooperation framework. The NTA also does not regulate technical barriers to trade (see above), food safety, animal and plant health. The NTA only refers to chemicals and information and communication technologies (ICT).

When we compare the new TTIP rules with the NTA, we can find only the promotion of sustainable development. Furthermore, the NTA only supports the conclusion of a customs cooperation and mutual assistance in the area of customs and trade facilitation (EU 1995). The NTA is completely lacking regulations in energy and raw materials, small and medium-sized enterprises (SMEs), investment protection, and investor-state-dispute settlement (ISDS), state-state-dispute settlement (SSDS), competition policy, intellectual property rights, and geographical indications.

Especially the situation is very complicated in energy and raw materials. It seems to be one of the most critical problems to solve, particularly for the EU. It is well known that the EU is very dependent on external sources of energy and raw materials. Presently energy security is one of the main objectives of the EU.

According to the EU proposal, the TTIP should secure the usual prices of energy raw materials: "... a party shall not adopt or maintain a higher price for exports of goods to the other party than the price charged for such goods when destined for the domestic market" (EU DG TRADE 2016c, p. 2). The agreement also prohibits any export monopoly position: "a party shall not institute or maintain a monopoly for the exportation of any good to the other party" (EU DG TRADE 2016c, p. 2). An essential part of the TTIP proposal is also the establishment of a consultation mechanism to guarantee prevention and rapid response in the event of disruption or deterioration of the energy supply situation of either party or its threat (EU DG TRADE 2016c). The issue of cooperation within the consultation mechanism addressed by the fact that "the

Coordinators are respectively the US Secretary of Energy and the Member of the European Commission in charge of Energy" (EU DG TRADE 2016c, p. 9).

It is also significant to recall the geopolitical problems of the current EU. As Aalto (2007) notes, "as for the EU—Russia energy dialogue, the question on many European policy-makers lips is whether Russia’s sovereignty concerns and geopolitical interests could one day dictate cut-offs that would be directly and openly intended to the EU party despite three decades of no such interruptions. Pondering of this question represents a very basic precondition to the possibility of pan-European energy solutions“ (Aalto et al. 2007, p. 199). According to Aalto (2007), "all suggest that Russia’s geopolitical interests will primarily hit the transit states with which the EU is developing closer relations with its new neighborhood policy launched in 2003, like Ukraine and the Caucasus, but also "black holes" like Belarus" (Aalto et al. 2007, p. 200).

In the end, table 2 shows a comparison of the TTIP proposal and the New Transatlantic Agenda.

Table 2: The TTIP proposal compared to the New Transatlantic Agenda

<i>The TTIP proposal</i>	<i>The New Transatlantic Agenda</i>
Prohibiting any export monopoly position	Marketspace will be creating in the future
Containing regulation of services, public procurement, rules of origin	Not regulating services, public procurement, rules of origin
Introducing new Good regulatory practices	Strengthening and supporting regulatory cooperation and regulatory agencies
Providing concrete proposals for chemicals and ICT	Only referring to chemicals and information and communication technologies (ICT)
Establishing concrete proposals for technical barriers, food safety, animal, and plant health	Not regulating technical barriers to trade, food safety, animal, and plant health
Securing the usual prices of energy raw materials	Completely lacking regulations in energy and raw materials

Source: Table data retrieved from the TTIP proposal and the New Transatlantic Agenda.

3.3 The TTIP proposal compared to the Transatlantic Economic Partnership

The last document we will compare with the new TTIP rules is the Transatlantic Economic Partnership (TEP). The trade-in goods are mainly solved the TEP by a part of the bilateral event, which mainly deals with technical barriers to trade in goods. In the TTIP proposal, the EU is focusing on the elimination of almost all customs duties while the TEP only marginally adjusts the issue.

In the area of services, the TEP focuses on improving and developing cooperation in the framework of the General Agreement on Trade and Services (GATS) which concluded in the framework of the WTO Agreement in 1994. The TTIP is supposed to improve the position of Europe's cultural diversity in comparison with the TEP. "The EU will thus be able to exclude from the talks any sectors with a strong cultural component, such as libraries, archives or museums" (EU DG TRADE 2014).

In the TEP, the issue of public procurement addressed referring to the strengthening of WTO cooperation, including the GATS and the GPA. Furthermore, the TTIP proposal is designed to remove the remaining barriers that hitherto prevent firms from both entities from bidding for public procurement. The TTIP proposal is addressing obstacles associated with the issue of rules of origin which are not solved by the TEP. In the TEP, technical barriers to trade, cooperation on regulation, and food safety, and animal and plant health, several general and leading principles considered and consideration of their possible preparation, modification or extension. In contrast, the TTIP devotes more attention to these chapters. It sets out the reasons for action, goals, sensitive, and controversial issues. Furthermore, it proposes a modification of 9 specific industries. The TTIP proposal further distinguished from the TEP by focusing on sustainable development, and energy and raw materials which the TEP does not regulate at all.

In the area of rules, the TEP mentions trade facilitation and customs where "... we will cooperate on developing the WTO work process on trade facilitation, with a view to producing concrete results. We will furthermore seek to build consensus for improving the trading environment by increasing transparency and predictability and by reducing administrative burden" (EU 1998, p. 3).

However, it should be noted that the preliminary results of the TTIP impact studies are not precise. A study led by Joseph Francois (2015) from the Center for Economic Policy Research in London shows: "The results indicate positive and significant gains for both the EU and the US. GDP is estimated to increase by 68-119 billion euros for the EU and 50-95 billion euros for the US (under the less ambitious and the ambitious FTA scenarios, respectively)" (Francois et al. 2015, p. 95).

Besides, Capaldo (2014) suggests adverse effects for the EU: "The TTIP would lead to losses in terms of net exports after a decade, compared to the baseline "no-TTIP" scenario. Northern European Economies would suffer the largest losses

(2.07% of GDP) followed by France (1.9%), Germany (1.14%) and United Kingdom (0.95%). TTIP would lead to job losses. We calculate that approximately 600,000 jobs would be lost in the EU. Northern European countries would be the most affected (-223,000 jobs), followed by Germany (-134,000 jobs), France (-130,000 jobs) and Southern European countries (-90,000)" (Capaldo 2014, p. 2).

Felbermayr (2013) also proposes that the TTIP will lead to job losses in some countries outside of the EU and the US. "However, like the effects on social welfare, there are also losers when we look at the labor markets. In the OECD countries, jobs lost but not included in the transatlantic free trade agreement. On balance, however, the job-creating effects predominate, resulting in about two million more jobs over the long term" (Felbermayr et al. 2013, p. 6).

A system for helping small and medium-sized enterprises (SMEs) is not also mentioned in the TEP but includes in the TTIP proposal. Furthermore, the TEP does not contain more detailed rules on investment protection and investor-state dispute settlement (ISDS). The TEP is seeking to include investments in WTO negotiations: "We will seek the support of all our partners for the next steps towards the creation of investment rules in the WTO" (EU 1998, p. 3). Moreover, SSDS not further described in the TEP.

In the TEP, the protection of competition also spoken in particular in support of WTO decision-making. In the TEP, the dispute settlement between states is only briefly mentioned to promote transparency. Both of these rules respond to TTIP's detailed design. Another rule is intellectual property rights and geographical indications. It should be noted that the issue of geographical indication does not include in the TEP, unlike the TTIP proposal.

The TEP foresees that the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement).

The TEP foresees that the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement) is the cornerstone signed as an annex to the establishment of the WTO as far as intellectual property rights are concerned. Furthermore, the underlying article is the so-called Internet Contract (WIPO) which regulates copyright and related rights. According to the TEP, other improvements are: reducing the cost of obtaining patent protection, reviewing design protection and textiles, the possibility to promote the mutual exploitation of the search for patent results of both units (between EPO and USPTO). Besides, the TEP also assumes exploring ways to secure the protection of databases of both units as well as the possibility of enhancing intellectual property rights (IPR) compliance. (EU 1998) In contrast, the TTIP supposed to "... raise awareness of the role of IPR in encouraging innovation and creativity, and protect the people and firms that come up with new ideas and use them to make high-quality products by enforcing IPR rules in a balanced

way, and encourage investment in research and development that produces new ideas, as well as branding of products and services" (EU DG TRADE 2015a, p. 45).

Furthermore, the EU wants to achieve the TTIP compliance with geographical indications because "... the current US system and the way it's enforced means products are often sold in the United States that use names of origin from a particular region in the EU but weren't actually produced there" (EU DG TRADE 2015a, p. 46). It should also be noted that the TTIP contains a detailed treatment of foods and beverages³ that are protected by a geographical indication which is also a novelty against the TEP. Other the EU objectives introduced by the TTIP will include copyright aspects that the EU already protects as well as stakeholder cooperation in areas of common interest (EU DG TRADE 2015a). For the sake of completeness, the TTIP proposal is based and is entirely in line with international agreements already concluded.⁴

---

³ EU DG TRADE (2016d), EU DG TRADE (2016e).

⁴ EU DG TRADE (2015c).

Table 3: The TTIP proposal compared to the Transatlantic Economic Partnership

<i>The TTIP proposal</i>	<i>The Transatlantic Economic Partnership</i>
Focusing on the elimination of almost customs duties	Only adjusting customs duties
Establishing concrete proposals in the area of services	In the area of services, improving and developing cooperation in the framework of the GATS
Removing the remaining barrier for public procurement	Strengthening of WTO cooperation in the issue of public procurement
Addressing obstacles associated with the issue of rules of origin	Does not mention
Negotiating proposals for nine specific industries	Referring to possible preparation, modification or extension of technical barriers to trade, food safety, and animal, and plant health
Focusing proposals also for sustainable development, energy, and raw materials	Does not mention
Containing concrete proposals for ISDS, SSDS, and SMEs	Not containing more detailed rules on ISDS, SSDS, SMEs,
Containing a detailed treatment of foods and beverages that are protected by a geographical indication	Lacking regulations about a geographical indication

Source: Table data retrieved from the TTIP proposal and the Transatlantic Economic Partnership.

4 CONCLUSION

As Peterson (2003) recalls, the Cold War ended almost simultaneously with the emergence of the Single European Market. The EU has thus become the US's most important trading and investment partner. After the collapse of the Soviet bloc, George Bush's administration initiated a dialog which led to the first set of the US-EC relationship through the Transatlantic Declaration (1990). The Transatlantic Declaration was to address the pressing issues that emerged in the early 1990s. In particular, it was about strengthening emerging democratic Europe, strengthening NATO and UN principles, and rejecting protectionism in the international trading system. An important point was also the arrangement of the institutional framework for more frequent meetings of representatives of both units. The Transatlantic Declaration was necessary, as a first point drawing point and ensuring consultation between allies

and partners (Peterson 2003, p. 1). The new Transatlantic Agenda (1995) has already signed between the EU and Bill Clinton's Democratic Administration. It mainly based on the previous document which had already institutionalized a consultation system. Peterson (2003) describes it as follows: "A formal US–EU dialogue had been sought by the Bush (Senior) administration and agreed via the Transatlantic Declaration in 1990. However, it was upgraded under Bill Clinton and given significantly more policy substance through the 1995 New Transatlantic Agenda (NTA) " (Peterson 2003, p. 1). In the end, the Transatlantic Economic Partnership (1998) mainly strengthened the area of multilateral and bilateral events as well as the procedural framework.

Now we can answer the main research question: How does the TTIP proposal differ from previous EU-US agreements? The position of the TTIP proposals against previous agreements is very different, which is mainly due to the extent of the modifications that the TTIP provides. The research intention was also to find the answer to the research sub-questions: To what extent does the TTIP come from previous documents? Also, what parts have added to the TTIP? If we compare the TTIP proposal with the Transatlantic Declaration. We will find that the TTIP proposal based on a framework of areas such as goods and customs, agriculture, and services, and these areas will evolve considerably. Conversely, in the TTIP proposal were newly added areas such as rules of origin, public procurement as well as regulation, technical barriers to trade, food safety, and animal and plant health.

If we compare the TTIP proposal with the Transatlantic Agenda, we will find common points in areas such as regulation, promoting sustainable development, and customs issues. On the contrary, in the TTIP proposal, we can also find areas such as services, public procurement, rules of origin, an essential modification of energy (raw materials), intellectual property, and geographical indications.

The last examined pair was the TTIP proposal compared to the Transatlantic Economic Partnership (TEP). In this case, the TTIP proposal based on the framework areas of the TEP, such as the regulation and safety of food, and animal and plant health but these areas extended. Furthermore, the TTIP proposal adds areas such as sustainable development, aid to SMEs, intellectual property, geographical indications, energy and raw materials, dispute settlement between states, rules on investment protection, and investor-state dispute settlement. As the research suggests, the TTIP proposal patterned on the frameworks of the previous contractual documents that it develops and expands.

Based on the results of some studies dealing with the impact of the TTIP on world trade, it is not entirely clear whether the effects will be positive or negative. Some researchers (Francois 2015, Felbermayr 2013) argue that the TTIP will have a positive impact while another researcher (Capaldo 2014) says the opposite. The

ambiguity of the results of studies based on economic models leads to the conclusion that they cannot be the primary decision-making aspect of the TTIP.

Moreover, TTIP's most visible strengths are the contracting of industries that could trigger common patents and new joint standards in technology. The other strength is building energy security. The TTIP is supposed to secure the usual price, ban the export monopoly, and a consultation mechanism for the crisis. Diversifying energy supplies is a vital issue for the EU. It is crucial to recall the percentage of EU imports: "... EU Member States import half of their energy needs. The figure is expected to rise to 65 percent by 2030" (Luft et al. 2009, p. 160). It is also significant to remember where most of the imports come from: "Forty-five percent of all EU oil imports originate in the Middle East and roughly 30 percent from Russia" (Luft et al. 2009, p. 165). The last significant strength is the removal of legal restrictions on foreign suppliers. Restrictions or deletions The Buy America Act and the Buy American Act are other critical points for Europeans. The EU does not have a similar Buy European Act in place. The situation on both sides would be balanced by adopting the TTIP.

However, there are also weaknesses when studying the TTIP proposal. One of the first is to point out that the current free trade without regulations is the so-called race to the bottom. This development corresponds to the theory of globalization, and unhappy workers of multinational companies.

Furthermore, this treaty will not solve the essence of the problem. The problem is that global trade must protect the disadvantaged. Global trade will not solve the freezing of the WTO situation when the Doha negotiations did not bring any substantial agreement. It should also be recalled that the historical US and the EU position on environmental, food safety, and public health issues are very different. These points of the contract, especially for the US side, can be very problematic and ultimately endanger the conclusion of the treaty TTIP. If we are talking about weaknesses, we must also not forget the problems arising from the arbitration system (ISDS, SSSDS). The treaty seeks to improve this arbitration system but still seen as a priori undemocratic by the public and political parties.

The author's view is that it is not entirely clear whether the TTIP will be economically beneficial. The economic benefits may be minor, but the trade policy will be simplified. However, the TTIP proposal is undoubtedly much more sophisticated and comprehensive than previous transatlantic trade agreements. This work shows that the EU needs some form of agreement. The EU is in a worse position than the US, especially in terms of access to the US public procurement market and also in energy diversification. On the other hand, if Americans were satisfied with the level of tariffs and the functioning of ISDS and SSSDS, they would not even start negotiations at all.

REFERENCES:

1. AALTO, P. (eds), (2007): *The EU-Russian energy dialogue: Europe's future energy security*. Aldershot: Ashgate, 2007.
2. ANTWEILER, W. – COPELAND, B. R. – TAYLOR, M. S. (2001): Is free trade good for the environment? In: *American economic review*, 91, 4, pp. 877-908.
3. BAIER, S. L. – BERGSTRAN (2004): Economic determinants of free trade agreements. In: *Journal of International Economics*, 64, 1, pp. 29-63.
4. BALDWIN, R., – JAIMOVICH, D. (2012): Are free trade agreements contagious? In: *Journal of International Economics*, 88, 1, pp. 1-16.
5. BELOW, A. – STUCHTEY, T. (2015): German Energy Security, Raw Materials Supply, and Shifting Geopolitical Impacts. [Online.] In: *Brandenburg Institute for Society and Security*, 2015. [Cited 7.4.2019.] Available online: <<http://www.aicgs.org/2015/09/german-energy-security-raw-materials-supply-and-shifting-geopolitical-impacts/>>.
6. BODANSKY, D. (2003): Transatlantic environmental relations. In: John Peterson a Mark A. Pollack (eds.), *Europe, America, Bush: transatlantic relations in the twenty-first century*. London: Routledge, 2003; pp. 59-69.
7. BRZEZINSKI, Z. (1993): *Bez kontroly: chaos v předvečer 21. století*. Praha: Victoria Publishing, 1993.
8. BRZEZINSKI, Z. (1999): *Velká šachovnice: k čemu Ameriku zavazuje její globální převaha*. Vyd. 1. Přeložil Anna Grušová. Praha: Mladá fronta, 1999.
9. BRZEZINSKI, Z. (2004): *Volba: globální nadvláda nebo globální vedení*. Vyd. 1. Přeložil Martin Ritter. Praha: Mladá fronta, 2004.
10. CAPALDO, J. (2014): The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership: European Disintegration, Unemployment and Instability. [Online.] In: *GDAE Working Papers*, 2014. [Cited 7.4.2019.] Available online: <http://www.ase.tufts.edu/gdae/Pubs/wp/14-03CapaldoTTIP.pdf>.
11. COPELAND, B. R. – TAYLOR, M. S. (2003): Trade, Growth and the Environment. [Online.] In: *Working Paper 9823*, 2003. [Cited 9.4.2019.] Available online: <<http://www.nber.org/papers/w9823>>.
12. EU. DG TRADE (2007): Framework for advancing transatlantic economic integration between the European Union and The United States of America. [Online.] In: *EU DG Trade*, 2007. [Cited 16.1.2019.] Available online: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/may/tradoc_134654.pdf>.
13. EU. DG TRADE (2014): TTIP and Culture. [Online.] In: *EU DG Trade*, 2014. [Cited 7.4.2019.] Available online: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/july/tradoc_152670.pdf>.

14. EU. DG TRADE (2015a): Partnerství TTIP zblízka. [Online.] In: *EU DG Trade*, 2015. [Cited 3.2.2019.] Available online: <<http://bookshop.europa.eu/cs/partnerstv-ttip-zbl-zka-pbNG0115085/>>.
15. EU. DG TRADE (2015b): TEXTUAL PROPOSAL SANITARY AND PHYTOSANITARY MEASURES (SPS). [Online.] In: *EU DG Trade*, 2015. [Cited 18.2.2019.] Available online: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/january/tradoc_153026.pdf>.
16. EU. DG TRADE (2015c): TTIP: Towards an EU-US trade deal: Intellectual property – position paper. [Online.] In: *EU DG Trade*, 2015. [Cited 9.4.2019.] Available online: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/april/tradoc_153331.7%20IPR%20EU%20position%20paper%2020%20March%202015.pdf>.
17. EU. DG TRADE (2016a): EU negotiating texts in TTIP. [Online.] In: *EU DG Trade*, 2016. [Cited 10.3.2019.] Available online: <<http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1230#market-access>>.
18. EU. DG TRADE (2016b): EU negotiating texts in TTIP. [Online.] In: *EU DG Trade*, 2016. [Cited 11.1.2019.] Available online: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/march/tradoc_154369.pdf>.
19. EU. DG TRADE (2016c): EU negotiating texts in TTIP. [Online.] In: *EU DG Trade*, 2016. [Cited 12.4.2019.] Available online: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/july/tradoc_154801.pdf>.
20. EU. DG TRADE (2016d): EU-US TTIP Negotiations: List of geographical indications: Annex I. [Online.] In: *EU DG Trade*, 2016. [Cited 16.4.2019.] Available online: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/march/tradoc_154386.GIPaperAnnex1%20FINAL_REV.pdf>.
21. EU. DG TRADE (2016e): EU-US TTIP Negotiations: List of geographical indications: Annex II. [Online.] In: *EU DG Trade*, 2016. [Cited 16.3.2019.] Available online: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/march/tradoc_154387.pdf>.
22. EUROPEAN COMMISSION (1990): Transatlantic Declaration on EU-US relations. [Online.] In: *European Commission*, 1990. [Cited 7.3.2019.] Available online: <http://eeas.europa.eu/us/docs/trans_declaration_90_en.pdf>.
23. EUROPEAN COMMISSION (1995): The New Transatlantic Agenda, 1995. [Online.] In: *European Commission*, 1995. [Cited 11.3.2019.] Available online: <http://eeas.europa.eu/us/docs/new_transatlantic_agenda_en.pdf>.
24. EUROPEAN COMMISSION (1998): Transatlantic Economic Partnership. [Online.] In: *European Commission*, 1998. [Cited 19.3.2019.] Available online: <http://eeas.europa.eu/us/docs/trans_econ_partner_11_98_en.pdf>.

25. EUROPEAN COMMISSION (2013): Statement from United States President Barack Obama, European Council President Herman Van Rompuy and European Commission President José Manuel Barroso. [Online.] In: *European Commission*, 2013. [Cited 6.3.2019.] Available online: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-94_en.htm>.
26. EUROPEAN COMMISSION (2016a): International public procurement. [Online.] In: *European Commission*, 2016. [Cited 5.4.2019.] Available online: <https://ec.europa.eu/growth/single-market/public-procurement/international_en>.
27. EUROPEAN COMMISSION (2016b): European Commission Takes Action to Open Up International Procurement Markets. [Online.] In: *European Commission*, 2016. [Cited 8. 2. 2019] Available online: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-178_en.htm>.
28. EUROPEAN COMMISSION (2019): European Union, Trade in goods with USA. [Online.] In: *European Commission*, 2019. [Cited 17.7.2019.] Available online: <https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_usa_en.pdf>.
29. EUROSTAT (2017): Eurostat key figures on Europe 2017 edition. [Online.] In: *Eurostat*, 2017. [Cited 19.7.2019.] Available online: <<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/8309812/KS-EI-17-001-EN-N.pdf/b7df53f5-4faf-48a6-aca1-c650d40c9239>>.
30. EUROSTAT (2019): Share of EU in the World Trade. [Online.] In: *Eurostat*, 2019. [Cited 19.7.2019.] Available online: <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>.
31. FELBERMAYR, G. (eds), (2013): Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) Who benefits from a free trade deal? [Online.] In: *GED Bertelsmann Foundation*, 2013. [Cited 16.3.2019.] Available online: <<http://aei.pitt.edu/73918/1/2013.4.pdf>>.
32. FRANCOIS, J. et al. (2015): Reducing transatlantic barriers to trade and investment: An economic assessment. In: *Working Paper No. 1503*, Department of Economics, Johannes Kepler University of Linz.
33. LUFT, G. (eds), (2009): *Energy security challenges for the 21st century: a reference handbook*. ABC-CLIO, 2009.
34. PETERSON, J. – POLLACK, A. M. (2003): *Europe, America, Bush: transatlantic relations in the twenty-first century*. 1st pub. London: Routledge, 2003.

ÚPADOK ĽAVICOVÝCH STRÁN V KONTEXTE REGIÓN V4 THE DETERIORATION OF LEFT-WING PARTIES IN THE V4 REGION

*Jakub Szabó*¹

Dopady ideológie sú v súčasnosti väčšie, ako by sa mohlo na prvý pohľad zdať. Viac ako kedykoľvek predtým začala ideológia ovplyvňovať politický vývoj krajín. Hoci sa politika identity spája primárne s pravicovými stranami, motívom tejto práce je zanalyzovať jej dopady na ľavicu v regióne Vyšehradskej štvorky. Za cieľ si kladieme zodpovedať otázku o úpadku ľavice ako dôsledku prechodu od triednej politiky, smerom k politike identity. Práca sa zaoberá teoretickými východiskami ľavicovej politiky, politiky identity a vývoja ľavicových strán v Česku, Poľsku, Maďarsku a na Slovensku. Predostierame asymetrie medzi vývojom ľavice v daných krajinách a za pomoci regresnej analýzy sa pokúšame verifikovať stanovenú hypotézu.

Kľúčové slová: ľavicové strany, politika identity, ČSSD, SLD-UP, MSZP, Smer-SD

The impact of ideology is greater, than it may appear at the first sight. Ideology started to have an influence on the political development in various countries. Even though, the identity politics is primarily linked to the right-wing parties, we have an ambition to analyze its impact on the left-wing parties in Vysehrad countries. The aim of this article is to answer the question concerning the deterioration of left-wing parties as a result of transition from class-based politics to a more identity-based politics. The article focuses on the theoretical foundation of left-wing politics, identity politics and development of left-wing parties in Czech Republic, Poland, Hungary and Slovakia. We put an emphases on the asymmetries between left-wing parties in the region, while trying to verify the hypothesis using regression analysis.

Key words: left-wing parties, identity politics, ČSSD, SLD-UP, MSZP, Smer-SD

JEL: O57, P25

---

¹ Ing. Jakub Szabó, Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, e-mail: jakub.szabo@euba.sk

1 ÚVOD

Európu obchádza strašidlo – strašidlo (ne)ideológie (Marx – Engels, 2018). V súčasnom verejnom diškurze je nadpriemerne zastúpená téza post-ideologickej doby, éry bez politických odtieňov a hodnotových konfliktov, období bez ideológie, *nepolitickej politiky*. Pripájame sa s názorom k Žižekovi (2011, s. 52), ktorý tvrdí, že „*popieranie ideológie je faktickým dôkazom, že viac ako kedykoľvek predtým sme otrokmi ideológie*“, čoho dôkazom je implicitné akceptovanie hegelovskej tézy o konci dejín a víťazstve liberálnej demokracie (Fukuyama, 2002). Fukuyamovská dichotómia regulovaného kapitalizmu s akcentom na ľudské práva sa stala nespochybniteľnou axiómou do tej miery, že je chápaná ako neideologická samozrejmosť. V tomto kontexte je náročné načrtnúť ideovú líniu a ľavo-pravé vymedzenie medzi politickými stranami, o to väčšmi v krajinách semiperiférie Európskej únie – v regióne Vyšehradskej štvorky (V4).

Nedávny vývoj počas kreovania kľúčových pozícií v Európskej únii (predseda Európskej komisie, predseda Európskej rady, Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku a guvernér Európskej centrálnej banky), ktorý nasledoval po voľbách do Európskeho parlamentu (máj 2019) je toho dôkazom. Hlavné koalíčné strany z krajín V4 vytvorili jednotný negociačný blok, čo malo za následok opustenie principiálnej straníckej línie v rámci jednotlivých európskych frakcií. Najsilnejšia vládna strana v Českej republike, ANO predsedu vlády A. Babiša je členom *Aliancie Liberálov a Demokratov* (ALDE, Renew Europe), dominantný FIDESZ V. Orbána na maďarskej politickej scéne bol do pozastavenia činnosti dlhodobo stálym pilierom *Európskej Ludovej Strany* (EPP), zatiaľ čo Kaczyňského Právo a Spravodlivosť kontinuálne podporuje latentne euroskeptickú frakciu *Konzervatívov a Reformistov* (ECR). Smer-SD, najsilnejšia koalíčná strana na Slovensku je stabilným členom *Progresívnej Aliancie Socialistov a Demokratov* (S&D), ako nominálne jediná relevantná ľavicová strana (European Parliament, 2019). Znamenalo opustenie stranícko-ideologickej línie naplnenie predstáv o technokratickej nepolitickej politike? Nie je dôkazom o relevantnosti tejto tézy fakt, že štyri kľúčové politické strany v rámci V4 našli názorový prienik naprieč týmto zoskupením a nie naprieč jednotlivými frakciami? Podľa nášho názoru ide práve v tomto prípade o ukážku špecifik politickej scény strednej Európy a nadradenosti ideologického naratívu tomu realpolitickému. Ideologická prizma čistoty V4 vyhrala nad pragmatizmom a utilitarizmom, s cieľom získať pre svoju krajinu najvýhodnejšie pozície, najmä v Európskej komisii. Rozdielne kontúry stredoeurópskej ľavice môžu prispieť k pochopeniu tohto paradoxu. Vyhranjujeme sa preto teleologickej interpretácii a v tejto práci sa zameriame na vývoj

ľavicových politických strán v regióne V4, čo nám napomôže k získaniu holistického obrazu o politických odlišnostiach krajín Vyšehrada.

V prvej časti si vymedzujeme pojmy potrebné pre napredovanie v našej práci a to s akcentom na ľavicovú politiku politických strán. Využívame klasické poznatky Heywooda a Bobbia, ktoré doplníme o slovenský rozmer. Ďalej si predstavujeme koncept *Tretej cesty* A. Giddensa a s ním inherentne spojenú politiku identity, ktorá je principiálna pre pochopenie súčasnej krízy ľavicových strán a to nielen vo V4. Tretiu cestu koherentne spájame s Labouristickou stranou pod vedením T. Blaira a neskôr G. Browna, čo nám poslúži ako východisko v praktickom overení našej hypotézy v závere práce. K predstaveniu politiky identity využívame klasické práce Fearona a Jenkinsa, ktoré rozširujeme o moderný fukuyamovský rozmer. V nasledujúcej časti sa zameriame na vývoj ľavicových strán v jednotlivých krajinách V4, kde delimitujeme spoločné znaky ľavice v daných krajinách a budeme akcentovať kľúčové rozdiely medzi nimi. Okrem relevantnej literatúry z krajín pôsobenia spomínaných ľavicových strán, budeme pracovať s volebnými štúdiami a post-komunistickými štúdiami z databázy *Elsevier*. Údaje k volebným výsledkom a prieskumom verejnej mienky budeme čerpať zo štatistických databáz a spoločností zameraných na prieskumy verejnej mienky.

V prípade Česka sa zameriame na dynamiku sociálnej demokracie a komunistickej strany. Poľsko a Maďarsko budeme pozitívne vnímať ako politicky homogénny útvar s približne rovnakou trajektóriou vývoja, zatiaľ čo v prípade Slovenskej republiky poukážeme na paradox sociálnej demokracie v tejto krajine. Budeme argumentovať v zmysle tézy načrtnutej T. Pikettym (2018) z publikácie *Brahmin Left vs Merchant Right: Rising Inequality and the Changing Structure of Political Conflict (Evidence from France, Britain and the US, 1948-2017)*, že za úpadkom ľavice stojí prerod od triednej politiky, politiky postavenej na fundamentoch ekonomickej redistribúcie a znižovania socioekonomických nerovností, smerom k politike identity. Môžeme evidovať nárast pudového reflexu spoločnosti a stratifikáciu medzi chudobou (have nots) a vyššími príjmovými skupinami (haves). Hypotéza, ktorú sa pokúsime verifikovať znie nasledovne: „*Úpadok ľavicových strán v regióne V4 je dôsledkom prerodu od politiky založenej na triede, smerom k politike identity*“, čím sa dostávame ku komparácii úpadku stredo-európskej a západo-európskej ľavice. V rámci analýzy danej hypotézy sa *de facto* dopracujeme aj k zodpovedaniu implicitného podtitulu našej práce, či je Slovenská republika, súčasnou krajinou Vyšehrada s dominantnou ľavicovou stranou v politickom spektre výnimkou, alebo ide o akademickú chiméru. Využijeme na to regresnú analýzu pomocou metódy najmenších štvorcov (OLS), kde budeme analyzovať dopad Tretej cesty na vývoj sociálnej-demokracie v krajinách V4.

2 ĽAVICOVÁ POLITIKA

V čom tkvie podstata politickej ľavice? Ľavica sama o sebe predstavuje iba slovo, súradnice pre lepšiu orientáciu v politickom živote. Jej existencia nám môže slúžiť na lepšie poňatie politickej reality, osvojenie si pojmov na ubezpečenie sa, že sa pohybujeme v rovnakom ideovom priestore. Na svet sa nikto nepozera cez optiku nezaujatého pozorovateľa, svetonázor každého z nás je ovplyvňovaný súborom teórií a konceptov, politická realita nikdy nie je vnímaná objektívne. Už Marx (2010, s. 23) v diele *Nemecká Ideológia* vo vzťahu k politickým ideám konštatoval, že „*Výplody ich [ľudstva] myslí im prerástli cez hlavu. Tvorcovia sa podrobili svojim vlastným výtvorom*“. Ideológia pokrívuje vnímanie sveta, čo bolo mementom od francúzskej revolúcie a neskôr Marxa, cez Gramsciho a Luxemburgovú, až po Poppera a Chomskym. Ľavicový súbor myšlienok je v tomto zmysle iba jedným z odtieňov politickej ideológie.

Podľa klasického Heywoodovho delenia (2019, s. 29) poznáme tri základné politické ideologické prúdy: socialistický, konzervatívny a liberálny, pričom s ľavicou sa stotožňuje najmä ten socialistický. Hoci sa môže zdať, že majorita populácie neskúmajúca jemné odtiene politickej filozofie je v prípade identifikovania sa s určitým hodnotovým smerom indiferentná, nie je tomu tak. Prevažná väčšina populácie vie intuitívne zväžiť aj také abstraktné pojmy ako je ľavica (Rockey, 2014).

V prípade politickej reality sú primárnymi nositeľmi politickej ideológie, či už liberálnej, socialistickej alebo konzervatívnej, politické strany. Politická strana predstavuje medzičlánok medzi štátom a občianskou spoločnosťou, ide o spoločenstvo ľudí, ktoré sa organizuje s cieľom získať vládnu moc prostredníctvom volebného víťazstva, alebo inými prostriedkami (Heywood, 2019). Rôzne strany politického spektra sa od seba odlišujú vo viacerých aspektoch. Čo majú minimálne nominálne spoločné je fakt, že sú nositeľmi istého typu hodnôt. Z pohľadu vymedzenia ľavice je dôležitá pravo-ľavá diferenciácia. Ľavica sa dá potom vymedziť ako protipól pravice a pravicových strán. Podľa talianskeho teoretika Bobbia (1995) je fundamentom rozdielu na osi pravica/ľavica postoj k dosahovaniu ideálu rovnosti. Historickým údelom ľavice, jej *raison d'être* je boj za rovnosť. Na druhej strane je pravica, zosobňovaná s hodnotami osobnej slobody a zodpovednosti. Je samozrejme zřejmé, že je prítomná heterogénnosť v oboch protipóloch.

Revizionistický prístup prináša Heywood (2019), ktorý vníma ako principiálny rozkol medzi pravým a ľavým delením postoj k spoločenskej zmene. Ľavicu spája s hodnotami ako sloboda, rovnosť a pokrok, čo kladie do rozporu s pravicovými hodnotami tradícií, hierarchie a poriadku. Naproti tomu slovenský filozof a politik Zala, dlhoročný predstaviteľ slovenskej ľavice kladie akcent na „*zúčtovanie so všetkými formami zotročovania, vykorisťovania a nespravodlivými formami distribúcie*“ (Zala, 2016). V prípade oboch tiež badáme implicitný odpor k rigidite

socioekonomického systému, ktorý môžeme v kombinácii s dôrazom na sociálnu spravodlivosť akceptovať ako principiálny prekursor ľavicového myslenia.

Po delimitovaní ľavice ako antagonistického myšlienkového prúdu vo vzťahu k pravici si vymedzíme rôzne prúdy v rámci samotného ľavicového prostredia a ľavicových strán. Ako sme indikovali skôr, v rámci ľavicového prúdu existuje výrazná heterogenita. Od (ne)ideologických centristov až po radikálnych priaznivcov maoizmu. Pre účely tejto práce nie je dôležité skúmať všetky prúdy ľavicového myslenia. Zameriame sa na tie, ktoré sú, resp. boli prítomné v regióne centrálnej Európy a pokúsime sa ich diferencovať do troch skupín. Jedným zo spôsobom ako pristúpiť k otázke diferenciácie ľavicových strán je ich vzťah k otázke budovania sociálneho štátu. Hoci sa to nemusí zdať očividné, ale v súčasnosti žijeme v čase nevídaného spoločenského konsenzu v ekonomických otázkach. Od konca 80. rokov prevláda neoliberalný naratív regulovaného kapitalizmu v dvoch formách – anglosaskej a kontinentálnej alebo ukotvanej (embedded), pričom spory sa vedú nanajvýš v otázke do akej miery je sociálny štát potrebný (Steger – Roy, 2010). Okraje myšlienkového spektra v tejto otázke, na jednej strane krajne-ľavicový v snahe o úplne zrušenie trhových interakcií, na druhej strane libertariánsky a anarcho-kapitalistický *a priori* proti akejkoľvek forme sociálneho štátu, sú vytláčané na okraj. Podľa Švihlíkovej (2017) existujú tri základné myšlienkové prúdy k otázke sociálneho štátu: (1) *Liberálny (Beveridgeovský) sociálny štát* v USA a Spojenom Kráľovstve (2) *Konzervatívny sociálny štát* v Nemecku a (3) *Socialistický sociálny štát* Škandinávskych krajín. Častokrát je náročné oddeliť pravicový a ľavicový pohľad na sociálny štát. Za etalón ľavicového vnímania sociálneho štátu považujeme príklon k škandinávskemu modelu. V nadväznosti na príklon k tej či onej forme sociálneho štátu pridávame pohľad na otázku sociálnej spravodlivosti a mieru citlivosti na socioekonomické nerovnosti. V praktickej časti si potom budeme môcť rozdeliť politické strany v jednotlivých krajinách medzi radikálne (komunistické), klasické (socialistické/sociálno-demokratické) a postmoderné (liberálne/centristické) ľavicové strany.

3 TRETIA CESTA A POLITIKA IDENTITY

V roku 2002 zaznela z úst bývalej britskej premiérky M. Thatcher zaujímavá odpoveď na otázku, čo považuje za svoj najväčší úspech v politike – „*Tony Blair a nová labouristická strana*“ (Žižek, 2015). Koncept *Tretej cesty* skoncipovaný sociológom A. Giddensom (1999) z konca minulého tisícročia je kľúčovým pre pochopenie súčasnej krízy ľavicovej politiky. Transformácia smerom k politickému gradualizmu zo strany tradičných socialistických strán je podľa nášho názoru jedným z najdôležitejších faktorov úpadku ľavice vo V4. Vo svete bol tento pokus o (ne)ideologický prúd reprezentovaný labouristickou stranou pod vedením T. Blaira

alebo G. Browna, politikou B. Clintona a smerovaním nemeckej SPD pod kuratelou G. Schrödera. Na slovenskej politickej scéne sa politika Tretej cesty spájala najmä so stranou Smer-SD v počiatkoch jej existencie od roku 1999. Strany Tretej cesty sa snažili reflektovať spoločenské zmeny počnúc *neokonzervatívnou revolúciou* (Nová pravica) po nástupe M. Thatcherovej a R. Reagana a preexponovanou spoločenskou náladou voči tradičnej ľavici ako dôsledku pádu železnej opony ku koncu 90. rokov. Ústretovosť voči neoliberalizmus v kombinácii s odmietnutím spoločensky obsolétnej *New Dealovskej* ľavice vytvorilo tlak na etablovanie Tretej cesty (Blair, Schrödor a Clinton).

Posun ekonomických tém smerom ku kultúrnym otázkam síce začal byť výrazný už po študentských protestoch v roku 1968 (Nová ľavica), avšak do reálnej politickej sféry sa pretavil až neskôr s príchodom konceptu Tretej cesty. Rok po nástupe Blaira do funkcie predsedu Labouristickej strany prichádza k prepisu stanov strany, slávnej doložky IV. konštitučných pravidiel, kde sa strana odkláňa od socialistickej, ba priam až marxistickej cesty smerom k demokratickému socializmu a začína sa orientovať na „*dynamickú trhovú ekonomiku*“ (Labour Party, 2019). V roku 1997 môžeme nájsť vo volebnom manifeste labouristickej strany definitívne vymedzenie sa voči klasickej socialistickej politike reprezentovanej povojnovými *New Dealovskými* lídrami ako C. Attlee alebo H. Wilson, kde strana T. Blaira vyhlasuje, že „*my si uvedomujeme, že politika v roku 1997 musí byť iná ako v rokoch 1947 a 1967*“ (Labour Party, 1997). Labouristická strana pod vedením Blaira a funkčné obdobie prezidenta Clintona (1993-2001), ako reakcia na neokonzervatívnu revolúciu Thatcherovej a Reagana, predstavovali šablónu, ktorá výrazným spôsobom vplývala na ľavicu v stredoeurópskom regióne, ako „moderná“ alternatíva voči historickému zlyhaniu reálneho socializmu v krajinách V4. Dôkazom toho môže slúžiť aj výrok lídra slovenskej ľavice R. Fica, prebratý paradoxne od čínskeho komunistu Teng Siao-Pchinga – „*Nie je dôležité, či je mačka biela alebo čierna, ale či chytá myši*“ (Hospodárske noviny, 2019). Tradičná ľavicová politika, za každých okolností jasne vyhranená v konfliktoch zamestnanec/zamestnávateľ, práca/kapitál alebo rovnosť/sloboda, začína argumentovať (ne)ideologickým pragmatizmom a dôrazom na sociokultúrne otázky, otázky identity.

Téma politiky identity nebola nikdy aktuálnejšou ako dnes. Väčšinou prichádza k jej identifikovaniu s krajnou pravicom (Bolsonaro, Trump, Modi, Netanhyau), avšak ako si vysvetlíme, politika identity je doménou ako pravice, tak aj ľavice. Jedným z dôvodov väčšej akustickej sily pravicovej politiky identity sú jej víťazné tendencie v poslednej dobe. Zdá sa byť autentickjšia pre elektorát. Práve nemožnosť ľavicovej politiky v prípade tejto konfrontácia sa z nášho pohľadu zdá byť jedným z primárnych faktorov jej volebného úpadku. Kľúčové v prvom rade je vymedzenie politiky identity.

Fearon (1999) charakterizuje dva myšlienkové prístupy k identite. Pre nás dôležitejšia, personálna identita, uvažuje o identite ako sociálnom konštrukte, kde *„identita je odlišujúca charakteristika (alebo charakteristiky), na ktorú/é môže byť človek hrdý alebo názory, ktoré sú spoločensky závažné ale viac-menej nemenné“*, pričom konkrétne odkazuje na *„spoločenské kategórie a zdroj individuálnej sebaúcty a dôstojnosti“*. Tak ako Fukuyama (2002) identifikoval Thymos (Sokratov názov „tretej časti duše“) za primárny determinant historickej dialektiky vychádzajúc z Hegela, tak v súčasnosti využíva túto elementárnu ľudskú potrebu po uznaní za hnací mechanizmus identity a ultimátne súčasnej krízy politického života. Fukuyama (2019) vo svojej podstate nadväzuje na Fearona a rast vplyvu identity pripisuje *„rozdielu medzi vnútorným Ja a vonkajším svetom spoločenských pravidiel a noriem, ktorý nedostatočným spôsobom uznávajú užitočnosť a dôstojnosť môjho vnútorného Ja“*. Sociálna identita je *de facto* spoločný znak skupiny ľudí, ktorý ju odlišuje od inej skupiny ľudí. Vo svojej podstate ide o sociálny konštrukt, pričom ten môže byť etablovaný výlučne arbitrárne, kde ako konštatuje Jenkins (2008) *„môžeme sa odvolať na prvý princíp sociálneho konštrukcionalizmu. Sociálne skupiny sú skutočné, ak sú ľudia presvedčení, že sú. Správajú sa spôsobom, že sú skutočné a počas toho správania realitu vytvárajú“*.

Nadstavbou toho je Marxova téza o podmienený ľudského vedomia tomu spoločenskému (ekonomickému), ktorú sformuloval v eseji *Ku kritike Politickej Ekonomie*. *„Bytie ľudí nie je určované ich vedomím, práve naopak, ich vedomie je určované ich spoločenským bytím“* (Marx, 1999). Spoločenské interakcie v nejakej forme môžu dopomôcť spoluvytvárať predstavu o sebe a spoločnosti. Známy kritik marxizmu, V. Havel ambivalentným, ale predsa istým spôsobom akceptoval danú tézu keď napísal na margo ideológie, že, *„Ponúka [ideológia] ľudským bytostiam ilúziu identity, dôstojnosti a morálky, ktorá im uľahčí stať sa ich súčasťou“* (Havel, 2018). Havel tak implicitne akceptuje konštrukcionalistický prístup k otázke identity využívajúc dialektiku. Hoci sa môže zdať otázka identity irelevantná vo vzťahu k úpadku ľavice, opak je pravdou. Zadefinovaný prerod ľavicových strán a kapitulácia na fundamentálne ekonomické otázky zapríčinil vznik *Tretej cesty*, ktorá je inherentne spätá s otázkou identity. Do popredia vstúpili post-materiálne a post-moderné otázky rasy, rodovej rovnosti, práv LGBTIQ komunity, práv zvierat alebo postavenia minorít. Spoločnosť sa začala stratifikovať na My verzus Oni. Názočne to môžeme vidieť na vývoji politickej debaty v USA. Principiálne otázky štruktúry ekonomiky sú prekrývané zástupnými témami interrupcií, držby zbraní a právami sexuálnych menšín.

4 VÝVOJ ĽAVICE V ČESKEJ REPUBLIKE

Vývoj českej politickej scény po roku 1989 predstavoval viacero unikátností v kontexte V4. Dve z nich sa týkajú postavenia ľavice v politickej sfére krajiny. Prvý súvisí s bohatou históriou *Českej strany sociálne demokratické* (ČSSD) a jej neskorších politických úspechov v Českej republike, zatiaľ čo druhý s etablovaním českých komunistov v ponovembrovom politickom období. Vývoju českej ľavice od samostatnosti dominovala hegemonia ČSSD a jej variácie kolaborácie s komunistami z *Komunistickej strany Čiech a Moravy* (KSČM). Práve na interakcii ČSSD a KSČM si vysvetlíme dynamiku českej ľavice.

Z dôvodu zakotvenia vedúcej úlohy komunistickej strany v článku 4, ústavy Československej socialistickej republiky, bola ČSSD nútená počas obdobia 1948-1989 pôsobiť z exilu. Po novembrovej revolúcii a prvých názorových rozporoch na chod strany v slobodnej spoločnosti prichádza k triešteniu sociálnej demokracie v Česku. Rozpory sa týkali možnosti spolupráce s *Občianskym fórom* (OF) a bývalými komunistami (Suk, 1997). V roku 1990 prichádza k prvému štiepeniu strany, kedy skupina okolo Rudolfa Battěka uspela na kandidátke OF, zatiaľ čo Horákova ČSSD vo voľbách 1990 neprešla do parlamentu. Následkom toho prišlo k pretransformovaniu Battěkovej skupiny na *Asociáciu Sociálnych Demokratov*, ktorá sa avšak aj po rôznych fúziách s marginálnejšími ľavicovými stranami rozpadla. Horákova ČSSD pristúpila k spojeniu sa s komunistickými reformátormi z hnutia *Obroda* (Kopeček – Pšejja, 2008). V prípade ČSSD môžeme v rámci nášho delenia pristúpiť v prvých rokoch pôsobenia ako k tradičnej ľavicovej strane.

Transformácia prišla aj v prípade *Komunistickej strany Československa* (KSČ), kedy prichádza v roku 1990 k vytvoreniu KSČM ako regionálnej strany v rámci KSČ, ktorá sa medzičasom osamostatnila a vytvorila kompaktnú súčasť českej politickej scény so silnou členskou základňou a spoľahlivým elektorátom. Reformné snahy rôznych prúdov na čele s predsedom Jiřím Svobodom boli odvrátené a strana zostala pri neohusákovskom dogmatizme (Bastl et. al., 2011). KSČM je v našej kategorizácii vnímaná ako radikálna (neokomunistická) ľavicová strana, ktorá kredovala svoju identitu na kritike kapitalizmu a ponovembrového vývoja.

Ideologicky kľúčová bola z toho dôvodu aj defenzíva voči neoliberalným politikám *Občianskej demokratickej strany* (ODS) V. Klause, ktorá kopírovala teoretické zdôvodnenie z predchádzajúcej kapitoly. Sociálna demokracia sa v antikomunistickom marazme adaptovala na *Washingtonský konsenzus*, ako všeobecne akceptovanej paradigmy postavenej na liberalizácii obchodu, kapitálových tokov, privatizácii a deregulácii (Gore, 2002), čo možno vidieť na volebných výsledkoch z roku 1990 a 1992 (Tab. 1). Na druhej strane konštantné úspechy reformných komunistov v ponovembrovom období znamenali etablovanie komunistickej strany v českom parlamentarizme, čo je signifikantnou výnimkou

v priestore V4. Kopeček (2008, s. 322) udáva za najdôležitejší faktor úspechu komunistickej strany sprostredkovanie nenásilného odovzdania moci OF a vytvorenie vlády národného porozumenia, ako istej formy odčinenia nespravodlivostí medzi rokmi 1948-1989.

Tab. 1: Výsledky ľavice v parlamentných voľbách 1990-2017

	1990	1992	1996	1998	2002	2006	2010	2013	2017
ČSSD	4,1%	6,5%	26,4%	32,3%	30,2%	32,3%	22,1%	20,5%	7,3%
KSČM^a	13,2%	14,1%	10,3%	11,3%	18,5%	12,8%	11,3%	14,9%	7,8%

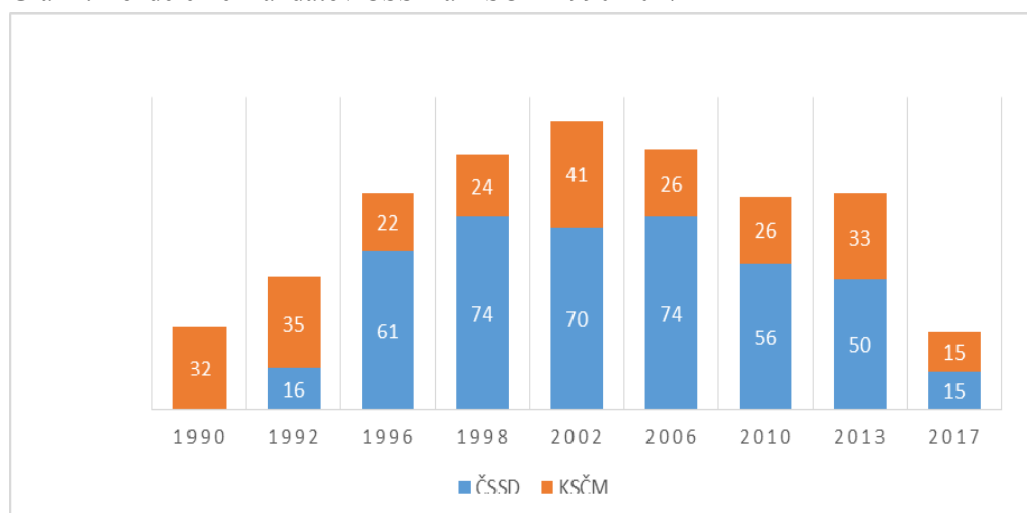
Poznámka: Voľby 1990 a 1992 sa týkajú volieb do Českej národnej rady, 1996-2017 volieb do Poslaneckej snemovne Parlamentu Českej republiky (dolnej komory s 200 mandátmi na prerozdelenie). Vo voľbách v roku 1990 išlo o Komunistickú stranu Československa a v roku 1992 o koalíciu Ľavý blok (KSČM v nej mala najsilnejšie zastúpenie).

Prameň: Vlastné spracovanie na základe údajov Českého štatistického úradu.

Z predostretých dát (Tab.1) je zrejma konštantná podpora KSČM, avšak v prípade ČSSD prišlo k radikálnemu nárastu podpory počas volebného obdobia 1992-1996, kde až do volieb v roku 2013 ČSSD patrila k hlavným aktérom českej politickej scény. Po volebnom neúspechu v roku 1992 predseda sociálnej demokracie Horák absentoval na znovuzvolenie na predsednícku pozíciu ČSSD, čo umožnilo vstup trom rôznym ideovým prúdom do boja o danú pozíciu. Kľúčové boli dva protipóly. Prvý bol reprezentovaný Jiřím Paroubkom, ktorý kládol dôraz na centristickú politiku umiernenosti, pristúpenie k neoliberalnému naratívu ODS a obmedzeniu spolupráce s radikálnou ľavicou. Opozičný smer vedený Milošom Zemanom presadzoval dramatickejšie vymedzenie voči ODS a jej politikám, ako aj určitú formu spolupráce s reformnými komunistami na individuálnej úrovni (Kopeček – Pšejja, 2008).

Graf 1: Rozdelenie mandátov ČSSD a KSČM 1990-2017

Poznámka: Voľby 1990 a 1992 sa týkajú volieb do Českej národnej rady, 1996-2017 volieb do Poslaneckej snemovne Parlamentu Českej republiky (dolnej komory s 200 mandátmi na prerozdelenie).

Prameň: Vlastné spracovanie na základe údajov Českého štatistického úradu.

Z ideologického súboja medzi Treťou cestou a tradičnou ľavicou vzišiel víťazne Zeman. Už v nasledujúcich voľbách ČSSD viac ako stonásobila počet mandátov v Poslaneckej snemovni (Graf 1). Dva faktory boli dôležité pri náraste popularity ČSSD. Okrem návratu k autentickému a štandardnej ľavicovej politike sociálnej demokracie, ČSSD absorbovala malé stredo-ľavé strany (Aliancia Zelených strán, Agrárna strana, Národní socialisti, Občianske hnutie a Demokratickú stranu práce) a prišlo k vyhraneniu sa voči KSČM. Komunistické jadro odmietlo akékoľvek snahy o reformáciu, čoho následkom bol odchod viacerých kľúčových členov, z ktorých niektorí vstúpili do ČSSD, zatiaľ čo zvyšok pristúpil k vytvoreniu dvoch ďalších strán – *Ľavý blok* a *Strana demokratickej ľavice*. Strany mali krátku životnosť, keďže po umiernenom komunistickom politickom dopyte, pričom stredo-ľavú časť politického centra okupovala ČSSD a navyše radikálna ľavica mala svoje zastúpenie v KSČM. Zemanova politika diskontovala možnosť spolupráce s KSČM prijatím *Bohumínskeho uznesenia* z roku 1995, v ktorom odmietla akúkoľvek spoluprácu s KSČM (Bast et al., 2011).

Vyššie 26 % volebný úspech (Tab. 1), ktorý znamenal iba tesne druhé miesto vo voľbách v roku 1996 možno pripísať predvídateľnosti Zemanovej tradičnej ľavicovej politiky, tvrdej opozícii Klausových neoliberálnych reforiem, ako aj dištancovanie sa od radikálnych aspektov politiky KSČM prijatím *Bohumínskeho uznesenia*. Hoci ČSSD skončilo v opozícii, medzi rokmi 1996-1998 umelo udržiavala vládu vedenú

ODS vedomým znižovaním kvóra (Kopecký – Mudde, 1999). Po finančných škandáloch vládnej koalície prišlo k predčasným voľbám v roku 1998, v ktorých ČSSD zaznamenal víťazstvo s 32 % (Tab. 1). Hoci prišlo k významnému navýšeniu mandátov v Poslaneckej snemovni, ČSSD ani ODS sa nepodarilo zostaviť vládu. Výsledkom volebného patu bola tzv. *opozičná dohoda* medzi ČSSD a ODS, na základe ktorej vydržala minoritná vláda M. Zemana celé volebné obdobie 1998-2002 (Kopecký – Mudde, 1999).

Opozičná dohoda a konzekvencie z nej plynúce vzbudili rôzne antipatie voči politike ČSSD, ktorá z dôvodov vychádzajúcich zo zmluvy musela pristupovať na kompromisy, čo znamenalo umiernenie ľavicových politík. Keď v roku 2002 M. Zemana nahradil V. Špidlu, prišlo k istej forme dištancovania sa voči záklusnej politike typu opozičných dohôd. ČSSD dokázala zvíťaziť aj vo voľbách v roku 2002, hoci s menším počtom mandátov (Graf 1). Politika V. Špidlu sa vyznačovala v transformácii smerom k stredu politického spektra, s akcentovaním na postavenie strednej triedy a dôležitosť fiškálnej disciplíny (Kopeček – Pšejja, 2008). Uvoľnenie ľavého priestoru predstavovalo najvyšší volebný zisk KSČM od roku 1989, vyše 18 % (Tab. 1). Volebný výsledok KSČM znovu otvoril debaty ohľadom možnej spolupráce, prinajmenšom vo forme tichej podpory minoritnej vlády ČSSD. Argumenty ohľadom programových prienikov a opozícii voči ODS boli relevantné, avšak predseda Špidla sa ultimátne rozhodol zložiť kabinet s ľuďmi z KDU-ČSL a menšou liberálnou stranou Únia slobody-Demokratická únia (US-DEU), ktorý disponoval iba tesnou väčšinou (Bastl et. al., 2011).

Opustenie ľavicových pozícií a zameranie na stred v kombinácii s umiernenými technokratickými vládami znamenal menší úpadok ČSSD. Po neúspechoch v nepriamych prezidentských voľbách a voľbách do Európskeho parlamentu prichádza v roku 2004 k zmene na pozícii predsedu ČSSD, kedy Špidlu nahrádza Stanislav Gross, ktorý sa stáva aj predsedom vlády. Ani jemu sa nepodarilo zastaviť pád preferencií ČSSD, čo sa prejavilo v novembrových regionálnych voľbách 2004. Navyše po kompromitujúcich informáciách na jeho osobu začal strácať podporu vládnej koalície. V hlasovaní o dôvere vlády iniciovaného ODS, koalícia stratila podporu KDU-ČSL, avšak za pomoci KSČM, ktoré bojkotovalo voľbu a znížilo hlasovacie kvórum, ČSSD zostala pri moci. Po kritike na adresu vlády podporovanej komunistami, Gross v apríli 2005 podáva demisiu (Kopeček – Pšejja, 2008).

Novým predsedom vlády a neskôr predsedom ČSSD sa stáva Jiří Paroubek, ktorý opätovne získava dôveru koalície ČSSD/KDU-ČSL/US-DEU, až do parlamentných volieb 2006. Paroubkova politika sa vyznačovala návratom k štýlu politiky M. Zemana, obnovením ľavicových tém a ochladzovaním vzťahov s KSČM. Parlamentné voľby v roku 2006 sa vyznačovali bojom proti ľavici, čo paradoxne opätovne posilnilo sociálnu demokraciu, ktorá po návrate do priestoru tradičného

socialistického elektorátu odobrala hlasy KSČM a skončila na druhom mieste s 32 % (Tab. 1). Na druhej strane novozvolený predseda KSČM Vojtech Filip prezentoval stranu ako modernú ľavicu, latentne opúšťajúcu pozície radikálnej ľavice smerom k politicky akceptovanej strane. Komunistom sa nepodarilo osloviť tradičný elektorát sociálnej demokracie a získali menší počet mandátov ako v roku 2002, čoho následkom je vznik minoritnej koalície ODS/KDU-ČSL/Strana zelených vedenej Topolánkom (Kopeček – Pšeja, 2008). Kumulatívne stratila ľavica vyše 10 mandátov oproti predchádzajúcim voľbám a už nikdy sa jej nepodarilo získať podobný výsledok.

Po nevyslovení dôvery Topolánkovej vlády v roku 2009 dovládla s podporou ČSSD a ODS do riadnych parlamentných volieb 2010 úradnícka vláda Jana Fishera. Hoci išla ČSSD do volieb s dôrazom na sociálne témy, prišla o vyše 10 % (Tab. 1) a pokles preferencií sa jej už nepodarilo zastaviť. Ako dôsledok volebného „neúspechu“ predseda Paroubek odstupuje z pozície predsedu strany. KSČM sa podarilo udržať si rovnaký počet mandátov ako po voľbách 2006 (Graf 1). Vládu opätovne zostavuje pravica v zložení ODS/TOP09/Věci veřejné (VV) na čele s P. Nečasom (Stegmaier – Vlachová, 2011). Pravicová vláda Nečasa skončila predčasne po jednom z najväčších škandálov v ponovembrovej histórii Českej republiky. V ideovom smere sa vyznačovala politikou škrtovej a neoliberalnými tendenciami v oblasti sociálnych služieb, najmä v oblasti penzijného systému a zvyšovania DPH. Kľúčové je, že zo strany ČSSD neprišlo k výraznému vymedzeniu sa, strana začína oscilovať smerom k politike identity strednej triedy. Po demisii premiéra Nečasa nastala vládna kríza ohľadom úradníckej vlády J. Rusnoka, designovaného prezidentom Zemanom, ktorá vládla s podporou KSČM, ČSSD a odídencom z VV. V roku 2013 prichádza opäť k predčasným voľbám. Voľby 2010 a 2013 jasne indikovali narušenie klasického kvázi-bipartitného politického systému. Hoci sa ČSSD s vyše 20% (Tab. 1) stala víťazom volieb, pokles jej podpory bol evidentný, aj keď nie taký významný ako v prípade pravice. Dokonca KSČM dopadla úspešnejšie ako ODS s KDU-ČSL. Namiesto prízvukovania ľavicových tém sa ČSSD snažila polohovať do antiestablišmentovej strany bojujúcej s korupciou, paradoxne ako strana s bohatou históriou korupčných afér. Do vlády B. Sobotka prizval centristické, liberálne a antiestablišmentové hnutie ANO 2011 československého oligarchu A. Babiša a českých ľudovcov z KDU-ČSL (Stegmaier – Linek, 2011). Nevýraznosť a umiernenosť predsedu vlády B. Sobotku vo vládnej koalícii s dynamickým A. Babišom znamenal drastický úpadok ľavice. Zaujímavý je fakt, že zvyčajný efekt posilnenia KSČM po úpadku ČSSD nebol prítomný. Umiernenosť predsedu vlády Sobotku znamenal radikálny prepád preferencií strany a jeho snaha pretransformovať stranu na progresívnu mestskú ľavicu nezaznamenala úspech. Mestský elektorát strany zaujala ponuka Českej pirátskej strany, zatiaľ čo tradiční ľavicoví voliči uprednostnili Babišovo ANO 2011. ČSSD pod

kuratelou B. Sobotku môžeme označiť za bod prelomu z tradičnej ľavice, na ľavicu post-modernú.

Parlamentné voľby 2017 bez prekvapenia vyhral A. Babiš, ktorému sa podarilo s ČSSD vytvoriť menšinovú vládu s podporou KSČM, čo znamenalo konkludentné vypovedanie *Bohumínskeho uznesenia*. ČSSD ako vládny junior partner bol úplne marginalizovaný, keď sa počtom mandátov dostal na úroveň KSČM. ČSSD dosiahla historický neúspech aj v májových voľbách do Európskeho parlamentu, kedy neobdržala ani jeden mandát (The New York Times, 2017). Ako dôvod úpadku ľavice v kontexte českého politického systému môžeme označiť neautentickú post-modernú metamorfózu ČSSD, snahu o sociálno-demokratický prerod zo strany KSČM, kedy prišlo k zaplneniu radikálneho politického spektra, politicky nekorektným T. Okamuroom, ako aj neochotu spolupráce s KSČM zo strany ČSSD. Iba z dôvodu arbitrálneho uznesenia bola ľavicová vláda nerealizovaná, hoci by v niektoré roky disponovala dostatočným počtom mandátov, navyše jej účinnosť nakoniec aj tak vypršala konkludentne.

5 EXISTUJE ĽAVICA V POĽSKU A MAĎARSKU?

Politický vývoj v Maďarsku a Poľsku bol v posledných rokoch značne analyzovaný. Súdne reformy, nezávislosť médií, útlak opozície a šírenie xenofóbnych, mnohokrát až antisemitských sentimentov sú iba niektoré z dôvodov kritiky smerovanej na spomínané krajiny zo strany predstaviteľov Európskej únie. Spoločný menovateľ oboch krajín je dominantná konzervatívna strana so silným sociálnym programom a autentickým lídrom. Na príklade politických strán *Právo a Spravodlivosť* (PiS) J. Kaczyńskiego a strany *Federácie mladých demokratov* (FIDESZ) V. Orbána si demonštrujeme odlišnosť sociálneho konzervativizmu od ľavicovej politiky a s tým súvisiaci úpadok ľavicových strán v Poľsku a Maďarsku.

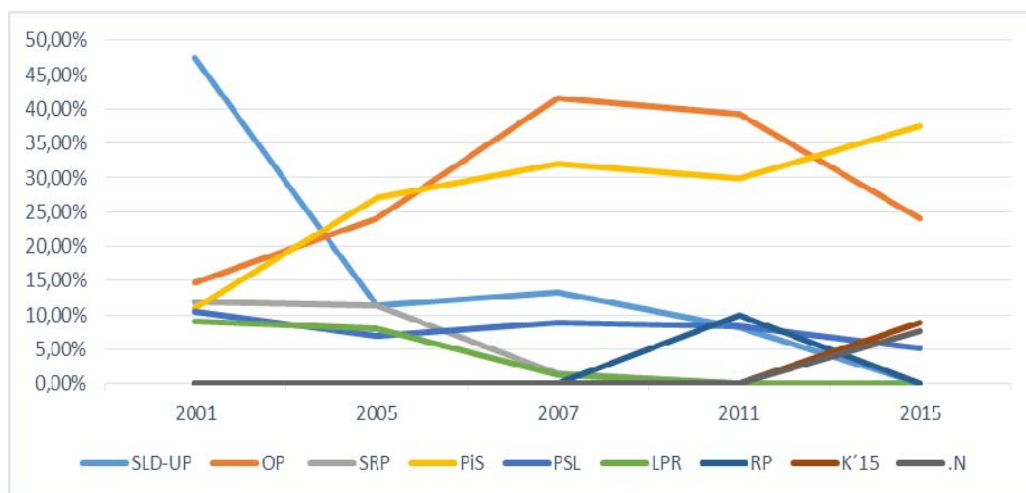
Poľsko bolo v prvopočiatkoch po páde železnej opony vnímané ako nasledovateľský príklad socioekonomických a politických reforiem zo strany západu. Poľský Ludwig Erhard, oddaný libertariánsky ekonóm a Haykekov prívrženec L. Balcerowicz, ako aj neskorší minister financií v Maďarsku L. Bokros boli dávaní medzinárodnými inštitúciami za príklad transformačných reforiem. Tak ako aj v iných krajinách, ktoré spadali pod vplyv Sovietskeho zväzu pred rokom 1989, tak aj v Poľsku a Maďarsku evidujeme v prvých rokoch absolútnu defenzívu ľavice, či už v politickom, intelektuálnom alebo kultúrnom živote.

Po dozvukoch spoločenskej polarizácii na osi Solidarita proti komunistom, sa v Poľsku práve na obrysoch ťažkej transformácie a dopadoch neoliberalných reforiem na bežné obyvateľstvo kreovali prvé ľavicové alternatívy postavené na kritike Balcerowicza, v podobe agrárnej strany *Sebaobrana Poľskej republiky* (SRP), alebo neskôr *Zväzu demokratickej ľavice* (SLD), ktorý sa sformoval na pomedzí

komunistické strany (Stepinska et. al., 2017) . Hoci sa jedná o ľavicové strany, stále sa pohybujeme v rámci poľského konzervativizmu postavenom na významnej role katolicizmu a aj kritika transformácie v podobe šokovej terapie bola postavená na nevyhnutnosti gradualizmu, nie abolície samotných reforiem. Rozdiely medzi jednotlivými stranami, či už medzi ľavicovou SLD alebo pravicovou *Ligou poľských rodín* (LRP) sú v princípe veľmi subtílné. V zásade ide každej relevantnej strane v Poľsku primárne o ochranu katolíckych hodnôt, zabezpečenie sociálnych istôt v podobe silného sociálneho štátu a vyhraňovanie svojej argumentácii na vylúčení voči tým druhým, vyhraňovaní „tej pravej“ poľskej identity, alebo ako hovoril program SRP, „*Sebaobrana Poľskej republiky je jediná strana v Poľsku, ktorá hovorí v mene všetkých ľudí*“ (Stepinska et. al., 2017).

Po úvodných ideologických rozdieloch Solidarity kontra Komunisti, po následnom štiepení hnutia Solidarita a ochladení antikomunistického (rozumej antiľavicového) naratívu z 90 rokov, sa začína na prelome milénia politický priestor v Poľsku štandardizovať. SLD bol síce pri moci už po parlamentných voľbách 1993 s poľskými ľuďmi, avšak ľavicovosť politikov počas transformačného obdobia je minimálne otáznava. Ľavicová vláda pokračovala v procese privatizácie strategického majetku štátu, aj keď pomalším tempom ako za Balcerowicza (Kulesza – Rae, 2017). SLD benefitovala z všeobecnej frustrácie voči politickým elitám bývalej Solidarity, čo sa prejavilo aj v parlamentných voľbách do dolnej komory poľského parlamentu, poľského Sejmu, kde získala v koalícii s Úniou práce značnú prevahu nad ostatnými stranami (Graf 2) a zostavuje vládu s kresťansko-demokratickou a roľníckou *Poľskou ľudovou stranou* (PSL) s pohodlnou väčšinou (Benoit – Hayden, 2001). Hoci sa strana tvorená ex-komunistami snažila pretransformovať na sociálnu-demokraciu západného typu, jej jadro môžeme pokojne označiť za tradičné sociálno-konzervatívne.

Graf 2: Výsledky volieb do Poľského Sejmu 2001-2015

Poznámka: SLD/UP – Koalícia Zväz demokratickej ľavice/Únia Práce (Vo voľbách 2007 koalícia Ľavica a Demokrati, ktorú tvorili SLD/UP, poľská sociálno-demokratická strana, Demokratická strana a menšie stredo-ľavé strany) , OP – Občianska Platforma, SRP – Sebaobrana Poľskej republiky, PiS – Právo a Spravodlivosť, PSL – Poľská ľudová strana, LRP- Liga poľských rodín, RP – Tvoje Hnutie!, K'15 – Kukiz'15, .N – Moderný.

Prameň: Vlastné spracovanie na základe údajov z ElectionResources.org

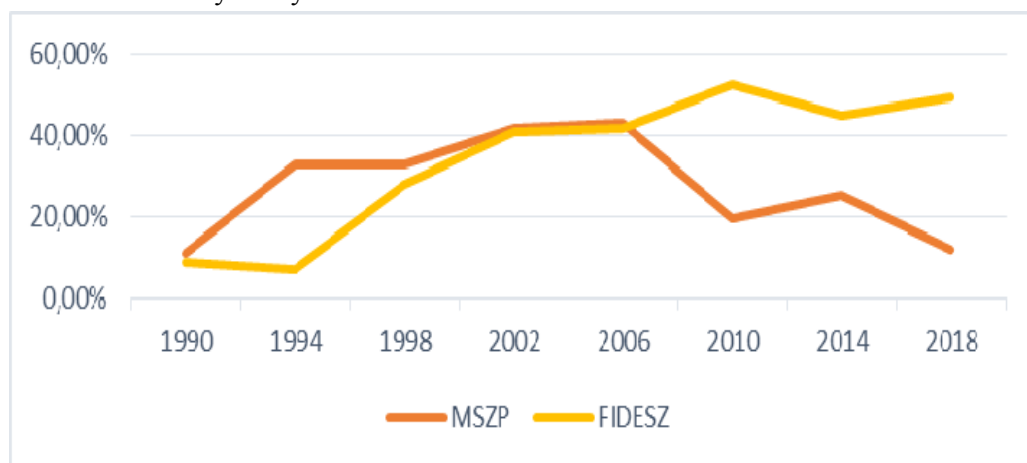
Voľby v roku 2001 síce vyhráva jednoznačne SLD-UP, kde koalícia vedená SLD-UP pokračuje v neoliberalných reformách zakrytých ľavicovou rétorikou, avšak v čase pred voľbami vznikajú dva politické subjekty, ktorých dynamika ovplyvní poľskú politickú scénu na dlhé roky. Dvojičky Lech a Jaroslaw Kaczynski, bývalí prívrženci Solidarity a presvedčení antikomunisti zakladajú konzervatívnu stranu *Právo a Spravodlivosť*, zatiaľ čo približne v rovnakom čase vzniká aj pro-európska liberálna strana *Občianska platforma* (OP) D. Tuska. Už nasledujúce voľby v roku 2005 vyhráva PiS a počas dvoch rokov vedie menšinovú vládu s podporou ľavicových (SLD, UP, PSL) a pravicových (LRP) strán. Hoci sa Kaczynského strana profiluje ako pronárodná a konzervatívna, využíva kritiku ľavice ako marketingovú stratégiu, už počas svojho prvého vládneho obdobia zavádza za podpory iných ľavicových strán prosociálne reformy, ako napr. dotovanie pohonných hmôt pre farmárov, zvyšovanie podpory v nezamestnanosti alebo podpory rodín prostredníctvom zvyšovania prídavkov na deti. Na margo postkomunistickej transformácie sa zameriavajú na „novú redistribúciu bohatstva“, implicitne odkazujú na Balcerowczove reformy (Ciensky, 2016). Vo svojich programových tézach odkazuje strana na „právo na život,

právo na slobodu a právo na rovnosť zakorenené v ľudskej dôstojnosti“, pričom sa odvoláva na podporu más a sociálne istoty občanov (Prawo i Sprawiedliwosc, 2014).

Predčasné voľby v roku 2007 vyháva Občianska platforma D. Tuska (Graf 2) a zostavuje vládu dve volebné obdobia po sebe, prvýkrát od pádu komunizmu (Kulesza – Rae, 2017). Západom akceptovaná vláda D. Tuska vrátila Poľsko do hlavného prúdu európskej politiky, pričom sa technokraticky snažila zosúladiť poľskú konzervatívnosť s pro-európskym liberalizmom, čo ju ultimátne stálo mandát v roku 2015 (Fomina – Kucharczyk, 2016). Začalo to prezidentskými voľbami, v ktorých nečakane uspel bývalý poslanec Európskeho parlamentu A. Duda a pokračovalo voľbami do Sejmu (Graf 2). Vyjadrenie podpory PiS zo strany poľskej cirkvi predstavovalo obrovskú devízu do volieb. Podľa Fomina (2016, s. 62) to bola kombinácia sektárskej politiky založenej na identite proti utečencom, dekadentnému liberalizmu a strachom zo sekularizmu čo umožnilo Kaczynského strane dostať sa k moci. Graf 2 nám umožňuje vidieť nárast podpory strany PiS, úpadok OP na úkor liberálneho hnutia *Moderná (.N)*, zatiaľ čo ľavica zostáva mimo parlamentu. V súčasnosti vidieť jasný trend polarizácie spoločnosti medzi rurálnu časť krajiny podporujúcu konzervatívnu PiS, ktorá na seba prebrala elektorát tradičnej ľavice a liberálnu opozičnú platformu vedenú OP s pro-európskym akcentom. Paradoxom je prebratie rurálneho elektorátu, tradične voliaceho ľavicu na silný sociálny program s antikomunistickou rétorikou. Aj keď sa to nemusí zdať evidentné, môžeme konštatovať súlad tohto vývoja s našou základnou tézou. Hoci PiS nie je ľavica, strana prebrala do svojej agendy témy tradičnej ľavice a začína vykazovať isté pseudo črty socialistických strán, no namiesto akcentu na identitu rovnosti v prípade sociokultúrnych otázok presadzuje identitu konzervatívnej hierarchizácie, ktorá je pre väčšinové vidiecke a majoritne kresťanské obyvateľstvo v Poľsku prístupnejšia.

Podobný vývoj môžeme badať aj v prípade Maďarska. Mnoho autorov považuje maďarský FIDESZ a poľský PiS za ideologicky podobné útvary. Líder PiS je dlhoročný obdivovateľ V. Orbána a na margo ústavnej väčšiny FIDESZ-u po parlamentných voľbách 2011 povedal, že „*príde deň, keď uspejeme a budeme mať Budapešť vo Varšave*“ (Financial Times, 2016). Obe strany zdôrazňujú kresťanské tradície, odpor voči multikulturalizmu a presadzujú výrazné štátne zásahy v ekonomike. V zásade sú označované ako konzervatívna pravica. Na druhej strane, ľavica v Maďarsku, ktorej najvýraznejším predstaviteľom je *Maďarská socialistická strana* (MSZP) plynule nadväzuje na komunistickú stranu z režimu pred rokom 1989. Medzi MSZP a poľským SLD avšak existuje principiálny rozdiel. Zatiaľ čo poľská ľavica založila svoj úspech v ponovembrovom období na kritike Balcerowicza, bola to práve MSZP, ktorá v koalícii s liberálmi po voľbách 1994 pristúpila na neoliberálne reformy z tzv. *Bokrosovho balíčka* (Mészáros – Solymosi – Speiser, 2007).

Graf 3: Volebné výsledky MSZP a FIDESZ 1990-2018

Poznámka: MSZP – Maďarská Socialistická strana, FIDESZ – Federácia mladých demokratov.

Prameň: Vlastné spracovanie na základe údajov European election database.

Veľkú väčšinu 90 rokov to boli práve socialisti, kto dominoval maďarskej politickej scéne (Graf 3). Po prvých slobodných voľbách síce prichádza k moci *Maďarské demokratické fórum* (MDF) s celospoločenským záberom vedené J. Antalom, avšak už po voľbách 1994 môžeme vidieť návrat bývalých komunistov v rámci MSZP k moci. Socialisti vyhrali aj napriek masívnej antikomunistickej propagande vedenej MDF a zostávajú vládou spolu s *Alianciou slobodných demokratov-Maďarskou liberálnou stranou* (SZDSZ), ktorej členom bol aj spomínaní Bokros na pozícii ministra financií (Fitzmaurice, 1995). MSZP získala najviac hlasov aj po voľbách 1998 (Graf 3), avšak vládou zostavuje vtedy ešte liberálna strana V. Orbána FIDESZ, s agrárnikmi a konzervatívnym MDF. V tom období sa maďarský politickým systém začal ponášať na kvázi-bipartitný s dvoma dominantným stranami - FIDESZ a MSZP.

Práve pred voľbami 2002 začíname evidovať taktiku konzervatívnej identity a transformáciu FIDESZ-u, ktorý v predvolebnej kampani využíval zlyhanie socialistov z roku 1995 a ich politiky škrtov. Predvolebná diskusia stála primárne na pilieri ekonomických otázok a sociálneho štátu, kde sa MSZP a FIDESZ snažili dostať na svoju stranu elektorát príslubom o zvyšovaní výdavkov. V tesných voľbách vyhráva MSZP a po štyroch rokoch v opozícii znova skladá vládu (Fowler, 2003). Voľby 2002 a 2006 (Graf 3) sú posledné, v ktorých MSZP dosahovalo úroveň podpory FIDESZ-u. V roku 2006 ešte MSZP zostavila vládu, opätovne so SZDSZ, avšak MSZP sa po rokoch vo vláde zdiskreditovala akceptovaním neoliberalných politík. Napriek

tomu, že išli socialisti do volieb s heslom „*reformy bez politiky škrtov*“, ihneď po zostavení koalície prichádza k drastickému znižovaniu vládnych výdavkov a štrukturálnym reformám s dopadom na najslabšie vrstvy obyvateľstva v oblasti školstva, zdravotníctva a penzijného systému (Fabry, 2019). Navyše začala maďarská ľavica doplácať na elitárstvo a korupčné škandály. Najznámejšia kauza vlády MSZP sa týkala uniknutej nahrávky predsedu vlády Gyuresányho v roku 2006, v ktorej sa explicitne priznal k zavádzaniu voličov spôsobom seba vlastným, keď skupine vlastných poslancov povedal „*klamali sme ráno, na obed a večer*“, s cieľom vyhrať voľby 2006 (Stegmaier – Lewis, 2010).

Po protivládnych protestoch živených neokonzervatívnou stranou FIDESZ a radikálmi zo strany *Jobbik*, ktoré boli potlačené represívnymi zložkami štátu prichádza k strmému poklesu popularity ľavice a *de facto* marginalizácii politickej sily maďarských socialistov. Voľby 2010 významným spôsobom vyhráva Orbánov FIDESZ v koalícii s *Kereszténydemokrata Néppárt* (KDNP) a začína dominovať maďarskej politickej scéne do dnešných dní. Začiatok *iliberalnej demokracie* v Maďarsku je sprevádzaný silným etatizmom v hospodárskej a sociálnej politike, v kombinácii s drastickými neoliberalnými krokmi ako zavedenie rovnej dane a regresívnej fiškálnej politiky (Fabry, 2019). Tento štátny paternalizmus prebral na seba určité znaky ľavicovej politiky v oblasti prístupu k sociálnemu štátu, avšak so silným dôrazom na konzerváciu kresťanských hodnôt, subtílnym antisemitizmom a zručnou zmenou volebného systému *de facto* spacifikoval maďarskú opozičnú ľavicu.

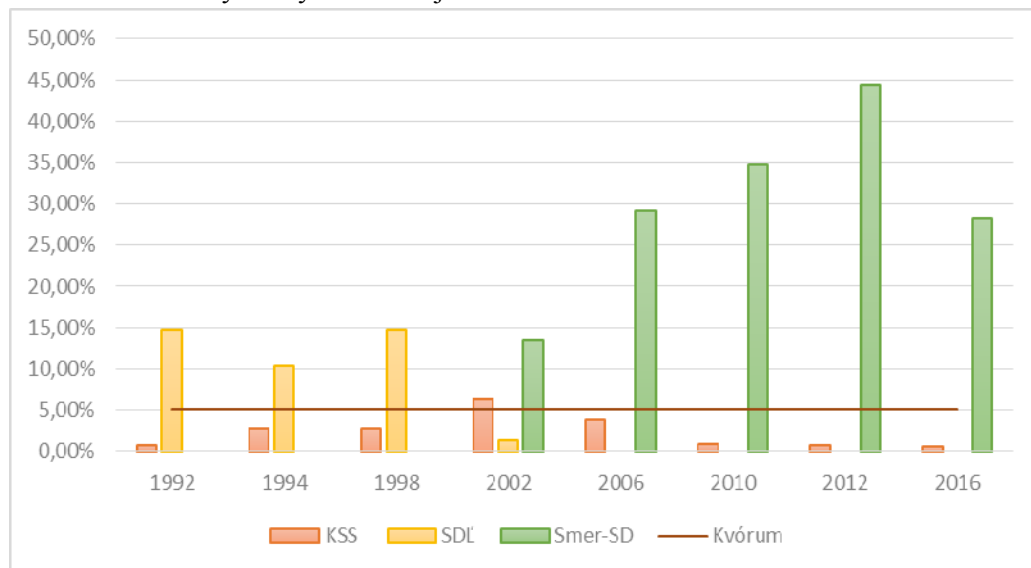
6 SLOVENSKÝ SOCIÁLNO-DEMOKRATICKÝ PARADOX

Pri pohľade na slovenskú politickú scénu sa môže zdať, že ide o jedinú krajinu V4 s dominantnou ľavicovou stranou. Ideové spektrum naľavo od stredu je od prelomu milénia vedené stranou Smer-SD na čele s R. Ficom. V prípade slovenskej ľavice evidujeme *efekt pohľtenia* menších ľavicových strán politickým hegemonom v danom spektre. V tejto časti budeme avšak argumentovať, že pri bližšom pohľade na politické kroky a strategické rozhodnutia tejto strany v exekutive, rozdiely medzi stranou Smer-SD a stranami ako PiS či FIDESZ sú z ľavicovej perspektívy zanedbateľné.

V období medzi rokmi 1990 až 1998 dominovala slovenskej politickej scéne osoba V. Mečiara, predsedu slovenskej vlády jednak medzi rokmi 1990-1991, 1992-1994 a neskôr 1994-1998. V prípade tejto osoby a jeho neskoršej strany *Hnutie za demokratické Slovensko* (HZDS), môžeme hovoriť o autoritatívnom a nacionalistickom spôsobe vedenia politiky s mnohými kontroverznými prvkami. Z pohľadu ľavice v prostredí Slovenska je dôležité najmä pôsobenie *Strany demokratickej ľavice* (SDL), ktorá s HZDS zdieľala gradualistický pohľad na

zvládanie transformácie v ponovembrovom období. Podľa Vlčejca (2018, s. 42) SDE predstavovala reformné krídlo odštiepencov od *Komunistickej strany Slovenska* (KSS), s ambíciou skoncipovať modernú sociálno-demokratickú stranu na Slovensku s medzinárodnou akceptáciou, dodržiavajúcu demokratické mechanizmy. Podobne ako v prípade MSZP v Maďarsku, tak aj SDE prispela k vlastnej diskreditácii participáciou na nárazových reformách koalície vedenej premiérom M. Dzurindom. SDE sa po dvoch volebných obdobiach v opozícii (1992-1994, 1994-1998), v roku 1998 dostáva do širokej koalície s liberálnou a konzervatívnou pravicou. Nutnosť reforiem a ich dopady na najnižšie vrstvy spoločnosti bolo zložité pre SDE odkomunikovať najmä z toho dôvodu, že jej nominanti pôsobili jednak na poste ministra financií, a jednak na pozícii ministra práce a sociálnych vecí (Vlčej, 2018). Ako vidieť na výsledkoch volieb 2002 (Graf 4), vstup do danej koalície bol pre SDE existenčný.

Graf 4: Volebné výsledky slovenskej ľavice

Prameň: Vlastné spracovanie na základe údajov - Vlčej, J. (2018): Ako volia Slováci. Poznámka: KSS –Komunistická strana Slovenska, SDE – Strana demokratickej ľavice, Kvórum - potrebná 5% hranica na vstup do parlamentu.

Práve v tom období sa začína formovať nová osobnosť slovenskej ľavice, ktorá bude na dlhé roky determinovať vývoj slovenskej politiky. Najpopulárnejší politik SDE a podpredseda strany R. Fico na konci 90. rokov opúšťa rady sociálnych-demokratov a zakladá vlastný politický projekt Smer, ktorý v prvopočiatoch jeho existovania profiluje ako Blairovský projekt *Tretej cesty* (pozri časť Tretia cesta a politika identity). Ako môžeme vidieť na volebných výsledkoch

z roku 2002 (Graf 4), taktika (ne)politickéj politiky nebola úspešná, čo je jeden z dôvodov prečo sa strana Smer začala profilovať jasne doľava. Ako dôkaz môže slúžiť historicky jediné účinkovanie slovenských komunistov v slovenskom parlamente.

V roku 2002 končí Smer síce na treťom mieste za HZDS a pravicovým *Slovenským kresťansko-demokratickým hnutím* (SDKÚ), pričom zostáva v opozícii, avšak od toho momentu po súčasnosť R. Fico vyhráva všetky parlamentné voľby a dominuje v prieskumoch obľúbenosti medzi politikmi. Kľúčom k úspechu je podľa Vlčejca (2018, s. 68) spomínaný efekt pohltienia menších ľavicových strán ako: SDĽ, *Sociálno-demokratická alternatíva* (SDA), *Sociálnodemokratická strana Slovenska* (SDSS) alebo *Strana občianskeho porozumenia* (SOP). V júni 2006 vyhráva Smer-SD parlamentné voľby, čo z neho robí prvú formálne ľavicovú stranu na Slovensku od roku 1920, ktorá vyhrala v slobodných a spravodlivých voľbách (Rybár, 2007). Politický kapitál získava Smer na kritizovaní ultra-neoliberálnych politikách vlády M. Dzurindu, ktoré spočívali v zavádzaní takých nepopulárnych opatreniach ako je rovná daň, privatizácia strategických podnikov a zavádzanie prvkoch čílskeho dôchodkového systému na Slovensku (Blaha, 2018).

Smeru na čele s R. Ficom sa do istej miery podarilo korigovať a civilizovať priebeh pravicových reforiem na Slovensko, avšak po voľbách 2006 a zložení vlády s proto-nacionalistickými stranami typu HZDS a *Slovenská národná strana* (SNS), prichádza k Orbánovskému efektu a z liberálnej strany vzniká politická strana živená z konzervatívnych a kultúrno-etnických sporov. Dôsledkom vstupu do koalície s SNS bolo pozastavenie členstva vo frakcii európskych socialistov (Rybár, 2007). Neobstojí ani argument o *rustikálnej ľavici* zo strany jej predsedu (Smer-SD, 2019), keďže hoci sa strana zameriava na rurálne obyvateľstvo s nižšími príjmami, živienie nacionalistických vášní na pomedzí maďarsko-slovenských vzťahov (zásah polície na futbalovom zápase v Dunajskej Strede, nevyšetrený útok na študentku Malinovú alebo odopretie vstupu na územie Slovenskej republiky maďarskému prezidentovi Sólyomovi) sa ponáša skôr na politiku FIDESZ-u a PiS s akcentom na sociálny štát, ako na tradičnú *New Dealovskú* ľavicu. To že nešlo o jednorazový politický marketing potvrdzujú aj ďalšie kroky strany. Daná kritika sa týka aj vymedzenia sa voči utečencom a imigrantom v rokoch 2015 a 2016. Jedna vec je kritický pohľad na nekontrolovanú migráciu a multikulturalizmus, druhá vec xenofóbne poznámky v zápale predvolebnej kampane (TA3, 2015). Vrcholom bola reakcia na protivládne protesty po vražde novinára a jeho snúbenice z roku 2018, ktorý spôsobili pád tretej vlády R. Fica.

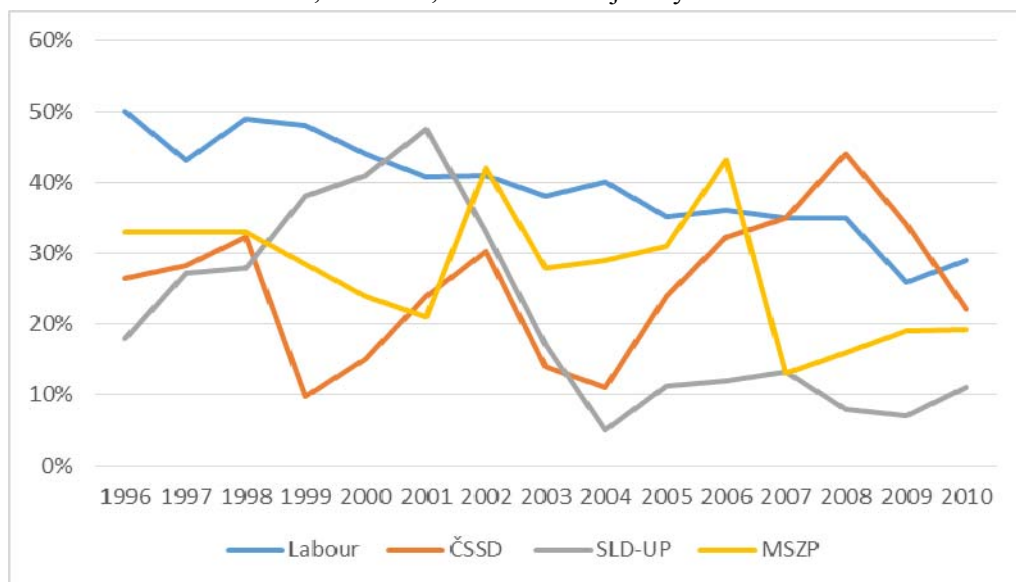
Ako môžeme vidieť (Graf 4), volebné výsledky strany Smer kontinuálne rástli od volieb v roku 2002, pričom vrchol dosiahli vo voľbách 2012, kedy prichádza k historickému momentu jednofarebnej vlády vedenej R. Ficom po získaní 1 134 280

hlasov (Vlčej, 2018). Po krátkom pobyte v opozícii počas stredo-pravej vlády I. Radičovej, Smer-SD využíva protikorupčné protesty Gorila a krízu pravicového spektra a stáva sa hegemonom slovenskej politickej scény. Už aj tak subtilne ľavicové kroky vlády začínajú byť prekryvané rôznymi korupčnými škandálmi a z toho dôvodu nemôžeme vnímať Smer ako tradičnú ľavicovú stranu.

7 ZÁVER A DISKUSIA

V predchádzajúcich častiach sme si predstavili teoretické východiská a praktickú dynamiku politickej ľavice v krajinách V4. V poslednej časti sa pokúsime verifikovať hypotézu o poklese popularity ľavice ako dôsledku prerodu od triednej politiky, smerom k politike identity. Využijeme na to regresnú analýzu pomocou metódy OLS, kde ako nezávislú premennú y postavíme ideu *Tretej cesty* (reprezentovanú Labour party pod vedením T. Blaira), zatiaľ čo závislé premenné x_1 , x_2 a x_3 predstavujú jednotlivé ľavicové strany v Česku, Maďarsku a Poľsku, u ktorých sme zaznamenali teoretický prechod k politike identity. To, prečo sme abstrahovali od ľavice na Slovensku je vysvetlené v kapitole, Slovenský sociálno-demokratický paradox. Využili sme na to dáta (Graf 5) z volebných výsledkov strán v parlamentných voľbách (v prípade ak ide o dvojkomorový parlament tak do dolnej komory) a doplnili volebné výsledky o každoročné prieskumy verejnej mienky ku koncu kalendárneho roka. Zároveň si uvedomujeme nedostatky tohto postupu, keďže kombinujeme rôzne prieskumné agentúry s rozdielnymi metódami spracovania dát, avšak kľúčový pre našu analýzu je vývoj trendu popularity, bez ohľadu na volebný cyklus.

Graf 5: Porovnanie ČSSD, SDL-UP, MSZP a Tretej cesty

Poznámka: Labour party, ČSSD – Česká strana sociálně demokratická, SLD/UP – Koalícia Zväz demokratickej ľavice/Únia Práce (Vo voľbách 2007 koalícia Ľavica a Demokrati, MSZP – Maďarská Socialistická strana.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa ICM/Guardian (Labour party), Průzkum veřejného mínění (ČSSD), CBOS (SLD-UP), TÁRKI (MSZP), volebný rok: výsledky vo voľbách do parlamentu (dolnej komory, pokiaľ ide o dvojkomorové parlamenty), inak prieskumy verejnej mienky ku koncu kalendárneho roka (Odpoveď na otázku, „Ak by sa voľby konali najbližší víkend, ktorej politickej strane by ste dali Váš hlas?“)

<i>n=14</i>	<i>Multiple R</i>	<i>R²</i>	<i>Standard Error</i>	<i>Null Hypothesis</i>
x₁	0,3631951	0,131910651	0,098577134	0,188175432
x₂	0,6985279	0,487941277	0,105073659	-0,050781726
x₃	0,4172998	0,174139083	0,085714376	-0,60427108

Poznámka: x1 – ČSSD, x2 – SLD-UP, x3 – MSZP.

Prameň: Vlastné spracovanie.

Už pri prvom pohľade na výstup z OLS regresie (Tab. 2) je zrejmé, že nevieme zamietnuť nulovú hypotézu o nadradenosti modelu so závislými premenami voči modelu s voľnými parametrami pri nastolení vzťahu *F-test významnosti* > *P-hodnota*. Zároveň je aj hodnota *štandardnej chyby* neprimerane vysoká, bez ohľadu na *koefficient korelácie* (Multiple R) a *koefficient determinácie* (R^2). Pri interpretácii výsledkov nám k verifikovaniu hypotézy nepomôžu nad očakávania vysoké úrovne *Multiple R*, 36 % v prípade ČSSD, 69 % u poľskej ľavice a 41 % pri MSZP. Na

základe údajov z OLS regresnej analýzy nevieme verifikovať stanovenú hypotézu, že „Úpadok ľavicových strán v regióne V4 je dôsledkom prerodu od politiky založenej na triede, smerom k politike identity“, na základe stanovenej metódy overenia. To avšak neznamená irelevantnosť myšlienky o úpadku ľavice v regióne V4, ako dôsledku opustenia tradičných ľavicových politík. Predostretý úpadok ľavicových strán v regióne V4 je zrejмый, avšak nemôžeme abstrahovať od regionálnych špecifik transformačného procesu a tlaku neoliberalnej ideológie, ako aj historickú skúsenosť so zlyhaním reálneho socializmu. Tým pádom upúšťame od snahy delimitovať paralely medzi úpadkom ľavice v západnej Európe a v krajinách V4, čo vyplýva z rôznej historickej skúsenosti.

V tejto práci sme si ozrejmili koncept ľavice, ako politickej sily v kontexte regiónu V4. Na príklade istých paralel sme sa pokúsili aplikovať úpadok sociálnej-demokracie vo V4, v dôsledku akceptácie myšlienok *Tretej cesty*. Výsledky regresnej analýzy nepotvrdili správnosť nášho myšlienkového postupu, to avšak neznamená, že zvolenie iných metód by viedlo k rovnakým výsledkom. Usudzujeme, že z dôvodu rôznych historických skúseností sa pravdepodobné príčiny úpadku ľavice v západnej Európe a regióne V4 líšili.

Na základe predostretého vývoja sme poukázali na determinujúce faktory vývoja ľavice v krajinách V4. Českú ľavicovú scénu signifikantne ovplyvňovala dynamika (ne)spolupráce ČSSD a KSČM, pričom v prípade alternatív *Bohumínskeho uznesenia* existovala možnosť udržania vplyvu štandardnej ľavice. Poľsko a Maďarsko sa v súčasnosti vyznačujú úplnou marginalizáciou sociálno-demokratických strán. V prípade SLD-UP ide o prenechanie ľavicových tém konzervatívnej strane PiS, zatiaľ čo v prípade MSZP ide o diskreditáciu ľavice ako dôsledku participácie na neoliberalných reformách a korupčné škandály v období po roku 1989. Súčasný vývoj slovenskej ľavice sme súhrnne označili ako sociálno-demokratický paradox, keďže evidujeme príklon dominantnej, nominálne ľavicovej strany Smer-SD k Orbánovskému a Kaczyńskému spôsobu vedenia politiky prostredníctvom konzervatívnych kultúrno-etických sporov s akcentom na udržiavanie status quo sociálneho štátu, čo nie je prekursorom pre prebratie názvu sociálna-demokracia do svojho ideologického vybavenia.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. BASTL, M. – MAREŠ, M. – SMOLÍK, J. – VEJVODOVÁ, P. (2011): *Krajní Právce a Krajní Lavice v ČR*. Praha: Grada, 2011. 288 s. ISBN 978-80-247-3797-3.
2. BENOIT, K. – HAYDEN, J. (2001): Institutional Change and Persistence: The Origins and Evolution of Poland's Electoral System 1989-2001. [Online.] In: *Trinity College Dublin*, 2001. [Citované 16.9.2019.] Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/2399553_Institutional_Change_and

- Persistence_The_Origins_and_Evolution_of_Poland's_Electoral_System_1989-2001>.
3. BLAHA, L. (2018): *Antiglobalista*. Bratislava: Veda, 2018. 460 s. ISBN 978-80-244-1628-3.
  4. BOBBIO, N. (1995): *Left and Right, The Sifnificance of Political Distinction*. Chicago: University of Chicago press, 1995. 124 s. ISBN 0-226-06245-7.
  5. BOFFEY, D. (2019): EU Top jobs explained: who is coming in and What is their role? [Online.] In: *The Guardian*, 2019. [Citované 6.9.2019.] Dostupné na internete: <online:<https://www.theguardian.com/world/2019/jul/03/eu-top-jobs-explained-who-is-coming-in-and-what-is-their-role>>.
  6. CIENSKY, J. (2016): Poland's Powerholic. [Online.] In: *Politico*, 2016. [Citované 16.9.2019.] Dostupné na internete: <<https://www.politico.eu/article/polands-powerholic-jaroslaw-kaczynski-warsaw-law-and-justice-party-pis/>>.
  7. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. (2019): Volby. [Online.] In: Český statistický úřad, 2019. [Citované 13.9.2019.] Dostupné na internete: <<https://www.czso.cz/>>.
  8. CBOS. (2019): SLD-UP. [Online.] In: *CBOS*, 2019. [Citované 21.9.2019.] Dostupné na internete: <<https://www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php>>.
  9. ELECTIONRESOURCES. (2019): Poland. [Online.] In: *ElectionResource*, 2019. [Citované 21.9.2019.] Dostupné na internete: <<http://www.electionresources.org/>>.
  10. EUROPEAN ELECTION DATABASE. (2019): Hungary. [Online.] In: *European election database*, 2019. [Citované 21.9.2019.] Dostupné na internete: <https://nsd.no/european_election_database/country/hungary/>.
  11. EUROPEAN PARLIAMENT (2019): The political groups of the European parliament. [Online.] In: *European Parliament*, 2019. [Citované 6.9.2019.] Dostupné na internete: <<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/organisation-and-rules/organisation/political-groups>>.
  12. EUROPEAN PEOPLE'S PARTY. (2019): FIDESZ membership suspended after EPP Political Assembly. [Online.] In: *European People's Party*, 2019. [Citované 6.9.2019.] Dostupné na internete: <<https://www.epp.eu/press-releases/fidesz-membership-suspended-after-epp-political-assembly/>>.
  13. FABRY, A. (2019): *The political economy of Hungary, from state capitalism to authoritarian neoliberalism*. UK: Palgrave, 2019. 178 s. ISBN 978-3-030-10594-5.
  14. FEARON, J. (1999): What is Identity (As we now use the word)?. [Online.] In: *Stanford university*, 1999. [Citované 12.9.2019.] Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/229052754_What_Is_Identity_As_We_Now_Use_the_Word>.
  15. FINANCIAL TIMES (2016): Poland's new government finds a model in Orban's Hungary. [Online.] In: *The Financial Times*, 2016. [Citované 17.9.2019.] Dostupné na internete: <<https://www.ft.com/content/0a3c7d44-b48e-11e5-8358-9a82b43f6b2f>>.

16. FITZMAURICE, J. (1995): The Hungarian election of May 1994. In: *Electoral studies*, 1995, roč 14, č. 1, s. 77-80.
17. FOMINA, J. – KUCHARCZYK, J. (2016): Populism and protest in Poland. In: *Journal of Democracy*, 2016, roč. 27, č. 4, s. 58-68.
18. FOWLER, B. (2003): The parliamentary elections in Hungary, April 2002. In: *Electoral Studies*, 2003, roč. 22, č. 4, s. 799-807.
19. FUKUYAMA, F. (2002): *Konec Dějin a Poslední Člověk*. Praha: Rybka Publishers, 2002. 384 s. ISBN 80-86182-27-4.
20. FUKUYAMA, F. (2019): *Identity*. UK: Profile Books, 2019. 240 s. ISBN 978-1-78125-981-8.
21. GIDDENS, A. (1999): *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. UK: Polity Press, 1999. 176 s. ISBN 978-0745622675.
22. GORE, Ch. (2002): The Rise and Fall of the Washington Consensus as a Paradigm for Developing Countries. In: *World Development*, 2002, roč. 28, č. 5, s. 789-804.
23. GRZEBALSKA, W. – PETŐ, A. (2017): The gendered modus operandi of the illiberal transition in Hungary and Poland. In: *Woman's studies international forum*, 2017, roč. 68, s. 164-172.
24. HAVEL, V. (2018): *The Power of the Powerless*. UK: Vintage Classics, 2018. 160 s. ISBN 978-1-784-87504-6.
25. HEYWOOD, A. (2019): *Politics*. UK: Palgrave Macmillan, 2019. 502 s. ISBN 978-1-352-00548-5.
26. HOSPODÁRSKE NOVINY. (2019): Ako stúpala Ficova politická hviezda. [Online.] In: *Hospodárske noviny*, 2019. [Citované 12. 9.2019.] Dostupné na internete: <<https://slovensko.hnonline.sk/202140-ako-stupala-ficova-politicka-hviezda>>.
27. CHUA, A. (2018): *Political Tribes*. UK: Blomsbury, 2018. 304 s. ISBN 978-1-40888151-8.
28. ICM/GUARDIAN. (2019): Labour party. [Online.] In: *The Guardian*, 2019. [Citované 20. 9.2019.] Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/politics/polls>>.
29. JENKINS, R. (2008): *Social Identity*. Routlage, 2008. 246 s. ISBN 978-0-415-44848-2.
30. KOPEČEK, L. – PŠEJA, P. (2008): Czech Social Democracy and its “cohabitation” with the Communist Party: The story of a neglected affair. In: *Communist and Post-Communist Studies*, 2008, roč. 41, č. 3.
31. KULESZA, C. – RAE, G. (2017): The Law and Justice party and Poland's turn to the right. [Online.] In: *Transform! Europe*, 2017. [Citované 15. 9.2019.] Dostupné na internete: <https://www.transformnetwork.net/fileadmin/user_upload/raekulesza_paper_final_19_01_2017.pdf>.
32. LABOUR PARTY. (1997): Manifesto: Britain will be better with new Labour. [Online.] In: *Labour Party*, 1997. [Citované 10. 9. 2019.] Dostupné na internete: <<http://labourmanifesto.com/1997/1997-labour-manifesto.shtml>>.

33. LABOUR PARTY. (2019): Rule Book. [Online.] In: *Labour Party*, 2019. [Citované 10. 9. 2019.] Dostupné na internete: <<http://labour.org.uk/wp-content/uploads/2019/04/Rule-Book-2019.pdf>>.
34. LYMEN, R. – GOEIJ, H. (2017): Czech elections won by anti-establishment party led by billionaire. [Online.] In: *The New York Times*, 2017. [Citované 15. 9. 2019.] Dostupné na internete: <<https://www.nytimes.com/2017/10/21/world/europe/andrej-babis-ano-czech-election.html>>.
35. MARX, K. (1999): *A Contribution to the Critique of Political Economy*. Intl Pub, 1999. 135 s. ISBN 978-0717800414.
36. MARX, K. – ENGELS, F. (2010): *Collected Works, Vol. I*. UK: Lawrence & Wishart, 2010. 806 s. ISBN 978-1-84327-945-7.
37. MARX, K. – ENGELS, F. (2018): *The Communist Manifesto*. Vintage Classic, 2018. 128 s. ISBN 978-1-78178487469-1.
38. MÉSZÁROSZ, J. – SOLYMOSI, N. – SPEISER, F. (2007): Spatial distribution of political parties in Hungary 1990-2006. In: *Political Geography*, 2007, roč. 26, č. 7, s. 804-823.
39. PRAWO I SPRAWIEDLIWOSC. (2014): Program Prawa i Sprawiedliwości, 2014. [Online.] In: *Prawo i Sprawiedliwość*, 2019. [Citované 16. 9. 2019.] Dostupné na internete: <<http://pis.org.pl/partia/prawo-i-sprawiedliwosc>>.
40. PRŮZKUM VEŘEJNÉHO MÍNENÍ. (2019): ČSSD. [Online.] In: *Průzkum veřejného mínění*, 2019. [Citované 21. 9. 2019.] Dostupné na internete: <<https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/volby-a-strany?start=290>>.
41. ROCKEY, J. (2014): Who is Left-Wing and Who Just Thinks They are? [Online.] In: *University of Leicester*, 2014. [Citované 8. 9. 2019.] Dostupné na internete: <<https://www.le.ac.uk/economics/research/RePEc/lec/leecon/dp09-23.pdf>>.
42. RYBÁR, M. (2007): The parliamentary elections in Slovakia, June 2006. In: *Electoral studies*, 2007, roč. 26., č. 3, s. 699-724.
43. SMER-SD. (2019): O strane Smer-SD zvyknem hovorit' s nadsazkou ako o rustikalnej ľavici. [Online.] In: *Smer-SD*, 2019. [Citované 14. 9. 2019.] Dostupné na internete: <<https://www.strana-smer.sk/aktuality/facebook/post/o-strane-smer-sd-zvyknem-hovorit-s-nadsazkou-ako-o-rustikalnej-avici-r-fico>>.
44. STEGER, M. – ROY, R. (2010): *Neoliberalism*. Oxford University Press, 2010. 150 s. ISBN 978-0-19-956051-6.
45. STEGMAIER, M. – LEWIS-BECK, M. (2010): Shocks and oscillations: The political economy of Hungary. In: *Electoral Studies*, 2010, roč. 30, č. 3, s. 462-467.
46. STEGMAIER, M. – LINEK, L. (2011): The Parliamentary Elections in the Czech Republic, October 2013. [Online.] In: *Electoral Studies*, 2011. [Citované 14. 9. 2019.] Dostupné na internete: <<https://www-1sciencedirect-com1yxqzhlrr07ad.hanproxy.cvtisr.sk/science/article/pii/S0261379414000298>>.

47. STEGMAIER, M. – VLACHOVÁ, K. (2011): The Parliamentary Elections in the Czech Republic, May 2010. [Online.] In: *Electoral Studies*, 2011. [Citované 14. 9. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/electoral_studies_volby_2010.pdf>.
48. STEPINSKA, A. – HESS, A. – LIPINSKY, A. – PIONTEK, D. (2017): Poland, A Fourth wave of Populism? In: *Populist Political Communication in Europe*, 2017, vyd. 1, kap. 24, s. 311-325.
49. SUK, J. (1997): *Občanské Fórum*. Praha: Doplněk, 1997. 240 s. ISBN 80-7239-000-7.
50. SUK, J. (2003): *Labyrintem Revoluce*. Praha: Prostor, 2003. 520 s. ISBN 9788072602193.
51. ŠVIHLÍKOVÁ, I. – TEJKL, M. (2017): *Kapitalismus, Socialismus a Budoucnost*. Praha: Rybka Publishers, 2017. 384 s. ISBN 978-80-8795-044-9.
52. TA3. (2015): Fico, Do Európy prišlo veľa bojovníkov z Islamského štátu, musíme reagovať. [Online.] In: *TA3*, 2015. [Citované 20. 9. 2019.] Dostupné na internete: <<https://www.ta3.com/clanok/1073627/fico-do-euro-py-prislo-vela-bojovnikov-islamskeho-statu-musime-reagovat.html>>.
53. TÁRKI. (2019): MSZP. [Online.] In: *CBOS*, 2019. [Citované 21. 9. 2019.] Dostupné na internete: <<http://old.tarki.hu/hu/>>.
54. VLČEJ, J. (2018): *Ako volia Slováci*. Brno: Tribun EU, 2018. 172 s. ISBN 978-80-263-1503-2.
55. ZALA, B. (2016): *Slovo ľavičiarom súcim na slovo*. Bratislava: Kalligram, 2016. 240 s. ISBN 978-80-8101-941-8.
56. ŽIŽEK, S. (2011): *Jednou jako tragédie, podruhé jako fraška*. Praha: Rybka Publishers, 2011. 247 s. ISBN 978-80-8706-725-3.
57. ŽIŽEK, S. (2015). *Trouble in paradise: From the End of History to the End of Capitalism*. UK: Penguin Books, 2015. 196 s. ISBN 978-0-141-97954-0.

KVÁZIDIPLOMATICKÉ ZASTÚPENIA A MOŽNOSTI ICH VYUŽITIA VO VZŤAHOCH MEDZI ŠTÁTMI BEZ DIPLOMATICKÝCH STYKOV

QUASI-DIPLOMATIC REPRESENTATIONS AND THEIR POTENTIAL USE IN RELATIONS AMONG STATES WITHOUT DIPLOMATIC RELATIONS

*Erik Pajtinka*¹

Cieľom štúdie je charakterizovať základné typy tzv. kvázidiplomatických zastúpení štátov – styčné úrady, záujmové sekcie a konzulárne úrady – ktoré môžu slúžiť ako alternatíva diplomatických misií v prípade absencie diplomatických stykov medzi štátmi, a identifikovať potenciálne výhody a nevýhody ich využitia v praxi. Záverom je konštatované, že ani jeden typ kvázidiplomatického zastúpenia nie je v praxi univerzálne „najlepšie“ či „najhoršie“ využiteľný v porovnaní s ostatnými, pretože každý jeden má osobitný charakter, ktorý ho predurčuje na efektívne využitie v konkrétnej špecifickej situácii.

Kľúčové slová: kvázidiplomatické zastúpenia, záujmové sekcie, styčné úrady, konzulárne úrady, komunikácia medzi štátmi bez diplomatických stykov

The aim of this study is to define the basic types of the so called quasi-diplomatic representations of states, namely liaison offices, interests sections and consular offices, which can serve as an alternative to diplomatic missions in case of non-existence of diplomatic relations among states and, at the same time, to identify potential advantages and disadvantages of their use in

---

¹ PhDr. Erik Pajtinka, PhD. Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica (Slovensko), e-mail: erik.pajtinka@umb.sk

Erik Pajtinka je odborným asistentom na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, a zároveň pôsobí ako externý vyučujúci na Fakulte sociálnych vied Univerzity Karlovej v Prahe (Česko). V minulosti pôsobil ako hosťujúci výskumný pracovník na Holandskom inštitúte medzinárodných vzťahov „Clingendael“ v Haagu (Holandsko), a tiež ako odborný asistent na Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave a externý vyučujúci na Fakulte sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave. Má magisterský (Mgr.) a doktorský (PhDr.) titul v odbore medzinárodné vzťahy a diplomacia, a doktorát (PhD.) v odbore medzinárodné vzťahy.

practice. It is concluded that neither type of quasi-diplomatic representation is the „best“ or „worst“ in its use in comparison with the other ones in practice, because each has its specific attribute that makes it the most effective in a concrete situation.

Key words: quasi-diplomatic representations, interests sections, liaison offices, consular offices, communication among states without diplomatic relations

JEL: F55

1 Úvod

Diplomatické misie, ako špecifický typ stálych diplomatických orgánov štátu, pôsobiacich v zahraničí, môžu v súčasnosti plniť viacero dôležitých diplomatických úloh – od politického spravodajstva, zahŕňajúceho kontinuálne sledovanie a analyzovanie politickej situácie v prijímajúcom štáte, cez sprostredkovanie obchodných a investičných kontraktov medzi podnikateľskými subjektmi z vysielajúceho a prijímajúceho štátu, až po vysvetľovanie a obhajovanie politik vlády svojho vysielajúceho štátu pred verejnosťou v prijímajúcom štáte. Plnenie týchto diplomatických úloh je však niekedy potrebné zabezpečiť aj vo vzťahoch medzi takými dvomi štátmi, ktoré z politických dôvodov nemajú medzi sebou diplomatické styky, a z toho dôvodu si nemôžu navzájom akreditovať diplomatické misie.² V takýchto situáciách štáty často zvyknú na zabezpečenie plnenia rôznych diplomatických funkcií využívať aj rôzne typy tzv. kvázidiplomatických zastúpení, inak neformálne nazývaných tiež „maskované diplomatické misie“ či „de facto ambasády“.

Cieľom tejto štúdie je, na základe analýzy odborných prameňov, vymedziť a charakterizovať základné typy kvázidiplomatických zastúpení, ktoré sa v súčasnej diplomatickej praxi vo svete využívajú, a prostredníctvom komparatívnej analýzy identifikovať ich spoločné a rozdielne znaky. Zároveň je cieľom tejto štúdie tiež analyticky zhodnotiť potenciál a limity využitia jednotlivých základných typov kvázidiplomatických zastúpení ako alternatívy diplomatických misií v podmienkach absencie diplomatických stykov medzi štátmi.

V dostupnej odbornej literatúre z oblasti medzinárodných vzťahov patrí problematika kvázidiplomatických zastúpení k relatívne málo skúmaným témam. Z odborných publikácií, pokrývajúcich túto problematiku relatívne najkomplexnejšie a najsystematickejšie je určite potrebné zmieniť najmä monografiu britského autora G. R. Berridgea (1994) *Talking to the enemy. How states without diplomatic relations*

---

² Zriadenie a pôsobenie diplomatickej misie je podľa medzinárodného práva podmienené existenciou diplomatických stykov medzi jej vysielajúcim a prijímajúcim štátom. Inými slovami, štát môže mať zriadenú diplomatickú misiu len v takom cudzom štáte, s ktorým má diplomatické styky.

communicate, ktorá – i napriek svojmu skoršiemu dátumu vydania – poslúžila ako dôležitý zdroj informácií aj pri spracovaní tejto štúdie. Z nemnohých publikácií domácich slovenských autorov, venovaných tejto téme, možno spomenúť prehľadovú štúdiu D. Vlčka (2009). Z dôvodu obmedzeného okruhu dostupných akademických prameňov, venovaných skúmanej problematike kvázidiplomatických zastúpení, boli v tejto štúdii ako zdroj informácií využité tiež dokumenty a internetové stránky relevantných diplomatických orgánov. Množstvo cenných poznatkov bolo čerpaných taktiež z osobnej komunikácie autora s vybranými slovenskými a zahraničnými diplomatmi.

2 ZÁKLADNÉ TYPY KVÁZIDIPLOMATICÝCH ZASTÚPENÍ

Pod kvázidiplomatickými zastúpeniami možno pre účely teórie, a tiež pre potreby tejto štúdie, vo všeobecnosti rozumieť subjekty, ktoré pôsobia na území cudzieho štátu a *de facto* plnia niektoré diplomatické funkcie v záujme určitého (vysielajúceho) štátu, ale z formálno-právneho hľadiska nemajú status diplomatických misíí. Dôležitou spoločnou črtou všetkých týchto subjektov je tiež to, že môžu byť vysielajúcim štátom zriadené a pôsobiť len so súhlasom príslušného prijímajúceho štátu³. Pri vymedzení základných typov týchto subjektov možno vychádzať z práce Berridgea (1994), podľa ktorej úlohu kvázidiplomatických zastúpení môžu v praxi plniť najmä záujmové sekcie, styčné (reprezentačné) úrady a konzuláty. Okrem nich Berridge rozlišuje ešte štvrtú kategóriu kvázidiplomatických zastúpení, a to tzv. diplomatické fronty⁴, čo má byť v podstate akási obdoba styčných úradov, ale s navonok skrytým (nepriznaným) účelom. Vzhľadom na to, že v praxi je pomerne ťažké jednoznačne identifikovať subjekty, ktoré pôsobia ako diplomatické fronty, a to práve s ohľadom na skutočnosť, že ich *de facto* diplomatický účel býva navonok skrytý, a v prípade ich identifikácie je zasa ťažké ich odlišiť od styčných úradov, ako vhodnejšie sa pre účely teórie javí tento typ subjektov chápať skôr ako špecifickú subkategóriu styčných úradov, a nie ako samostatný typ kvázidiplomatického zastúpenia.

2.1 Záujmové sekcie

Záujmovú sekciu možno charakterizovať ako špecifický typ kvázidiplomatického zastúpenia štátu, ktoré na území cudzieho (prijímajúceho) štátu formálne pôsobí ako organizačná súčasť (sekcia, oddelenie či iná zložka)

---

³ Tento súhlas pritom v praxi nemusí byť nevyhnutne daný na základe písomnej dohody medzi dotknutými štátmi.

⁴ Označované niektorými autormi (napr. Vlček 2009) aj ako „predsunuté základne diplomacie“.

diplomatickej misie niektorého tretieho štátu⁵. Inými slovami, ide v podstate o skupinu diplomatov, ktorí zastupujú záujmy (vysielajúceho) štátu (A) vo vzťahu k (prijmajúcemu) štátu (B), no v prijímajúcom štáte (B) oficiálne nevystupujú „pod vlajkou“ svojho vysielajúceho štátu (A), ale sú formálne akreditovaní ako členovia diplomatickej misie tretieho štátu (C). V tejto súvislosti sa žiada dodať, že diplomatický personál záujmovej sekcie môže v praxi spravidla pozostávať buď z diplomatov vysielajúceho štátu (A), teda toho štátu, ktorého záujmy daná záujmová sekcia reálne zastupuje, ako to bolo napr. v prípade Záujmovej sekcie USA v rámci Veľvyslanectva Švajčiarska na Kube v rokoch 1977-2015⁶, alebo z diplomatov tretieho štátu (C), teda toho štátu, pod ktorého diplomatickú misiu daná záujmová sekcia formálne patrí, ako je to napr. v prípade Záujmovej sekcie USA v rámci Veľvyslanectva Švajčiarska v Iráne od jej zriadenia v roku 1980 až dodnes (Asgard 2014)⁷.

Je dôležité poznamenať, že aj keď je záujmová sekcia z formálno-právneho hľadiska organizačnou súčasťou diplomatickej misie tretieho štátu, nemusí byť do nej nevyhnutne včlenená aj „fyzicky“, teda nemusí s ňou zdieľať spoločné priestory. V súčasnej diplomatickej praxi dokonca veľká väčšina záujmových sekcií sídli oddelene od svojich „kmeňových“ diplomatických misií, ku ktorým sú formálne pričlenené. Pomerne často sa pritom možno stretnúť s tým, že záujmová sekcia je v prijímajúcom štáte dislokovaná v priestoroch po bývalej diplomatickej misii jej vysielajúceho štátu⁸, ako je to napr. v prípade Záujmovej sekcie Ruska v Gruzínsku, ktorá sídli v Tbilisi v budove bývalého ruského veľvyslanectva (Russian Federation Interests Section 2019), či ako to bolo napr. aj v prípade Záujmovej sekcie USA na Kube, ktorá počas svojho pôsobenia v rokoch 1977-2015 sídlila v Havane v budove bývalého Veľvyslanectva USA.

Z hľadiska právneho postavenia sa na priestory a personál záujmovej sekcie vzťahujú všetky diplomatické výsady a imunity, vyplývajúce z Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch. Je to dané tým, že záujmová sekcia je formálne súčasťou diplomatickej misie (tretieho štátu), a preto aj všetky priestory záujmovej sekcie sú

---

⁵ Takýto „tretí štát“ sa zvykne označovať aj ako tzv. ochranná mocnosť (v angl. *protecting power*).

⁶ Diplomatický personál Záujmovej sekcie USA na Veľvyslanectve Švajčiarska na Kube tvorili americkí diplomati, vyslaní ministerstvom zahraničných vecí USA (*Department of State*).

⁷ Diplomatický personál Záujmovej sekcie USA na Veľvyslanectve Švajčiarska v Iráne tvoria švajčiarski diplomati.

⁸ Takáto prax je motivovaná predovšetkým pragmatickými logistickými dôvodmi, keďže nasťahovanie záujmovej sekcie do budovy diplomatickej misie tretieho štátu by z priestorových dôvodov často v praxi ani nebolo fyzicky možné. Diplomatické misie totiž, z dôvodu udržiavania čo najefektívnejšej prevádzky, zvyčajne nedisponujú rozsiahlejšími „rezervnými“ miestnosťami, ktoré by mohli poskytnúť pre potreby diplomatov záujmovej sekcie iného štátu.

de iure priestormi diplomatickej misie, a rovnako aj každý člen personálu záujmovej sekcie má oficiálne status člena diplomatickej misie. Na druhej strane, keďže záujmová sekcia nie je z hľadiska medzinárodného práva samostatnou diplomatickou misiou, ale je len organizačnou *zložkou* diplomatickej misie, nie je jej priznané právo vyvesovať svoju vlastnú vlajku, teda vlajku štátu, ktorého záujmy zastupuje, ale môže pôsobiť len pod vlajkou cudzieho (tretieho) štátu, pod ktorého diplomatickú misiu formálne spadá. Z rovnakého dôvodu tiež napr. šéf záujmovej sekcie nemá z formálno-právneho hľadiska postavenie vedúceho diplomatickej misie, a teda sa na neho automaticky nevzťahujú ani osobitné výsady a imunity, ktoré požívajú vedúci diplomatických misií v súlade s Viedenským dohovorom o diplomatických stykoch.

Z vyššie popísaného formálno-právneho statusu záujmových sekcií vyplývajú aj niektoré špecifiká, týkajúce sa protokolárneho postavenia týchto subjektov a ich personálu. Jedným z takýchto špecifik je napr. to, že šéf záujmovej sekcie, aj keď *de facto* plní všetky tie úlohy, ktoré štandardne vykonávajú vedúci diplomatických misií, oficiálne nemá priznaný titul mimoriadneho a splnomocneného veľvyslanca (a ani iný titul vedúceho diplomatickej misie nižšej triedy, napr. *chargé d'affaires en pied*), a teda, ako *de iure* radový člen diplomatického personálu, pri svojom nástupe do funkcie ani neodovzdáva poverovacie listiny⁹ do rúk hlavy prijímajúceho štátu, príp. kabinetný list¹⁰ ministrovi zahraničných vecí prijímajúceho štátu, ako je to zvykom v prípade vedúcich diplomatických misií. Z rovnakého dôvodu je šéf záujmovej sekcie v rámci protokolárnej hierarchie diplomatického zboru vždy v poradí až za všetkými vedúcimi diplomatických misií, a zároveň sa nikdy nemôže stať doyenom diplomatického zboru v prijímajúcom štáte, pretože túto prestížnu funkciu môže podľa protokolárnych zvyklostí zastávať len diplomat, ktorý je vedúcim diplomatickej misie. Z ďalších špecifických protokolárnych pravidiel, ktoré – na rozdiel od už spomenutých

---

⁹ Poverovacie listiny sú typom diplomatickej písomnosti, ktorou sa notifikuje vymenovanie vedúceho diplomatickej misie v najvyššej diplomatickej triede mimoriadneho a splnomocneného veľvyslanca alebo v nižšej diplomatickej triede mimoriadneho vyslanca a splnomocneného ministra, a ktorú zasiela hlava vysielajúceho štátu svojmu náprotivku v prijímajúcom štáte (napr. prezident vysielajúceho štátu prezidentovi prijímajúceho štátu). Poverovacie listiny zvyčajne odovzdáva nastupujúci vedúci diplomatickej misie osobne do rúk hlavy prijímajúceho štátu počas slávnostnej ceremónie. Táto býva zvyčajne spojená aj s krátkou audienciou nastupujúceho vedúceho diplomatickej misie u hlavy prijímajúceho štátu.

¹⁰ Kabinetný list je typom diplomatickej písomnosti, ktorou sa v praxi spravidla notifikuje vymenovania vedúceho diplomatickej misie v najnižšej diplomatickej triede *chargé d'affaires en pied*, a ktorú v takomto prípade zasiela minister zahraničných vecí vysielajúceho štátu svojmu náprotivku v prijímajúcom štáte. Takýto kabinetný list spravidla odovzdáva nastupujúci vedúci diplomatickej misie osobne do rúk ministra zahraničných vecí prijímajúceho štátu počas jeho oficiálneho prijatia na ministerstve zahraničných vecí. Pre úplnosť treba dodať, že kabinetný list sa v diplomatickej praxi používa tiež na notifikovanie vymenovania stálych predstaviteľov štátov pri medzinárodných organizáciách, a zriedkavejšie aj na notifikovanie iných významných oznámení v komunikácii medzi ministrami zahraničných vecí dvoch štátov.

– priamo nevyplývajú z formálno-právneho postavenia záujmových sekcií, ale sú napriek tomu vo vzťahu k týmto subjektom v diplomatickej praxi väčšiny štátov zaužívané, je dôležité zmieniť najmä pravidlo, podľa ktorého je vymenovanie všetkých členov diplomatického personálu záujmovej sekcie podmienené predchádzajúcim udelením súhlasu zo strany príslušného prijímajúceho štátu, teda tzv. agremán (Berridge – Lloyd 2012, Hubinger 2006), čo sa inak štandardne uplatňuje iba v prípade vedúcich diplomatických misií a vojenských diplomatov¹¹. Podľa ďalšieho z pravidiel pritom práve zmieňovaní vojenski diplomati nemôžu byť v rámci záujmových sekcií akreditovaní vôbec (Berridge – James 2003, Berridge – Lloyd 2012), čo je ďalšie dôležité špecifikum tohto typu kvázidiplomatických zastúpení.

2.2 Styčné úrady

Styčné úrady existujú v súčasnej diplomatickej praxi v značne rozmanitých podobách, a preto je pomerne náročné tento typ kvázidiplomatického zastúpenia definíčne vymedziť. Pri pohľade na jednotlivé podoby styčných úradov, pôsobiacich v súčasnosti, je však možné identifikovať – okrem znakov, spoločných pre všetky typy kvázidiplomatických zastúpení – dve charakteristické črty týchto subjektov. Prvou je to, že styčný úrad pôsobí v prijímajúcom štáte ako formálne samostatný subjekt, čím sa odlišuje od záujmovej sekcie, ktorá je – ako už bolo povedané v predchádzajúcej časti – z formálno-právneho hľadiska súčasťou diplomatickej misie (tretieho štátu). Za druhú charakteristickú črtu styčného úradu možno považovať to, že jeho „diplomatický“ personál¹² nie je v *prijímajúcom štáte* (t. j. v štáte svojho pôsobenia) oficiálne akreditovaný, teda formálne nemá poverenie vykonávať diplomatické a ani konzulárne funkcie vo vzťahu k danému prijímajúcemu štátu. Tým sa styčný úrad odlišuje jednak od záujmovej sekcie, ktorej diplomatický personál je v prijímajúcom štáte riadne akreditovaný – i keď „len“ v rámci diplomatickej misie tretieho štátu – a zároveň aj od konzulárneho úradu, ktorého personál má v prijímajúcom štáte taktiež riadnu akreditáciu – aj keď „len“ konzulárnu, a nie diplomatickú.

Napriek tomu, že styčné úrady a ich personál nie sú v ich prijímajúcich štátoch formálne akreditované, v praxi často požívajú určité výsady a imunity, ktorých rozsah sa môže líšiť v závislosti od konkrétneho prijímajúceho štátu. Pre ilustráciu, napr. Kosovo či Taiwan priznávajú všetkým styčným úradom cudzích štátov, pôsobiacich na ich území, výsady a imunity v rovnakom rozsahu, ako ich Viedenský dohovor o diplomatických stykoch priznáva diplomatickým misiám (Law Nr. 03/L-033 on the status, immunities and privileges... 2008; Ministry of Foreign Affairs, Republic of

---

¹¹ Pod vojenskými diplomatmi sa v tomto kontexte rozumejú všetky variácie vojenských, leteckých a námorných pridelenčov.

¹² Pod „diplomatickým“ personálom sú myslení tí členovia styčného úradu, ktorí vykonávajú *de facto* diplomatické (a nie administratívne či iné „servisné“) funkcie.

China 2019), zatiaľ čo napr. Slovensko styčnému úradu Taiwanu v Bratislave¹³ (paradoxne) priznáva len relatívne obmedzený rozsah výsad a imunit, zodpovedajúci – aj to s určitými obmedzeniami¹⁴ – výsadam a imunitám konzulárnych úradov, vedených kariérnymi konzulárnymi úradníkmi (Taipejská reprezentačná kancelária, Bratislava 2017). V niektorých prípadoch však styčným úradom nemusia byť výsady a imunity zo strany prijímajúcich štátov priznané vôbec, ako je to napr. v prípade styčného úradu Taiwanu v Nemecku¹⁵ (Taipejská reprezentačná kancelária, Bratislava 2017).

V súvislosti s výsadam i imunitami je ešte potrebné zdôrazniť, že nárok na ich priznanie styčným úradom nevyplýva z Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch, a ani z Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch, pretože tieto medzinárodnoprávne dokumenty zaväzujú prijímajúce štáty len vo vzťahu k (u nich) riadne akreditovaným diplomatickým misiám, resp. konzulárnym úradom (čo styčné úrady nie sú). Výsady a imunity sú preto styčným úradom priznávané (ak vôbec) na inom základe, a to spravidla prostredníctvom osobitného vnútroštátneho legislatívneho aktu príslušného prijímajúceho štátu. Taktó je to napr. v prípade styčného úradu Taiwanu v Austrálii, ktorému sú výsady a imunity priznávané na základe Zákona o výsadam a imunitách zahraničných misií (v angl. *Overseas Missions (Privileges and Immunities) Act*) a Nariadenia o výsadam a imunitách Taipejského ekonomického a kultúrneho úradu (v angl. *Taipei Economic and Cultural Office (Privileges and Immunities) Regulations*), ktoré sú súčasťou austrálskej národnej legislatívy. Podobne napr. v Kosove sú tamojším styčným úradom cudzích štátov výsady a imunity priznané na základe vnútroštátneho právneho aktu, a to konkrétne Zákomom o postavení, imunitách a výsadam diplomatických a konzulárnych misií a personálu v Kosovskej republike a o medzinárodnej vojenskej prítomnosti a jej personálu (v angl. *Law on the status, immunities and privileges of diplomatic and consular missions and personnel in Republic of Kosova and of the international military presence and its personnel*). V niektorých iných prípadoch môžu byť styčným úradom výsady a imunity priznávané tiež na základe osobitných bilaterálnych dohôd, uzatvorených (často nie priamo, ale v zastúpení iných subjektov) medzi príslušným vysielajúcim a prijímajúcim štátom. Ako príklad možno v tejto súvislosti uviesť styčný úrad Taiwanu v USA, ktorého výsady a imunity upravuje Dohoda o výsadam, výnimkách a imunitách medzi Americkým inštitútom na Taiwane a Taipejským ekonomickým a kultúrnym

---

¹³ Pôsobiaceho pod oficiálnym názvom Taipejská reprezentačná kancelária v Bratislave (v angl. *Taipei Representative Office in Bratislava*).

¹⁴ Nezahŕňajúc napr. právo vyvesovať vlajku a štátny znak na budove úradu, ktoré inak Viedenský dohovor o konzulárnych stykoch priznáva všetkým konzulárnym úradom.

¹⁵ Styčný úrad Taiwanu v Nemecku pôsobí pod oficiálnym názvom Taipejská reprezentačná kancelária v Berlíne (v angl. *Taipei Representative Office in Berlin*).

reprezentačným úradom v USA (v angl. *Agreement on Privileges, Exemptions and Immunities between American Institute in Taiwan and the Taipei Economic and Cultural Representative Office in the USA*).

Z protokolárneho hľadiska majú styčné úrady niekoľko spoločných črt so záujmovými sekciami: šéf úradu nemá status a nepoužíva titul vedúceho diplomatickej misie, pri svojom nástupe do funkcie neodovzdáva svoje poverovacie listiny hlave prijímajúceho štátu, resp. kabinetný list ministrovi zahraničných vecí, a tiež sa nemôže stať doyenom diplomatického zboru v prijímajúcom štáte. Na rozdiel od záujmových sekcií navyše členovia „diplomatického“ personálu styčného úradu zvyčajne nepoužívajú diplomatické a ani konzulárne hodnosti (prinajmenšom v oficiálnom styku s prijímajúcim štátom), a v rámci protokolárnej hierarchie diplomatického zboru – ak sú vôbec prijímajúcim štátom akceptovaní ako jeho členovia – sú radení za všetkými riadne akreditovanými diplomatmi. V rámci diplomatickej listiny býva pritom styčný úrad uvádzaný – ak vôbec – až za všetkými riadne akreditovanými diplomatickými misiami (konkrétne napr. v Diplomatickej listine Slovenskej republiky je styčný úrad Taiwanu uvádzaný medzi zastúpeniami medzinárodných organizácií).

2.3 Konzulárne úrady

Konzulárny úrad možno charakterizovať ako orgán štátu, permanentne pôsobiaci v zahraničí, ktorý je oficiálne poverený vykonávať konzulárne funkcie na vymedzenom území¹⁶ určitého cudzieho (prijímajúceho) štátu. Funkcie, vykonávané konzulárnym úradom, sú za normálnych okolností prevažne „nepolitické“, pričom typicky zahŕňajú napr. poskytovanie asistencie občanom vysielajúceho štátu v núdzových situáciách, notárske overovanie rôznych písomností a podpisov, vybavovanie cestovných, identifikačných a matričných dokladov či vydávanie víz občanom prijímajúceho štátu (a príp. aj tretích štátov). Konzulárny úrad však môže za istých špecifických okolností, keď z politických dôvodov absentujú diplomatické styky medzi jeho vysielajúcim a prijímajúcim štátom, neoficiálne vykonávať aj rôzne diplomatické funkcie, a pôsobiť tak v úlohe kvázidiplomatického zastúpenia štátu.

V praxi sa s využitím konzulárnych úradov ako „alternatívy“ diplomatických misií možno stretnúť spravidla v situáciách, keď dôjde k prerušeniu diplomatických stykov medzi dvomi štátmi, pričom však súčasne ostanú medzi nimi zachované konzulárne styky¹⁷, a „zvyšky“ oficiálne zrušených diplomatických misií oboch štátov sa pretransformujú na konzulárne úrady, ktoré potom *de facto* kontinuálne pokračujú v plnení (niektorých) diplomatických úloh.

---

¹⁶ V rámci tzv. konzulárneho obvodu.

¹⁷ Takýto postup umožňuje ustanovenie Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch (čl. 2, ods. 3), podľa ktorého „prerušenie diplomatických stykov samo o sebe nezahŕňa prerušenie konzulárnych stykov“ (Vyhláška ministra zahraničných vecí z 12. februára 1969).

Výhodou takéhoto riešenia je hlavne to, že konzulárny úrad – na rozdiel od styčného úradu či záujmovej sekcie – má v prijímajúcom štáte postavenie oficiálne akreditovaného (konzulárneho) orgánu vysielajúceho štátu. Z tohto jeho formálno-právneho postavenia vyplýva, že môže vo vzťahu k štátu svojho pôsobenia oficiálne vystupovať „pod svojou vlastnou vlajkou“, teda v mene toho štátu, ktorého záujmy reálne zastupuje (na čo podľa medzinárodného práva nemajú nárok styčné úrady a ani záujmové sekcie). Konzulárny úrad má tiež z titulu svojho statusu nárok na priznanie výsad a imunit podľa medzinárodného práva, a to konkrétne na základe Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch. V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že konzulárny úrad – aj v prípade, že *de facto* vykonáva diplomatické funkcie – si nemôže nárokovať diplomatické výsady a imunity na základe Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch¹⁸, ktoré sú z hľadiska svojho rozsahu podstatne širšie (a jeho postavenie je tak z tohto pohľadu relatívne „menej výhodné“ v porovnaní so záujmovou sekciovou diplomatickej misie). Obdobne aj konzulárni úradníci¹⁹ – ak aj v praxi *de facto* plnia diplomatické funkcie – sú vzhľadom na svoj konzulárny status „len“ členmi konzulárneho zboru²⁰ v prijímajúcom štáte, a nie členmi jeho diplomatického zboru. Z protokolárneho hľadiska majú tiež konzulárni úradníci v porovnaní s diplomatmi hierarchicky nižšie postavenie, čo možno ilustrovať napr. aj na tom, že zatiaľ čo vedúci diplomatickej misie najvyššej triedy pri nástupe do funkcie odovzdáva svoje poverovacie listiny do rúk hlavy prijímajúceho štátu počas slávnostnej ceremónie, nástup do funkcie vedúceho konzulárneho úradu ekvivalentnej úrovne býva zvyčajne spojený len s menej formálnym prijatím na ministerstve zahraničných vecí.

3 POTENCIÁL A LIMITY VYUŽITIA JEDNOTLIVÝCH TYPOV KVÁZIDIPLMATICKÝCH ZASTÚPENÍ

Každé z kvázidiplomatických zastúpení štátu, popísaných v predchádzajúcej časti, má isté špecifiká, ktoré v praxi vo veľkej miere determinujú aj potenciálne možnosti a limity jeho využitia v rôznych podmienkach a situáciách, kedy medzi štátmi absentujú diplomatické styky.

---

¹⁸ Vykonávanie diplomatických funkcií konzulárnym úradom samo o sebe nie je dôvodom na zmenu jeho formálno-právneho statusu, od ktorého sa odvíja aj rozsah jeho výsad a imunit.

¹⁹ Konzulárny úradník je – vychádzajúc z Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch (čl. 1 ods. d) a g)) – člen konzulárneho úradu, ktorý je poverený výkonom konzulárnych funkcií (pozri: Vyhláška ministra zahraničných vecí z 12. februára 1969).

²⁰ Konzulárny zbor je súbor všetkých konzulárnych úradníkov, ktorí sú akreditovaní v (jednom) prijímajúcom štáte.

3.1 Potenciál a limity styčných úradov

Výhody využitia styčného úradu ako jednej z foriem kvázidiplomatického zastúpenia štátu pramenia najmä z jeho neoficiálneho, teda nediplomatického a nekonzulárneho formálno-právneho statusu, vďaka ktorému podmienkou jeho pôsobenia *nie je* existencia konzulárnych stykov medzi jeho vysielajúcim a prijímajúcim štátom (implikujúca zároveň aj vzájomné medzinárodnoprávne uznanie oboch štátov²¹), a dokonca ani samotné uznanie suverenity prijímajúceho štátu zo strany vysielajúceho štátu, ako je to v prípade konzulárneho úradu, resp. záujmovej sekcie. V dôsledku toho môže byť styčný úrad – na rozdiel od záujmovej sekcie či konzulárneho úradu – využitý ako alternatíva stáleho diplomatického zastúpenia napr. aj v tých prípadoch, keď vysielajúci štát nechce medzinárodnoprávne uznať prijímajúci štát, pretože uznáva suverenitu „konkurenčného“ tretieho štátu, ktorý si nárokuje štátne územie daného prijímajúceho štátu.

Na druhej strane, neoficiálny formálno-právny status styčného úradu môže v praxi prinášať aj určité obmedzenia či nevýhody. Keďže styčný úrad nie je *de iure* diplomatickým a ani konzulárnym orgánom, a z tohto dôvodu si nemôže nárokovať priznanie výsad a imunit na základe Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch a ani Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch, nemusí mať v prijímajúcom štáte žiadne osobitné výsady, imunity a ani iné zvýhodnenia – pokiaľ mu ich daný prijímajúci štát na základe svojho vlastného rozhodnutia neprizná. A to v praxi nemusí byť vždy samozrejmosťou. Pre ilustráciu, zatiaľ čo napr. Kosovo priznáva všetkým styčným úradom, ktoré pôsobia na jeho území, rovnaký rozsah výsad a imunit, aký je priznávaný aj diplomatickým misiám, napr. také Nemecko zasa styčnému úradu Taiwanu, sídliacemu v Berlíne, nepriznáva vôbec žiadne výsady, imunity a ani akékoľvek iné zvýhodnenia. V prípade, že styčný úrad nemá prijímajúcim štátom priznané výsady a imunity, potom na jeho území pôsobí v podstate ako privátny subjekt, čo môže byť spojené s viacerými praktickými komplikáciami. Styčný úrad v takomto prípade napr. nemá osobitný nárok na zabezpečenie ochrany jeho priestorov a personálu zo strany orgánov prijímajúceho štátu, a môže sa tak teoreticky ľahšie stať terčom útokov zo strany rôznych jednotlivcov či skupín, čo môže o. i. prinášať zvýšené bezpečnostné riziko pre členov jeho personálu. Taktiež pracovníci styčného úradu v takomto prípade pôsobia v prijímajúcom štáte ako súkromné osoby, a musia tak o. i. dodržiavať všetky predpisy, vzťahujúce sa na „bežných“ cudzincov, teda sú napr. povinní vybaviť si na príslušných úradoch povolenie na pobyt či pracovné povolenie. Ako súkromné osoby tiež pracovníci styčných úradov napr. nemajú právo na

---

²¹ Keďže podľa Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch (čl. 2, ods. 1) „konzulárne styky medzi štátmi sa nadväzujú na základe vzájomnej dohody“ (Vyhláška ministra zahraničných vecí z 12. februára 1969... 1969), existencia konzulárnych stykov medzi dvomi štátmi implikuje aj ich vzájomné medzinárodnoprávne uznanie.

prednostné vybavenie na hraničných priechodoch a colniciach pri vstupe alebo výstupe do, resp. z prijímajúceho štátu, čo môže mať za následok o. i. vyššiu časovú náročnosť a nižšiu celkovú efektívnosť výkonu ich funkcií.

Za ďalšiu z možných nevýhod styčného úradu, prameniáciu z jeho neoficiálneho formálno-právneho statusu, možno považovať to, že členovia jeho personálu – v dôsledku toho, že v prijímajúcom štáte nemajú postavenie akreditovaných diplomatov – nie sú ani členmi jeho diplomatického zboru. To môže v praxi obmedzovať možnosti pracovníkov styčných úradov participovať na spoločenských podujatiach a iných aktivitách, ktoré sú organizované pre členov diplomatického zboru ministerstvom zahraničných vecí, ale aj inými orgánmi a inštitúciami v prijímajúcom štáte. Platí to obzvlášť v prípadoch, kedy by prijímajúci štát pozvaním pracovníkov styčného úradu na podujatie pre akreditovaných diplomatov mohol vzbudiť nevôľu niektorých „riadnych“ členov diplomatického zboru.²² V tejto súvislosti je napr. známe, že diplomati Čínskej ľudovej republiky veľmi pozorne sledujú účasť zástupcov styčného úradu Taiwanu na (nielen) nimi navštevovaných podujatiach v prijímajúcom štáte, pričom sú mimoriadne „citliví“ na akékoľvek protokolárne „zvýhodnenie“, či dokonca už len na samotnú prítomnosť taiwanských zástupcov. Z tohto dôvodu napr. slovenské ministerstvo zahraničných vecí, v snahe vyhnúť sa protestom zo strany diplomatickej misie Čínskej ľudovej republiky, zástupcov styčného úradu Taiwanu na ním organizované oficiálne podujatia pre diplomatický zbor radšej nepozýva (Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, 2019).²³ Obmedzené možnosti účasti pracovníkov styčných úradov na podujatiach pre diplomatický zbor pritom v praxi spravidla znamenajú aj obmedzenú možnosť ich „prirodených“ kontaktov – a tým aj získavania a výmeny informácií – jednak s diplomatmi ostatných štátov, akreditovanými v danom prijímajúcom štáte, ale aj s oficiálnymi predstaviteľmi prijímajúceho štátu, ktorí sa na podujatiach pre diplomatický zbor tiež často zúčastňujú.

Podľa niektorých názorov však môže byť neoficiálny status, a z toho plynúce „nezahrnutie“ pracovníkov styčného úradu do diplomatického zboru prijímajúceho štátu aj výhodou. Ako v tejto súvislosti uvádza Kissinger, keď v roku 1972 zriadila Čínska ľudová republika svoj styčný úrad v hlavnom meste USA²⁴, členovia jeho personálu nemali status členov diplomatického zboru, a práve vďaka tomu im mohla

---

²² Osobitne ak by malo ísť o diplomatov štátu, ktorý je pre prijímajúci štát strategickým spojencom či dôležitým obchodným partnerom.

²³ Podobne napr. aj v Nemecku zástupcovia styčného úradu Taiwanu síce sú ministerstvom zahraničných vecí príležitostne pozývaní na niektoré ním organizované podujatia, ale zásadne len na také z nich, ktoré nie sú určené výlučne pre členov diplomatického zboru, ale zúčastňujú sa na nich aj predstavitelia mimovládnych subjektov, napr. zástupcovia podnikateľskej obce či mimovládnych organizácií (Botschaft der Bundesrepublik Deutschland in Pressburg, 2017).

²⁴ V tom čase mali ešte USA nadviazané diplomatické styky s vládou v Taipej.

vláda USA poskytnúť „špeciálne zaobchádzanie“ bez toho, aby porušila zaužívané protokolárne pravidlá (Berridge 1994, s. 52). V tomto prípade však treba vziať do úvahy aj skutočnosť, že Kissingerom uvádzaný príklad je z diplomatickej praxe štátu s veľmocenským postavením (USA), a je otázne, do akej miery by bolo takéto „obídenie“ protokolárnych pravidiel akceptovateľné pre členov diplomatických zborov aj v iných štátoch.

Ďalšou z potenciálnych nevýhod styčného úradu, ktorá môže v praxi plynúť z jeho neoficiálneho formálno-právneho postavenia, je limitovaná možnosť reprezentácie vysielajúceho štátu v prijímajúcom štáte. Tento „hendikep“ styčného úradu môže vychádzať z toho, že členovia jeho personálu – ako už bolo spomenuté – môžu mať v prijímajúcom štáte obmedzenú možnosť zúčastňovať sa na rôznych podujatiach, organizovaných či už ministerstvom zahraničných vecí alebo aj mimovládny inštitúciami, príp. na takýchto podujatiach nemôžu vystupovať v pozícii oficiálnych diplomatických zástupcov svojho vysielajúceho štátu, čo samo o sebe zužuje priestor na výkon reprezentačnej funkcie. Okrem toho, styčnému úradu nemusí byť zo strany prijímajúceho štátu priznaná výsada používať štátnu vlajku a štátny znak svojho vysielajúceho štátu, čo potom tiež limituje reprezentačné možnosti tohto typu kvázidiplomatického zastúpenia. Treba však dodať, že v tomto smere je prax v jednotlivých štátoch rozdielna. Pre ilustráciu, zatiaľ čo napr. styčným úradom Taiwanu v Nemecku, Česku či na Slovensku používanie štátnej vlajky či štátneho znaku na jeho budovách a vozidlách povolené nie je (Taipejská reprezentačná kancelária, Bratislava, 2017), napr. styčný úrad Slovenska v kosovskej Prištine štátnu vlajku aj štátny znak na svojich budovách používať smie, a dokonca samotné ministerstvo zahraničných vecí Kosova a aj ďalšie jeho vládne orgány počas prijatí predstaviteľov slovenského styčného úradu vyvesujú štátnu vlajku Slovenska – rovnako, ako pri prijatiach diplomatických zástupcov, ktorí sú v Kosove riadne akreditovaní (Embassy of the Republic of Kosovo in Brussels, 2019).

3.2 Potenciál a limity záujmových sekcií

Potenciálne výhody využitia záujmovej sekcie ako formy kvázidiplomatického zastúpenia štátu vychádzajú najmä z jej oficiálneho diplomatického statusu. Vďaka nemu má záujmová sekcia a jej personál nárok na priznanie všetkých výsad a imunit podľa Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch, čím je jej právne postavenie „výhodnejšie“ jednak v porovnaní so styčným úradom, ktorému výsady a imunity nemusia byť prijímajúcim štátom priznané vôbec, ale aj v porovnaní s konzulárnym úradom, ktorý síce nárok na priznanie výsad a imunit podľa medzinárodného práva má, ale len v relatívne obmedzenom rozsahu, stanovenom Viedenským dohovorom o konzulárnych stykoch. Na druhej strane, postavenie záujmovej sekcie ako formálnej súčasti diplomatickej misie (tretieho štátu) môže prinášať isté obmedzenia, pokiaľ ide

o praktický „úžitok“ z niektorých Viedenským dohovorom o diplomatických stykoch priznávaných výsad a imunit. Konkrétne napr. právo na slobodné spojenie s vysielajúcim štátom²⁵, ktoré Viedenský dohovor o diplomatických stykoch priznáva diplomatickým misiám, nemá z pohľadu záujmovej sekcie takmer žiadny praktický význam (aj keď týmto právom záujmová sekcia ako integrálna súčasť diplomatickej misie teoreticky disponuje). Toto právo totiž záujmovej sekcii garantuje len slobodu spojenia s jej *de iure* vysielajúcim štátom – teda s tým štátom, v rámci ktorého diplomatickej misie daná záujmová sekcia *formálne* pôsobí. V praxi je však pre záujmovú sekciu omnoho dôležitejšie spojenie s jej skutočným „vysielajúcim štátom“ – teda so štátom, ktorého ministerstvu zahraničných vecí daná záujmová sekcia pri výkone svojej činnosti *reálne* podlieha – a na toto sa sloboda spojenia podľa Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch nevzťahuje. Treba však dodať, že v praxi prijímajúce štáty spravidla umožňujú záujmovým sekciam slobodnú komunikáciu s ich vysielajúcimi štátmi (Berridge 1994), aj keď im takáto povinnosť z Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch nevyplýva.

Ďalšou z potenciálnych výhod záujmovej sekcie, ktorá vychádza z jej formálno-právneho statusu, je to, že jej pracovníci, ktorí vykonávajú diplomatické funkcie, sú – na rozdiel od členov personálu styčného úradu či konzulárnych úradníkov – z titulu svojho diplomatického postavenia riadnymi členmi diplomatického zboru v prijímajúcom štáte, a môžu sa tak napr. zúčastňovať na rôznych oficiálnych podujatiach pre akreditovaných diplomatov, organizovaných ministerstvom zahraničných vecí alebo inými orgánmi prijímajúceho štátu. V tejto spojitosti sa však zároveň žiada dodať, že šéfovia záujmových sekcií – ako už bolo uvedené – nemajú formálno-právny status vedúcich diplomatických misií, a preto nemusia byť podľa zaužívaných protokolárnych pravidiel pozývaní na tie podujatia, ktoré sú určené výhradne pre vedúcich diplomatických misií (akými sú typicky napr. niektoré slávnostné či ceremoniálne zhromaždenia diplomatického zboru, organizované hlavou štátu).

K hlavným nevýhodám záujmovej sekcie patrí nemožnosť jej využitia v prípadoch, kedy je potrebné zriadiť kvázidiplomatické zastúpenia medzi štátmi, ktoré – okrem toho, že nemajú medzi sebou diplomatické styky – sa navzájom ani neuznávajú. Aj keď totiž záujmová sekcia formálne pôsobí „pod vlajkou“ tretieho štátu, samotná jej existencia implikuje, že prijímajúci štát uznáva legitimitu entity, ktorej záujmy daná záujmová sekcia v praxi zastupuje. Inými slovami, tým, že prijímajúci štát dovoľí cudziemu štátu zriadiť si uňho záujmovú sekciu (aj keď je táto formálne súčasťou diplomatickej misie tretieho štátu), *de facto* tým dáva najavo, že

---

²⁵ Podľa Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch (čl. 27, ods. 1) „prijímajúci štát povolí a bude chrániť slobodné spojenie misie“, a to „s vládou, ako aj s ostatnými misiami a konzulátmi vysielajúceho štátu“ (Vyhláška ministra zahraničných vecí z 10. júna 1964).

akceptuje jeho suverénne právo formulovať a hájiť vlastné zahraničnopolitické záujmy, a že za reprezentanta týchto záujmov nepovažuje niektorý iný štát. V tejto súvislosti napr. keď v 50-tych rokoch 20. stor. Čínska ľudová republika navrhla USA (v čase, keď tieto udržiavali diplomatické styky s vládou v Taipej) zriadenie záujmových sekcií, návrh bol zo strany vlády vo Washingtone odmietnutý s odôvodnením, že „čínske záujmy“ sú v USA už zastupované Veľvyslanectvom Čínskej republiky (Berridge 1994, s. 49).

Ďalšia z možných nevýhod záujmovej sekcie vychádza zo samotnej povahy tohto typu kvázidiplomatického zastúpenia, ktoré môže v prijímajúcom štáte pôsobiť len v rámci diplomatickej misie niektorého tretieho štátu (ochrannej mocnosti). Štát, ktorý využíva záujmovú sekciu, je tak odkázaný na pomoc tretieho štátu, čím sa vo vzťahu k tomuto (tretiemu) štátu dostáva do politickej „delikátnej“ pozície akéhosi dlžníka. Okrem toho môže byť vysielajúci štát tiež nútený zdieľať s tretím štátom, v rámci ktorého diplomatickej misie jeho záujmová sekcia pôsobí, niektoré dôverné informácie. Viaceré štáty, ktoré pôsobia v pozícii ochranných mocností, totiž v praxi očakávajú, že šéf záujmovej sekcie bude vedúceho diplomatickej misie tretieho štátu, v rámci ktorého záujmová sekcia pôsobí, aspoň v nevyhnutnej miere informovať o pripravovaných zásadných krokoch či opatreniach svojho vysielajúceho štátu. Ako v tejto súvislosti spomína Berridge (1994, s. 43), napr. šéf záujmovej sekcie USA, ktorá pôsobila v Káhire v rámci španielskeho veľvyslanectva po vojne v roku 1967, musel španielskeho veľvyslanca pravidelne informovať o všetkých pripravovaných aktivitách, aby ho žiaden krok, ktorý záujmová sekcia podnikla, nemohol prekvapiť. Okrem toho môže existovať aj riziko nechceného prezradenia niektorých dôverných informácií v prípade, že záujmová sekcia sídli v budove diplomatickej misie tretieho štátu – čo je ale v súčasnej diplomatickej praxi skôr ojedinelý jav.

3.3 Potenciál a limity konzulárnych úradov (ako kvázidiplomatických zastúpení)

Využívanie konzulárneho úradu ako kvázidiplomatického zastúpenia prináša štátu niekoľko výhod, ktoré vychádzajú hlavne z toho, že ide o oficiálne akreditovaný orgán vysielajúceho štátu v prijímajúcom štáte. Z tohto statusu konzulárneho úradu vyplýva, že môže v prijímajúcom štáte pôsobiť „pod svojou vlastnou štátnou vlajkou“, pričom má zároveň nárok na priznanie určitých výsad a imunít (podľa Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch). V istom zmysle tak v sebe konzulárny úrad spája výhody styčného úradu – v tom, že v prijímajúcom štáte pôsobí ako samostatný subjekt a vysielajúci štát sa pri jeho využití „na diplomatické účely“ nemusí spoliehať na pomoc tretieho štátu – a záujmovej sekcie – v tom, že má nárok na priznanie výsad a imunít podľa medzinárodných dohovorov, a nie je tak v tomto smere závislý od „dobrej vôle“ prijímajúceho štátu.

Ďalšou z potenciálnych výhod konzulárneho úradu je to, že môže sídliť aj mimo hlavného mesta štátu, v ktorom je akreditovaný, pričom najmä vo väčších štátoch spravidla nebyva len jeden, ale sú viaceré, ktoré sídlia na rôznych miestach po celom území prijímajúceho štátu. V prípade, že má vysielajúci štát v prijímajúcom štáte viacero svojich konzulárnych úradov – čo v súčasnej praxi nie je nič nezvyčajné – po prípadnom prerušení diplomatických stykov s týmto štátom existuje možnosť tieto konzulárne úrady využiť ako sieť kvázidiplomatických zastúpení, ktoré sú schopné napr. prinášať informácie o aktuálnej situácii z rôznych miest prijímajúceho štátu alebo udržiavať neformálne kontakty s predstaviteľmi miestnych či regionálnych autorít.

Naopak, nevýhody konzulárneho úradu pramenia hlavne z toho, že jeho pôsobenie je podmienené existenciou konzulárnych stykov medzi vysielajúcim a prijímajúcim štátom. To štandardne znemožňuje využitie konzulárneho úradu ako kvázidiplomatického zastúpenia v prípadoch, keď sa vysielajúci a prijímajúci štát navzájom neuznávajú²⁶.

4 ZÁVER

Každý jeden typ kvázidiplomatického zastúpenia – či už styčný úrad, záujmová sekcia, alebo konzulárny úrad – má špecifický charakter, ktorý determinuje aj potenciálne výhody a limity jeho využitia v rozličných podmienkach a situáciách. Nemožno pritom povedať, že by konkrétny typ kvázidiplomatického zastúpenia bol v praxi univerzálne „najlepšie“ alebo „najhoršie“ využiteľný v porovnaní s ostatnými. Napríklad, styčný úrad – na rozdiel od záujmovej sekcie či konzulárneho úradu – je možné využiť aj v situáciách, keď sa vysielajúci a prijímajúci štát navzájom neuznávajú, pričom zároveň jeho podoba môže byť flexibilne prispôbená individuálnym podmienkam, no na druhej strane požíva relatívne najnižší stupeň medzinárodnoprávnej ochrany, keďže sa na neho nevzťahujú ustanovenia žiadneho z univerzálne platných medzinárodných dohovorov o výsadách a imunitách. Záujmová sekcia má zasa spomedzi všetkých troch analyzovaných typov kvázidiplomatických zastúpení najširší rozsah výsad a imunit a zároveň požíva aj vysoký stupeň medzinárodnoprávnej ochrany, no – na rozdiel od styčného úradu a konzulárneho

---

²⁶ V tejto súvislosti však treba spomenúť, že z minulosti sú známe niektoré špecifické prípady, kedy konzulárny úrad plnil úlohu kvázidiplomatického zastúpenia aj v situácii, keď sa jeho vysielajúci a prijímajúci štát navzájom neuznávali. Príkladom je generálny konzulát Veľkej Británie v meste Tamsui na čínskom ostrove Taiwan, ktorý vykonával od roku 1949 až do svojho uzatvorenia v roku 1972 *de facto* diplomatické funkcie vo vzťahu k vláde Čínskej republiky (ktorá sa na tento ostrov v roku 1949 presunula z pevninskej Číny). Od roku 1950 pritom Veľká Británia uznávala „konkurenčnú“ pevninskú Čínu a jej vládu v Pekingu, kde mala od roku 1954 akreditovanú aj svoju diplomatickú misiu. V období rokov 1950-1972 tak britský generálny konzulát na Taiwane plnil úlohu kvázidiplomatického zastúpenia v podmienkach, kedy jeho prijímajúci štát nebol zo strany jeho vysielajúceho štátu uznávaný.

úradu – je jej pôsobenie podmienené zaangažovaním „tretej strany“. Konzulárny úrad má zasa – v porovnaní so záujmovou sekciou a styčným úradom – relatívne najlepšie predpoklady plniť reprezentačné funkcie, keďže má ako jediný z troch analyzovaných typov kvázidiplomatických zastúpení medzinárodnoprávne priznané privilégium vykonávať činnosť „pod vlajkou“ svojho vlastného vysielajúceho štátu, no jeho pôsobenie je podmienené existenciou konzulárnych stykov, a tým aj vzájomným medzinárodnoprávnym uznaním jeho vysielajúceho a prijímajúceho štátu.

Komplexnejšie porovnanie charakterových črt jednotlivých typov kvázidiplomatických zastúpení, od ktorých sa odvíjajú aj potenciálne možnosti a limity ich využitia v praxi, ilustruje Tabuľka 1.

Tab. 1: Porovnanie charakterových črt jednotlivých typov kvázidiplomatických zastúpení štátov.

	<i>Styčný úrad</i>	<i>Záujmová sekcia</i>	<i>Konzul. úrad</i>
Možnosť zriadenia a pôsobenia v štáte, s ktorým nie sú nadviazané diplomatické styky	áno	áno	áno
Možnosť zriadenia a pôsobenia v štáte, s ktorým nie sú nadviazané diplomatické styky a ani konzulárne styky	áno	áno	nie
Možnosť zriadenia a pôsobenia v neuznanom štáte	áno	nie	nie
Možnosť zriadenia a pôsobenia bez angažovania sa tretieho štátu (ochrannej mocnosti)	áno	nie	áno
Diplomatický status	nie	áno	nie
Status oficiálne akreditovaného orgánu vysielajúceho štátu v prijímajúcom štáte	nie	nie	áno
Nárok na výsady a imunity priznaný na základe medzinárodného dohovoru	nie	áno	áno
Vedúci zastúpenia a personál, vykonávajúci diplomatické funkcie sú členmi diplomatického zboru v prijímajúcom štáte	nie	áno	nie

Prameň: Vlastné spracovanie autora.

O najvhodnejšom type kvázidiplomatického zastúpenia, využiteľného v konkrétnej situácii, môžu pritom v praxi rozhodovať aj rôzne „vonkajšie“ faktory. Ak napr. dôjde k prerušeniu diplomatických stykov štátov, medzi ktorými existuje

intenzívna mobilita obyvateľstva, môže byť vhodné využiť ako kvázidiplomatické zastúpenie konzulárny úrad, ktorého existencia sa dá – aj v prípade napätých vzťahov medzi vládami – navonok politicky zdôvodniť potrebou poskytovania konzulárnych služieb občanom oboch štátov. Ak je zasa napr. verejnosť v prijímajúcom štáte naladená radikálne proti vysielajúcemu štátu, a príp. aj bezpečnostná situácia je zhoršená, môže byť vhodnejšie využiť ako kvázidiplomatické zastúpenie záujmovú sekciu, ktorá je viac „skrytá“ pred očami verejnosti, než by bol konzulárny úrad, a zároveň požíva aj medzinárodnoprávnu ochranu, ktorú by zasa nemal styčný úrad.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ASGARD, R. (2014): Re-establishing a U. S. Diplomatic Presence in Iran: Advancing U. S. National Security and Serving American Citizens. [Online.] In: *PAaIA*, 2014. [Citované 10.09.2019.] Dostupné na internete: <<https://paaia.org/wp-content/uploads/2018/11/Iran-U-S-Section-Report-FINAL.pdf>>.
2. BERRIDGE, G. R. (1994): *Talking to the Enemy. How States without Diplomatic Relations Communicate*, Houndmills a Londýn: Macmillan Press, 1994. 178 s. ISBN 978-0-333-55655-9
3. BERRIDGE, G. R. – JAMES. A. (2003): *A Dictionary of Diplomacy. Second Edition*, Houndmills a New York: Palgrave Macmillan, 2003. 296 s. ISBN 978-1-4039-1536-8.
4. BERRIDGE, G. R. – LLOYD, L. (2012): *The Palgrave Macmillan Dictionary of Diplomacy. Third Edition*, Houndmills a New York: Palgrave Macmillan, 2012. 401 s. ISBN 978-0-230-30299-0.
5. BOTSCHAFT DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND IN PRESSBURG. (2017): Osobná komunikácia, 22.02.2017.
6. EMBASSY OF THE REPUBLIC OF KOSOVO IN BRUSSELS. (2019): Osobná komunikácia, 13.03.2019.
7. HUBINGER, V. (2006): *Encyklopedie diplomacie*, Praha: Nakladatelství Libri, 2006. 191 s. ISBN 80-7277-296-1.
8. LAW NR. 03/L-033 ON THE STATUS, IMMUNITIES AND PRIVILEGES OF DIPLOMATIC AND CONSULAR MISSIONS AND PERSONNEL IN REPUBLIC OF KOSOVA AND OF THE INTERNATIONAL MILITARY PRESENCE AND ITS PERSONNEL. (2008): Adopted by the Assembly of Republic of Kosova on 20 February 2008.
9. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ SR. (2019): Osobná komunikácia, 23.09.2019.
10. MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS, REPUBLIC OF CHINA. (2019): Info for diplomatic missions. [Online.] In: *MFA Republic of China*, 2019. [Citované

- 10.09.2019.] Dostupné na internete:
<<https://www.mofa.gov.tw/en/cp.aspx?n=BF118CAA45215C42>>.
11. RUSSIAN FEDERATION INTERESTS SECTION AT THE EMBASSY OF SWITZERLAND IN TBILISI. (2019): Russian Federation Interests Section at the Embassy of Switzerland in Tbilisi. [Online.] In: *F DFA Switzerland*, 2019. [Citované 10.09.2019.] Dostupné na internete:
<<https://www.eda.admin.ch/countries/georgia/en/home/representations/embassy-tbilisi/russian-federation-interests-section.html>>.
  12. TAIPEJSKÁ REPREZENTAČNÁ KANCELÁRIA, BRATISLAVA. (2017): Osobná komunikácia, 21.02.2017.
  13. VLČEK, D. (2009): K otázke komunikácie medzi neuznanými štátmi – faktor riešenia bezpečnostných kríz. In: *Bezpečnostné fórum '09. Zborník príspevkov z II. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2009. S. 85-93. ISBN 978-80-8083-790-7.
  14. VYHLÁŠKA MINISTRA ZAHRANIČNÝCH VECÍ Z 10. JÚNA 1964 O VIEDENSKOM DOHOVORE O DIPLOMATICKÝCH STYKOCH. (1964): Publikované pod č. 157/1964 Zb.
  15. VYHLÁŠKA MINISTRA ZAHRANIČNÝCH VECÍ Z 12. FEBRUÁRA 1969 O VIEDENSKOM DOHOVORE O KONZULÁRNÝCH STYKOCH. (1969): Publikované pod č. 32/1969 Zb.

ZAHRANIČNÁ POLITIKA KĽDR: IDEOVÉ VÝCHODISKÁ A NÁSTROJE

THE FOREIGN POLICY OF DPRK: IDEOLOGICAL BACKGROUND AND INSTRUMENTS

Lucia Husenicová¹

Predložený článok sa venuje problematike špecifických nástrojov zahraničnej politiky KĽDR. Severná Kórea je štátom, ktorý charakterom svojho politického systému a jeho stability patrí k jedinečným uciasvojho druhu. Cieľom článku je priblížiť charakter severokórejskej zahraničnej politiky, jej základné črty a nástroje. Článok analyzuje odlišné koncepty používané odborníkmi vo vzťahu k správaniu KĽDR. Zároveň prostredníctvom indukcie a dedukcie identifikuje dva hlavné nástroje zahraničnej politiky, a to jadrový a raketový program. Článok ostáva bez konkrétneho záveru, keďže otázka odzbrojenia jadrového programu je dnes aktuálnou a stále nevyriešenou otázkou.

Kľúčové slová: jadrový program, raketový program, realizmus, racionálny aktér, hra s nulovým súčtom

Paper deals with specific tools the North Korean regime uses while conducting its foreign policy. DPRK is a state with specific and unique character of its political system and especially its stability. The aim of the article is to look closer at the North Korean foreign policy, its features and tools. The article analyses different theoretical concepts applied by scholars when assessing DPRK's behaviour. At the same time the induction and deduction are used to identify specific and main tools of foreign policy, these are the nuclear and missile program. The article lacks a conclusion as the issues of denuclearization is current and unresolved topic.

Key words: nuclear program, missile program, realism, rational player, zero sum game

JEL: F51

---

¹ Mgr. Lucia Husenicová, PhD. Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica (Slovensko), e-mail: lucia.husenicova@umb.sk

1 Úvod

Kórejská ľudovodemokratická republika (KĽDR) oslávila 70. výročie svojho vzniku v septembri 2018. Počas tohto obdobia severokórejský režim pretrval v takmer nezmenenej podobe, napriek tomu, že medzinárodné vzťahy sa zmenili zásadným spôsobom.

KĽDR vznikla ako druhý štát na Kórejskom polostrove v období začínajúcej studenej vojny. Príčiny rozdelenia etnicky jednotného kórejského národa do dvoch štátov boli externého a interného charakteru. Externé súviseli s rozhodnutím mocností a ich dohodou na spoločnej správe Kórey, kým jej elity nebudú schopné vládnuť samostatne. Interné súviseli s polarizáciou domácej a v exile pôsobiacej politickej elity, ktorá sa rozdelila do dvoch antagonistických skupín.

Zahraničná politika KĽDR počas studenej vojny bola veľmi pragmatická. Vedenie štátu si uvedomovalo svoje nevýhody vo vzťahu k dvom partnerom, ZSSR a Číne, z hľadiska veľkosti, mocenského potenciálu a reálneho vplyvu. Zároveň bola KĽDR závislá na partneroch z východného bloku ekonomicky, keďže spriatelnené štáty jej poskytovali pomoc a obchod prebiehal vo forme bártrovej výmeny a nie za bežné trhové ceny. Napriek nevýhodnému postaveniu vo vzťahu k veľmociam sa Severnej Kórey počas celej studenej vojny podarilo zachovať si vlastnú zahraničnopolitickú nezávislosť. Politická elita pristupovala k týmto štátom veľmi racionálne, uvedomujúc si, že veľmoci budú riešiť primárne vlastné záujmy a až sekundárne záujmy svojich spojencov. Jedným z nástrojov, ktorý KĽDR umožnil zachovať si samostatnosť, bola vnútorná politika postavená na ideovej jednote a systematickom odstraňovaní opozičných prejavov a tých členov elity, ktorí sa snažili o vlastné vzťahy s predstaviteľmi mocností. Vládnuca elita dokázala odolať zmenám, ktoré prebiehali v politických systémoch jej partnerov a vybudovala stabilné totalitárne zriadenie, ktoré dodnes patrí k unikátnym z hľadiska dĺžky vlastnej existencie a miery vnútornej kohézie.

Koniec studenej vojny spojený s rozpadom východného bloku a zánikom Sovietskeho zväzu zanechali Severnú Kóreu vo „veľmi zložitej“ situácii (Buzo 2003). Demokratizácia v dovtedy spriatelnených štátoch strednej a východnej Európy, ale aj zmeny, ktoré prebiehali v Rusku, boli veľmi pozorne a s obavami sledované severokórejským vedením. Jeho primárnym cieľom bolo zabrániť tomu, aby tento trend zasiahol aj KĽDR. Skutočnosť, že sa tak napriek očakávaniam nestalo, je dodnes predmetom rôznych diskusií a analýz odborníkov a teoretikov. Režim do dnes vykazuje prvky stability, ktoré sú bezprecedentné v moderných dejinách sveta. Do súčasnosti neexistujú dôkazy o existencii opozície, protesty obyvateľov, ak sú povolené, sa týkajú ekonomických a sociálnych životných podmienok, nie politickej situácie. Napriek problémom, ktorým režim čelil, zmenám ktorými prešiel jeho potenciálnu zmenu, či reformu očakávajú len najväčší optimisti.

Bezprostredne po skončení studenej vojny, v roku 1991, Kim Čong-il hodnotil zmeny odohrávajúce sa vo svete ako „pomínuteľný historický vír, ktorý sa objavil pri postupe ľudstva k novému svetu nezávislosti“ (Buzo 2003). Podľa Kima boli „frustrácia socializmu a oživenie kapitalizmu v niektorých krajinách len dočasným fenoménom“ (Park 1999). Jeho predpoklad, či už mu skutočne veril, alebo bol len súčasťou dobre mierenej propagandy sa neukázal ako správny. Severokórejská politika sa musela prispôbiť zmenenému externému prostrediu, ale zároveň musel režim reagovať aj na domáce udalosti, ktoré ovplyvnili jeho fungovanie, predovšetkým tie, ktoré sa dotkli ekonomickej situácie.

2 ZÁKLADNÉ PRINCÍPY ZAHRANIČNEJ POLITIKY

Pri analýze a hodnotení zahraničnej politiky štátov sa využíva množstvo teórií a konceptov, ktorých úlohou je zdôvodniť, prečo sa daný štát správa tak, ako sa správa v danom momente a na základe toho odhadnúť, ako sa bude správať v budúcnosti. Prvá skupina teoretických prístupov, realizmus, sa sústreďuje na štát cez prizmu jeho mocenských a bezpečnostných záujmov. Vychádza z presvedčenia, že štát je racionálny aktér a táto racionalita sa prejavuje v jeho správaní. Rovnako predpokladá, že štát nemôže dôverovať iným štátom, a musí sa snažiť zabezpečiť si svoju existenciu samostatne, alebo v prípade potreby spoluprácou s inými. Druhú skupinu tvoria koncepty zdôrazňujúce význam kultúry, histórie, vývoja spoločnosti a hodnôt, ktoré zásadným spôsobom ovplyvňujú to, ako štát vníma sám seba a aj svoju pozíciu v medzinárodných vzťahoch. V tomto prípade hovoríme o strategickej kultúre ako analytickom koncepte. Tretiu skupinu tvoria koncepty zdôrazňujúce vplyv vnútroštátnych aktérov na rozhodovanie v zahraničnej politike, záujmy skupín tvoriacich politickú elitu, ale i občanov žijúcich v danom štáte. Štvrtú skupinu predstavujú prístupy ktoré sa zameriavajú na zdroje a dôvody kooperácie medzi štátmi v medzinárodných vzťahoch, a zároveň vplyvom pravidiel a inštitúcií, ktoré štáty často vytvárajú, na ich politiku. Tieto oblasti sú záujmom výskumu liberálnej teórie. Ďalšou skupinou sú koncepty a prístupy vyvinuté v psychológii ale i sociológii, ktoré objasňujú tendenciu správania sa jednotlivca – politika, v konkrétnej situácii. Opäť sú vystavané na základe minulých reakcií, ale aj na zdrojoch identity danej skupiny ľudí. Kombinácia všetkých prístupov poskytuje najdetailnejší obraz o zahraničnej politike štátu.

Pri aplikácii kombinácie týchto prístupov na KĽDR sa teda musíme zamerať na nasledujúce faktory: zdroje identity štátu, spôsob prijímania rozhodnutí, vzťahy s najbližšími susedmi na základe zmlúv a historických skúseností, vzťah štátu s mocnosťami a potenciálny konflikt záujmov štátu so záujmami mocností, a teda postavenie štátu v medzinárodných vzťahoch, členstvo v organizáciách a schopnosť plnenia záväzkov.

Vo všeobecnosti môžeme analýzu zahraničnej politiky KĽDR rozdeliť do dvoch hlavných období, počas studenej vojny a po ukončení studenej vojny. Prvé obdobie bolo formatívnym nielen pre KĽDR ako štát z inštitucionálneho a ideologického pohľadu, ale i z hľadiska formovania základných princípov zahraničnej politiky. Pre druhé obdobie, trvajúce do dnes, je charakteristická na jednej strane reaktivnosť na okolité udalosti, ale zároveň i snaha získať nezávislosť od svetového diania v zahraničnopolitických rozhodnutiach, alternatívne, aktívne vytvárať príležitosti pre realizáciu vlastných záujmov a potrieb.

Zahraničná politika KĽDR bola vedením a propagandou štátu, približne od 70. rokov, vysvetľovaná prostredníctvom špecifickej ideológie. Tá bola interpretovaná ako domáca verzia marxizmu-leninizmu. Jej názov je čučche a jej princípy predstavil Kim Ir-sen postupne v dvoch prejavoch a v jednom rozhovore. Prostredníctvom čučche sa na zahraničnú politiku KĽDR pozeráme ako na pragmatickú a racionálnu, sledujúcu primárne výhody, ktoré môžu byť výsledkom konkrétneho správania. Ideológia bola až do apríla 2019 súčasťou severokórejskej ústavy, kde bola označená ako riadiaci princíp severokórejských aktivít (Isozaki 2019).

Po ukončení studenej vojny, s nástupom vlády Kim Čong-ila bola ideológia čučche doplnená o princíp songun – armáda prvá. Na základe tohto princípu boli štátne záležitosti podriadené potrebám a záujmom armády. Príčinou zdôraznenia významu armády v spoločnosti bolo oslabenie stranických štruktúr a funkcií stranických orgánov v dôsledku hladomoru, ktorému KĽDR čelila v polovici 90. rokov 20. storočia. Zároveň, politika riadená princípom songun poskytla argument pre vývoj jadrového a raketového programu. Napriek ťažkej ekonomickej situácii obyvateľov, veľkému počtu obetí na životoch, potraviny a finančné prostriedky smerovali primárne do armády. Dôvodom bola skutočnosť, že jedine silná armáda pod vedením Kim Čong-ila môže Severnej Kórei zaistiť bezpečnosť a prežitie v nepriateľskom medzinárodnom prostredí.

S nástupom súčasného vodcu, boli idea čučche a princíp songun doplnené o princíp bjungdžin – paralelný rozvoj ekonomiky a jadrového programu. V prvých rokoch svojej vlády sa Kim Čong-un sústredil hlavne na rozvoj jadrového programu a získanie prostriedku jadrového odstrašenia. Posledné 2 roky propaganda akcentuje ekonomický rozvoj, ktorý KĽDR dosiahne aj napriek nepriaznivej situácii spôsobenej sankčným režimom.

Základné princípy ideológie a oboch jej doplnení sú interpretované ako sebestačnosť, samostatnosť, resp. nezávislosť, a to primárne vo vzťahu k externým aktérom. Ideológia vždy hlásala, že KĽDR ako štát dokáže fungovať úplne samostatne, využívať vlastné zdroje a schopnosti pre ďalší rozvoj. Súčasťou čučche boli nezávislosť v politike, sebestačnosť v ekonomike a samostatnosť vo vlastnej obrane. V skutočnosti však bola situácia iná. Žiadna z uvedených oblastí nikdy nefungovala

nezávisle a samostatne. Od svojho vzniku bola KĽDR prijímateľom pomoci a mala nadviazané obchodné vzťahy so štátmi východného bloku. Po skončení studenej vojny, a v podstate dodnes obchoduje na trhu so zbraňami a zbraňovými technológiami, zároveň existujú informácie potvrdzujúce angažovanosť KĽDR v obchode s drogami. Závislosť a citlivosť KĽDR na vonkajšom dianí sa prejavuje nielen v ekonomike, ktorá má v dôsledku sankčného režimu problémy, ale aj a hlavne vo vývoji jadrového a raketového programu. Existuje množstvo analýz, ktoré potvrdzujú súvislosť s rozvojom programov a americkou zahraničnou politikou realizovanou prostredníctvom vojenských intervencií od skončenia studenej vojny.

Ďalšou črtou zahraničnej politiky v oboch uvedených obdobiach je relatívne silný pragmatizmus a racionalita v oblasti smerovania zahraničnej politiky. KĽDR sa od svojho vzniku snažila nájsť rovnováhu medzi vlastnými záujmami a záujmami ostatných, oveľa väčších aktérov. Predovšetkým sa politickí predstavitelia vždy snažili z každej situácie získať čo možno najväčšie výhody pre režim, pre zaistenie jeho stability a ďalšej existencie.

Ak sa pozrieme na princípy, ktorými sa riadi severokórejská zahraničná politika, tie sú ako vystrihnuté s učebnice realistickej teórie medzinárodných vzťahov. Svoje externé prostredie vníma s veľkou mierou podozrenia, historické skúsenosti tu zohrávajú významný faktor. Nedôvera, ktorú všetky generácie severokórejskej politickej elity prechovávajú k možným spojenectvám či partnerstvám, má svoje korene v dlhodobej historickej skúsenosti Kórejského polostrova. KĽDR si je veľmi dobre vedomá, že štáty, ktoré ju obklopujú majú, ako mocnosti oveľa väčšiu mieru slobody pri realizovaní vlastných aktivít, a že existuje len málo mechanizmov, ktoré dokážu realizácii ich záujmov zabrániť.

Čo sa týka vplyvu a záujmov iných aktérov ako predstaviteľov štátu, politická elita má monopol na prijímanie rozhodnutí. Dnes sa ukazuje, že po posledných zmenách ústavy dochádza k ešte väčšej personalizácii režimu. Potvrdzuje to skutočnosť, že Kim Čong-unovo meno sa objavilo v ústave počas jeho života, čo sa pri oboch predchádzajúcich vodcoch nestalo. Zároveň, od vzniku KĽDR boli akékoľvek snahy skupín existujúcich vo vedení štátu či v armáde vždy odhalené a odstránené. Jedným z posledných príkladov je vysporiadanie sa so skupinami zapojenými do obchodných aktivít, ktoré boli podriadené Kim Čong-unovmu strýkovi Čang Song-täkovi, ktorý bol popravený.

3 TEORETICKÉ PRÍSTUPY K SEVEROKÓREJSKEJ ZAHRANIČNEJ POLITIKE

Ak sa pozrieme na existujúce analýzy severokórejskej zahraničnej politiky, od 90. rokov sa objavili autori, ktorých môžeme rozdeliť do dvoch základných argumentačných línií. Prvá vychádza z premís bezpečnostnej teórie, centrálnym pojmom pri analýze zahraničnopolitického správania je „hrozba vojny, vojenská

politika, možné použitie zbraní hromadného ničenie“ (Smith 2000). Medzi predstaviteľmi tohto prístupu prevláda tendencia sekuritizovať otázky týkajúce sa ekonomiky, životnej úrovne obyvateľstva a humanitárnej situácie. Základom druhého prístupu je snaha zdôvodniť zahraničnú politiku KĽDR analýzou základných princípov oficiálnej štátnej ideológie s cieľom pochopiť podstatu režimu, a tým sa vyvarovať chýb, ktoré prispievajú k pretrvávajúcej kríze (Pikston – Saunders 2003). Hodnotenie oboch prístupov ukazuje, že ideálnym spôsobom, ktorý dokáže poskytnúť najobsiahlejšiu analýzu severokórejskej politiky, je ich kombinácia.

Vnímaniu severokórejskej politiky mnohými, predovšetkým americkými politikmi a analytikmi,² dominuje prvý zo spomenutých prístupov. KĽDR označujú ako *základnú tyranie, izolovaný štát, či darebácky štát*, ktorý sa svojim konaním, vývojom zbraní hromadného ničenia, sponzorovaním terorizmu, ohrožovaním amerických regionálnych záujmov, ale i viditeľným porušovaním medzinárodného práva (Caprioli – Trumbore 2003), dostáva do konfliktu so štandardmi medzinárodného spoločenstva. Z hľadiska tohto prístupu je zahraničná, ale i domáca politika KĽDR motivovaná „zlomyseľnosťou, bojovnosťou a pripravenosťou kedykoľvek rozpútať vojnu so susedmi v regióne a dokonca aj s USA.“ Severná Kórea je vnímaná ako „zlá³ a šialená a tým nepredvídateľná a iracionálna“ (Smith 2000). Napriek tomu, že sa tieto názory opierajú o konkrétne fakty a udalosti, ako napr. udržiavanie miliónovej armády, ktorej väčšina je rozmiestnená v blízkosti demilitarizovanej zóny, rozvoj jadrového a raketového programu, prístup vynecháva niektoré ďalšie skutočnosti. Príkladom sú predovšetkým tie, ktoré KĽDR vníma ako bezprostrednú hrozbu svojej bezpečnosti ako: prítomnosť americkej armády na Kórejskom polostrove a Japonských ostrovoch, bilaterálne bezpečnostné zmluvy medzi USA a niektorými regionálnymi aktérmi, intervencie, ktoré USA realizovali od 90. rokov 20. storočia, a pod. Ďalšou častokrát opomínanou skutočnosťou v analýzach je výrazná technická zaostalosť armády KĽDR. Nedostatok základných informácií

---

² Z politikov predovšetkým predstaviteľa Bushovej administratívy, samotný prezident – George W. Bush, viceprezident Dick Cheney, bývalý štátny tajomník ministerstva zahraničných vecí a prvý zástupca USA na šesťstranných rokovaníach James Kelly. Z dnešných predstaviteľov je to John Bolton, poradca prezidenta Trumpa pre národnú bezpečnosť. Spomedzi analytikov hlavne Nicholas Eberstadt, demograf a odborník na Áziu, ktorý začiatkom 90-tych rokov predpovedal kolaps KĽDR a dnes je jedným z najhlasnejších kritikov politiky angažovania. Marcu Noland pôsobí ako vedúci výskumný pracovník na Peterson Institute for International Economics. Ani Victor Cha sa nevyhol zjednodušovaniu ktoré poskytujú názor na KĽDR ako šialenú.

³ Táto charakteristika KĽDR nie je odvodená od žiadnej teórie medzinárodných vzťahov. Označenie režimu ako zlého je súčasťou politickej rétoriky viacerých predstaviteľov USA (predovšetkým bývalej administratívy prezidenta Busha), ktorú si osvojili i niektorí odborníci a analytici z rôznych organizácií a think-thankov ako Center for Nonproliferation Studies, Congressional Research Service, ale aj RAND Corporation.

o situácii v severnej časti Kórejského polostrova, ostré vyjadrenia a vyhrážky zo strany predstaviteľov Severnej Kórey, kladenie nesplniteľných požiadaviek, to všetko prispieva k dominancii tohto prístupu.

Druhý prístup vychádza z presvedčenia, že určujúcim princípom akýchkoľvek rozhodnutí v rámci domácej i zahraničnej politiky je oficiálna štátna ideológia čučche, ktorej základom je dosiahnutie samostatnosti, nezávislosti a sebestačnosti, a to v ekonomickej, politickej, ale i vojenskej oblasti (Lee 2003). Počas studenej vojny to bola práve ideológia, ktorá dávala vedeniu štátu možnosť strategického manévrovania medzi vplyvom ZSSR a Číny. Jej cieľom bolo nestáť sa závislou od ani jednej z týchto mocností, aj keď realita bola iná.

Po skončení studenej vojny sa ukázalo, že severokórejská ideológia je odlišná od tej, ktorá dominovala vývoju v štátoch strednej a východnej Európy, a to na jednej strane v jej rigidnosti a dogmatickosti, ale na druhej strane aj v jej adaptabilite na meniace sa podmienky. Zároveň sa ukázala naviazanosť ideológie na kórejskú kultúru a tradície, ako bolo uvedené v predchádzajúcej časti.

Z toho vyplýva, že idea samostatnosti a sebestačnosti je v severokórejskej spoločnosti hlboko zakorenená a jej dominancia je evidentná pri vytváraní stratégií a princípov politiky režimu. Motívy severokórejskej orientácie na jadrový a raketový program sú z pohľadu analýzy princípov štátnej ideológie oveľa komplexnejšie ako len snaha o prežitie a zaistenie bezpečnosti. Predstavitelia KĽDR si uvedomujú nelichotivú situáciu, v ktorej sa štát nachádza, a tak využívajú všetky dostupné prostriedky na jej zmenu či vylepšenie. Na druhej strane pretrvávajúca dominancia štátnej ideológie, totalitný charakter režimu ale i tradicionalizmus a nacionalizmus (Soong – Moon 2001), prehlbujú severokórejskú izolovanosť a predstavujú jednu z prekážok ekonomických reforiem.

Od 90. rokov sa objavilo niekoľko analýz severokórejskej zahraničnej politiky, ich autori (Roy 1994) sa snažia poskytnúť iný pohľad na situáciu aplikáciou rôznych konceptov, inšpirovaných hlavne politickým realizmom.

Prvou je *Madman theory*, teória šialenca, založená na tvrdení, že „ak štáty veria, že určitá vláda je náchylná k impulzívnemu násiliu, je pravdepodobné, že sa budú voči danej vláde správať pasívne dúfajúc, že sa vyhnú provokácii“ (Roy 1994). Pri skúmaní správania KĽDR od skončenia studenej vojny, mnohé jej rozhodnutia či vyhlásenia sledovali tento vzorec. Je celkom pravdepodobné, že konanie a rozhodnutia boli zámerné s cieľom dostať sa do povedomia ostatných aktérov. Zároveň častým opakovaním jedného vzoru správania, akým je vyhrocovanie situácie, či už ostrými vyjadreniami, testovaním rakiet rôzneho doletu alebo jadrových náloží, ktoré je nasledované obnovením rokovaní a dokonca uzatváraním dohôd, sa vedenie štátu snaží o dosiahnutie pasivity u ostatných aktérov. Dôvodom je, že ani jeden z nich nemá záujem na vypuknutí vojnového konfliktu, rovnako ako ho nemá KĽDR. V tejto

súvislosti sa ukazuje, že Severná Kórea dokáže využívať slabosti ostatných partnerov a je schopná neprekročiť určitú hranicu vo svojom správaní, ktorej prekročenie by viedlo k vypuknutiu vojenského konfliktu a jej pravdepodobnému zničeniu.

Podľa *konceptu mocenskej rovnováhy*, sú kroky severokórejského vedenia prirodzenou snahou o istú mieru vyrovnávania berúc do úvahy mocenský potenciálnych protivníkov, Južnej Kórey, Japonska a USA. Japonsko je severokórejskými predstaviteľmi neustále považované a označované za potenciálnu hrozbu. Tento postoj vyplýva zo skúsenosti s japonskou koloniálnou politikou. Snahy japonských politikov o zmenu pacifistickej ústavy boli vnímané ako počiatok návratu Japonska k mocenskej a dobyvačnej politike. Na obranu pred potenciálnou japonskou agresiou vyvíja KĽDR rakety stredného a dlhého doletu, ktoré by boli schopné zasiahnuť ciele na japonských ostrovoch. Vo vzťahu k Južnej Kórei síce KĽDR disponuje početne väčšou a silnejšou armádou, ale jej výzbroj je pomerne zastaraná, a aj investície do rozvoja armády, sú v porovnaní s južným susedom nižšie. Severokórejský program zameraný na rakety krátkého a stredného doletu môžeme preto hodnotiť ako prostriedok na vyváženie výhod, ktoré má Južná Kórea čo do výzbroje a pripravenosti vlastnej armády.

Ďalším prístupom, ktorá býva využívaný pri analýze severokórejského správania, je *zастраšovanie*, to znamená snahu „presvedčiť súpera, že náklady na určité konanie prevážia akýkoľvek potenciálny zisk“ (Smith 2006). Koncept zaoberajúca sa zastrášaním vznikol počas studenej vojny, kedy sa používal na vysvetlenie pretekov v jadrovom zbrojení medzi veľmocami, ktoré v konečnom dôsledku zabránili vypuknutiu globálnej vojenskej konfrontácie. Dnes má zastrávanie inú podobu, nejde už o preteky v zbrojení, ale o pokusy regionálnych aktérov využiť zbrane hromadného ničenia, resp. program ich vývoja, na odstrašenie USA a neutralizovanie ich prevahy hlavne v oblasti konvenčných zbraní (Smith 2006). Severokórejský jadrový program, ale aj jej zahraničnú politiku je možné z tohto pohľadu pochopiť ako snahu zastrášiť USA, resp. ich odradiť od akéhokoľvek vojenského zásahu. V konečnom dôsledku by náklady na vojnu vysoko prevýšili akýkoľvek potenciálny zisk, predovšetkým z pohľadu amerických ekonomických záujmov a celkovej ekonomickej situácie v severovýchodnej Ázii. I toto je jeden z dôvodov, prečo taktika zvolená severokórejským režimom funguje. Nikto zo zúčastnených aktérov nemá záujem na vyhrotení situácie. Je celkom pravdepodobné, že aj napriek vyjadreniam, ktoré sa objavujú v severokórejských médiách, KĽDR reálne neuvažovala o použití svojho jadrového potenciálu v útoku proti svojim *nepriateľom*. Akýkoľvek vojenský konflikt na polostrove by v konečnom dôsledku viedol k zničeniu severokórejského režimu.

Z uvedeného vyplýva, že KĽDR vo svojom konaní sleduje *model racionálneho konania*. „Racionálny výber znamená voľbu alternatív, ktoré

maximalizujú úžitok, to znamená dosiahnutie cieľov vlády a minimalizovanie negatívnych dôsledkov“ (Smith 2000). Zachovanie existencie režimu a posilnenie postavenia štátu vo vzťahu k ostatným regionálnym aktérom sú považované za základné ciele severokórejskej zahraničnej a v podstate aj domácej politiky. Je nutné pripustiť, že prostriedky, ktoré si na to zvolila, sú pre mierové vzťahy a väčšinu liberálno-demokratických štátov neprijateľné a útočne orientované, no z pohľadu KĽDR sa javia ako najvhodnejšie. Severnej Kórei sa v posledných takmer 30 rokoch podarilo naplniť oba ciele. Režim napriek svojmu totalitnému charakteru a ekonomickému úpadku, ktorý spôsobil hladomor, sa dnes javí byť rovnako pevný a stabilný ako počas studenej vojny. Toto tvrdenie sa opiera predovšetkým o udalosti, ktoré sa v posledných rokoch odohrali v regióne. Akokoľvek útočné či provokatívne severokórejské správanie bolo, nemalo za následok vojenský útok, či už preventívny alebo humanitárny, zo strany USA a ich spojencov. Hlavným dôvodom je nielen nedostatok overiteľných informácií ohľadom vlastníctva jadrových zbraní alebo zbraní hromadného ničenia vo všeobecnosti, ale predovšetkým uvedomenie si rizík a komplikácií, ktoré by v prípade vojenského konfliktu v regióne nastali. Navyše neistota ohľadne severokórejského jadrového potenciálu dáva KĽDR neuveriteľnú výhodu v rokovaníach, ktoré je často možné označiť skôr ako vydieranie. Z hľadiska udalostí, ktoré sa odohrali v poslednom roku, sa táto stratégia ukazuje ako pomerne úspešná. USA ani ostatní regionálni aktéri síce nie sú ochotní uznať Severnú Kóreu ako jadrovú *mocnosť* a pracujú na odstránení jej jadrového programu, no na druhej strane nedisponujú prostriedkami ktorými to je možné dosiahnuť.

Od začiatku 90. rokov je zahraničnú politiku KĽDR možné analyzovať prostredníctvom nástrojov, ktoré využíva. Nejde pritom o štandardné nástroje, ktoré využívajú iné štáty. KĽDR popri diplomacii a rokovaníach, ktoré však väčšinou majú veľmi špecifický priebeh, využíva jednak slovné hrozby a zároveň svoj jadrový a raketový program. Popri tom, že oba sú dôležitou zložkou bezpečnostnej politiky a po roku 1997 boli základom pred politiku *songun*, sa postupne oba stali nástrojmi ako zahraničnej tak i domácej politiky. Čo sa týka zahraničnej politiky, jadrový a raketový program sa stali súčasťou vyjednávacej taktiky KĽDR predovšetkým vo vzťahu k USA, pričom dôkazom je politický vývoj od skončenia studenej vojny.

4 JADROVÝ PROGRAM AKO JEDEN Z NÁSTROJOV ZAHRANIČNEJ POLITIKY

Severná Kórea začala s rozvojom jadrového programu už v 50. rokoch 20. storočia, a to za podpory a pomoci zo ZSSR. Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu rozdeľuje vývoj severokórejského jadrového programu do dvoch fáz (IAEA 2019). Počiatok prvej fázy je spojený s výstavbou komplexu jadrových zariadení v Jonbjone. V druhej fáze sa začalo s výstavbou 5-megawattového uránového reaktora spusteného do prevádzky v roku 1986, s výstavbou zariadení na spracovanie rudy

a výrobu palivových článkov. Ešte v roku 1985 sa KĽDR pripojila ku globálnemu neproliferačnému režimu, pod nátlakom ZSSR, a podpísala Zmluvu o nešírení jadrových zbraní (Non-Proliferation Treaty, NPT/ZNJZ). Po ukončení studenej vojny pod tlakom americkej vlády a po ubezpečení, že USA nemajú na južnej časti polostrova jadrové zbrane, podpísala v roku 1992 Severná Kórea aj Dohodu o aplikácii zaisťovacích protokolov k ZNJZ, ktorá umožňuje medzinárodným inšpektorom monitorovať činnosť jadrových zariadení v signatárskych štátoch.

Prvé podozrenia v súvislosti s charakterom severokórejského programu sa objavili už koncom 80. rokov, kedy americký špionážny satelit odfotografoval zariadenia na spracovávanie vyhorého jadrového paliva. Navyše v máji 1992 boli odhalené určité nezrovnalosti medzi správou o stave jadrových zariadení, ktorú KĽDR odovzdala a skutočnosťami, ktoré zaznamenali inšpektori, čím bol položený základ pre prvú jadrovú krízu.

V súvislosti s rozvojom jadrového programu od skončenia studenej vojny môžeme jeho vývoj vymedziť na základe dvoch hlavných kritérií, ktoré sú komplementárne. Prvým kritériom je politický vývoj, v rámci ktorého hovoríme o tzv. jadrových krízach. Druhým kritériom je technologický vývoj jadrového programu.

Prvá jadrová kríza bola ukončená podpisom Rámcovej dohody v roku 1994, za ukončenie druhej krízy sa považuje deklarácia podpísaná počas šesťstranných rokovaní v roku 2007, tretia kríza prebiehala v podstate 8 rokov a posledné udalosti majú za cieľ jej ukončenie. Z hľadiska technologického vývoja jadrového programu môžeme vymedziť do obdobia pred testami jadrových náloží, čiže do roku 2006 a od roku 2006, nateraz, do roku 2017. Kým prvá fáza, trvajúca od spustenia jadrového reaktora sa zameriavala jednak na získavanie plutónia a rozvoja jeho programov, tak i na výrobu jadrových náloží, a to na základe pakistanských plánov. Druhé obdobie trvajúce 11 rokov je špecifické zdokonaľovaním jadrových náloží, ich znižovaním a vývojom nielen jadrových a vodíkových náloží.

Prvá kríza a časť druhej krízy sa zhodujú s prvým obdobím technologického rozvoja jadrového programu. Dnes vieme, že ani vyriešenie prvej jadrovej krízy nezastavilo rozvoj severokórejského jadrového programu. Od 90. rokov sa KĽDR podarilo výrazne rozvinúť svoj jadrový program, keďže do roku 2017 uskutočnila 6 testov, pričom každý bol silnejší ako predchádzajúci a podľa severokórejskej tlačovej agentúry boli posledné tri testami vodíkovej bomby.

Nezrovnalosti odhalené pri inšpekciách v roku 1992 a neochota severokórejskej vlády sprístupniť inšpektorom všetky zariadenia boli spúšťacím mechanizmom prvej krízy. Vo februári 1993 navrhol riaditeľ MAAE na základe Dohody o aplikácii zaisťovacích protokolov, tzv. špeciálne inšpekcie v severokórejských zariadeniach. Tieto inšpekcie je možné uskutočniť v dvoch prípadoch, po prvé ako overenie informácií obsiahnutých v špeciálnych správach a po

druhé v prípade že agentúra považuje poskytnuté informácie a vysvetlenia zo strany KĽDR a výsledky bežných inšpekcí za nedostatočné plnenie záväzkov vyplývajúcich z Dohody. Rezolúciu žiadajúcu špeciálne inšpekcie označila KĽDR za zásah do svojej suverenity, za akt zasahovania do jej vnútorných záležitostí a prejav nepriateľstva (Buzo 2003). Následne oznámila svoj úmysel odstúpiť od Zmluvy o nešírení jadrových zbraní, a zároveň vyzvala USA na vyriešenie celého problému na bilaterálnych rokovaníach. Desať dní pred uplynutím trojmesačného obdobia, po ktorom vstupuje do platnosti oznámenie o odstúpení od ZNJZ sa v New Yorku konalo prvé americko-severokórejské rokovanie. Tri kolá rokovaní viedli v januári 1994 k súhlasu KĽDR s obnovením riadnych inšpekcí.

Keďže činnosť medzinárodných inšpektorov bola obmedzená rôznymi opatreniami, podľa jej riaditeľa nebolo možné posúdiť, či má severokórejský jadrový program mierový charakter alebo nie. Na základe tejto správy USA zastavili rokovania, KĽDR následne oznámila že začne s demontážou vyhorených palivových článkov, z ktorých je možné získať plutónium a ktoré môže byť po prechode procesom znovu spracovania použité na výrobu jadrových náloží. Táto skutočnosť viedla k vyhroteniu krízy do takej miery, že USA zvažovali vojenské riešenie. Vojenskej konfrontácii napokon zabránila návšteva bývalého amerického prezidenta J. Cartera v Pchjongjangu a jeho stretnutie s Kim Ir-senom.

Rokovania boli obnovené a v októbri 1994 obe strany podpísali tzv. ženevskú Rámcovú dohodu. Severná Kórea sa v nej zaviazala k zmrazeniu všetkých aktivít v jadrových zariadeniach v Jonbjone s tým, že neodstúpi od Zmluvy o nešírení jadrových zbraní a bude dodržiavať Spoločnú deklaráciu Juhu a Severu o zákaze jadrových zbraní na polostrove, ktorú oba kórejské štáty podpísali v roku 1992. Na oplátku USA súhlasili s vytvorením medzinárodného konzorcia, ktoré bude financovať výstavbu dvoch 1000 megawattových ľahko vodných reaktorov. Zároveň súhlasili s dodávkami 500 tisíc ton surovej ropy, ktoré bude KĽDR potrebovať po odstavení reaktora. Obe strany sa dohodli na normalizácii vzájomných ekonomických a politických vzťahov a na otvorení liaison kancelárií v Pchjongjangu a vo Washingtone. Podpis dohody ukončil prvú jadrovú krízu.

Za počiatok druhej jadrovej krízy sú považované neúspešné rokovania amerických a severokórejských predstaviteľov v októbri 2002 v Pchjongjangu. Vtedajší štátny tajomník Ministerstva zahraničných vecí USA James Kelly predložil svojmu severokórejskému partnerovi Kang Sok Čuovi dôkazy, že KĽDR má tajný program obohacovania uránu, a teda porušuje svoje záväzky stanovené Rámcovou dohodou. Podľa dostupných informácií severokórejská delegácia tieto obvinenia nevyvrátila, ale zároveň ani priamo nepotvrdila. Avšak všetci účastníci stretnutia za americkú stranu interpretovali Kangovu reakciu ako potvrdenie existencie programu:

„ak odzbrojíme pod americkým tlakom, tak budeme ako Juhoslávia, alebo afganský Taliban ubíť k smrti“(Pritchard 2007).

Existujú však i názory, že americká delegácia nesprávne interpretovala slová a konanie svojich partnerov. Začiatkom novembra veľvyslanec KĽDR pri OSN Han Song Rjol vyhlásil, že Severná Kórea je ochotná upokojiť americké bezpečnostné obavy vrátane tých týkajúcich sa programu na obohacovanie uránu (Pikston – Saunders 2003).

Či už išlo o nedorozumenie, alebo išlo o špeciálnu rokovaciu taktiku KĽDR, v nasledujúcich mesiacoch kríza naplno prepukla. Okrem prerušenia rozhovorov medzi KĽDR a USA bolo jedným z jej prvých prejavov rozhodnutie o prelomení pečatí MAAE na jadrových zariadeniach v Jonbjone a odstránenie všetkých kamier a monitorovacích zariadení. Následne KĽDR vypovedala zo svojho územia všetkých jadrových inšpektorov. V januári 2003 oznámila, že odstupuje od ZNJZ.

Druhým dôležitým momentom v tejto fáze vývoja jadrového programu bolo vyhlásenie Ministerstva zahraničných vecí Severnej Kórey vo februári 2005 (Atomic archive 2005), v ktorom boli vytýčené dva spôsoby, ako sa vyrovnat' s vážnou situáciou, ktorú spôsobila americká nepriateľská politika. Prvým je neúčast' na šesťstranných rozhovoroch na dobu neurčitú, minimálne do vtedy, kým nebudú vytvorené podmienky, ktoré prinesú pozitívne výsledky. Druhý vyplýva zo zjavnej snahy USA zvrhnúť režim, proti ktorej sa bude KĽDR brániť jadrovými zbraňami, ktorými disponuje. Práve druhý bod vyhlásenia je považovaný za priznanie vlastníctva jadrových zbraní. Napriek tomu nebolo možné dokázať, do akej miery je táto skutočnosť pravdou a čo je propagandou. Navyše v nasledujúcom období došlo k obnoveniu multilaterálnych rokovaní a podpisu prelomovej dohody na základe ktorej KĽDR súhlasila, že sa svojho jadrového programu vzdá.

Táto dohoda bola prvým relevantným výsledkom šesťstranných rokovaní, ktoré prebiehali od augusta 2003 v Pegingu a boli vnímané ako mechanizmus odstránenia severokórejského jadrového programu. Zároveň boli akousi alternatívou k priamym rokovaniam s USA, ktoré prebiehali na od začiatku 90. rokov. Napriek tomu, že rokovania vytvorili platformu na výmenu názorov a priniesli určité dohody, KĽDR rozvíjala svoj jadrový program naďalej.

Vývoj jadrového programu prešiel do testovacej fázy na jeseň 2006. Severokórejská tlačová agentúra priniesla 9. októbra 2006 správu, podľa ktorej, „oddelenie vedeckého výskumu v KĽDR uskutočnilo za bezpečných podmienok podzemný jadrový test...“, ktorý je ďalej charakterizovaný ako: „historická udalosť, ktorá povzbudila a potešila Kórejskú ľudovú armádu (KĽA) a ľudí, ktorí si želali vybudovanie silného a samostatného obranného potenciálu“ (Web archive 2006). V čase údajného testu zaznamenalo niekoľko seizmologických staníc v oblasti otrasy, ktoré mohli zodpovedať výbuchu jadrovej nálože. Test samozrejme vyvolal odmietavé

a odsudzujúce reakcie predstaviteľov väčšiny štátov sveta, ako i organizácií na čele s OSN. Reakciou boli rezolúcie Bezpečnostnej rady, ktoré uvalovali sankcie na tie tovary, ktoré môžu byť využité na vojenské účely.

Ak sa pozrieme na politický vývoj v danom období, tak napriek šesťstranným rokovaniam KĽDR aj naďalej požadovala bilaterálne rokovania s USA. Jadrový test mal za následok, že Bushova administratíva túto požiadavku splnila. V januári 2007 sa tajomník Ministerstva zahraničných vecí USA Christopher Hill stretol so svojim partnerom zo severokórejského ministerstva Kim Kie-gwanom v Berlíne. Cieľom stretnutia bolo prediskutovať vzájomné pozície pred ďalším kolom šesťstranných rokovaní. USA zmenili svoj postoj z viacerých dôvodov, ktoré mali vnútropolitický i zahraničnopolitický charakter. V nasledujúcom období pokračovali rokovania, KĽDR splnila niekoľko svojich záväzkov, avšak vývoj jadrového programu pokračoval naďalej.

V máji 2009 zrealizovala KĽDR ďalší test jadrovej nálože, ktorý bol silnejší ako predchádzajúci. Jeho načasovanie je možné spojiť s aktuálnou politickou situáciou. Na jednej strane v KĽDR začal druhý proces transferu moci, zároveň v tom období nová americká administratíva prezidenta Obamu nepredstavila špecifickú stratégiu voči KĽDR.

Nasledujúce štyri testy už boli realizované novým vedením KĽDR, pričom každý nasledujúci bol silnejší. Frekvencia testov sa zvýšila z dvoch dôvodov, vnútropolitických ale i zahraničnopolitických. V apríli 2013 bol v KĽDR prijatý tzv. nuklearizačný zákon. Skladá sa z 10. článkov, ktoré zdôrazňujú defenzívny charakter jadrového programu a predpokladajú použitie jadrových zbraní len v prípade útoku. Zároveň, uvádza, že KĽDR posilní jadrové odstrašenie a zaväzuje sa nepoužiť jadrové zbrane proti štátom, ktoré nimi nedisponujú. Podľa zákona má Severná Kórea v pláne pracovať na posilnení neproliferačného režimu a vytvorení sveta bez jadrových zbraní (Cheon 2013). Zákon bol prijatý necelé 2 mesiace po uskutočnení tretieho jadrového testu. Ten v januári 2016 sprevádzalo vyhlásenie severokórejskej tlačovej agentúry o pokroku v jadrovom programe, keďže išlo o test vodíkovej nálože, resp. jej prototypu (Nikitin 2016). Test prišiel krátko po vyhlásení Kim Čong-un, že KĽDR má túto technológiu k dispozícii.

V poradí piaty jadrový test uskutočnila Severná Kórea v septembri 2016, prvé odhady sily testu ho prirovnávali k bombe, ktorú USA zhodili na Hirošimu. Podľa informácií poskytnutých severokórejskou tlačovou agentúrou išlo o test miniaturizovanej nálože, ktorá môže byť nainštalovaná do hlavice rakety. V roku 2016 KĽDR realizovala viaceré testy rakiet s rôznou dĺžkou doletu, navyše testy boli hodnotené ako zásadné porušenie existujúceho sankčného režimu.

Zatiaľ posledný test zo septembra 2017 bol najsilnejší, asi 120 kiloton (38Norh 2017). Podľa severokórejských zdrojov išlo opäť o vodíkovú nálož. Bez

ohľadu na typ nálože, test ukázal pokračujúci rozvoj a zdokonaľovanie jadrových náloží v Severnej Kórei. Len deň pred testom štátna televízia priniesla zábery z Kim Čong-unovej návštevy v Inštitúte jadrových zbraní, počas ktorej vodca skontroloval čo bolo označené ako dvojstupňová vodíková nálož pre raketu typu Hwasong-14 (38North 2017).

Následne vo svojom novoročnom prejave Kim vyzdvihol stupeň rozvoja jadrového a zároveň aj raketového programu, ktoré umožňujú KĽDR zasiahnuť USA. Zároveň hovoril o potrebe masovej produkcie jadrových náloží a balistických rakiet (Frank 2018). Avšak, zmena v rétorike prišla v apríli 2018, keď Kim Čong-un vyhlásil, že rozvoj jadrového programu dosiahol požadovanú úroveň a ďalšie testy nie sú potrebné (Choe 2018). Zároveň Kim potvrdil, že KĽDR dosiahla vedeckým pokrokom schopnosť umiestniť hlavicu na balistickú raketu a programy v súčasnom stupni vývoja dokážu zaistiť bezpečnosť štátu a občanov.

Bez ohľadu na kritiku a odsúdenie, ktoré testovanie jadrových náloží v KĽDR vyvoláva vo svete, Severná Kórea dnes patrí medzi tzv. neoficiálne jadrové mocnosti, čiže štáty, ktoré majú jadrový program využívaný na vojenské účely a nie sú signatármi ZNJZ. V súvislosti so zmluvou patrí KĽDR unikátna pozícia, keďže je jediným štátom, ktorý od nej v jej existencii odstúpil.

4.1 Rozvoj raketového programu

Hrozba vojenského využitia severokórejského jadrového programu je zosilnená skutočnosťou, že KĽDR vyvíja i vlastný raketový program. Jeho začiatky siahajú do 60. rokov, kedy štát získal predovšetkým od Sovietskeho zväzu a v neskoršom období od Číny balistické rakety rôznych druhov, prevažne krátkého doletu. Zároveň, Severná Kórea začala s vlastným programom výroby a modernizácie rakiet. V rokoch 1961 až 1970 získala KĽDR od ZSSR rakety typu zem-zem SA-2 (V-75 Dvina), rakety na obranu pobrežia SSC – 2b. Samlet (S2 Sopka), rakety stredného doletu odpaľované z lode SSN 2 Styx (P20) a delostrelecké rakety FROG-5 (3R10 Luna 2). Ochladenie sovietsko-severokórejských vzťahov viedlo v 70. rokoch k posilneniu spolupráce s Čínou, od ktorej KĽDR získala rakety HQ-1, čínska verzia SA-2, v dvoch verziách, na pobrežnú obranu (CSSC-2 Silkworm) a odpaľované z lode (CSS-N-2 Safflower), HQ-2 vylepšená HQ-1, a SY-1 (CSS N-1 Scrubbrush), čo je čínska verzia rakiet Styx (Bermudez 1999).

V roku 1975 začala KĽDR s vlastným raketovým programom, resp. sa podieľala na vývoji systému DF-61, kvapalinou poháňaných taktických balistických rakiet v Číne, ktoré mali byť produkované pre domácu spotrebu, ale aj na export. Koncom 70. rokov podpísala KĽDR niekoľko dohôd o spolupráci v oblasti raketových technológií s Egyptom, pravdepodobne od neho získala prvé rakety typu Scud – B, na ktorých modifikáciu sa sústredila v priebehu 80. rokov. V tomto období nadviazala

spoluprácu s Iránom, ktorý použil rakety typu Hwasong – 5 počas útokov na Irak v roku 1985 (38North 2017). V 90. rokoch sa Severná Kórea sústredila na výrobu dvojstupňových rakiet typu Nodong a Täpodong, ktorých dolet mal byť nad 1000 a 1500 km a nosnosť viac ako 1000 a 1500 kg. Predpokladá sa, že krajina v súčasnosti disponuje asi 800 kusmi rakiet rôznych typov.

Jednostupňové rakety typu Hwasong-5 a Hwasong-6, ktoré sú založené na technológii sovietskych rakiet typu Scud-B a Scud-C, predstavujú bezprostrednú hrozbu pre Južnú Kóreu. S predpokladaným doletom 330 a 500 km (Global Security 2018) sú schopné zasiahnuť celé územie Kórejskej republiky, vrátane základní americkej armády. Dnes nie je jednoznačné, akým počtom tohto druhu rakiet KĽDR disponuje. Podľa posledných správ je vo vývoji raketa typu Scud-D (CNS 2006). V máji 1993 Severná Kórea otestovala rakety typu Hwasong a jednu raketu typu Nodong, ich dolet bol značne kratší ako sa predpokladalo, čo mohlo byť spôsobené technickými problémami (Bermudez 1999).

Dvojstupňové rakety typu Nodong-1 a Täpodong-1 (Nodong-2) spôsobujú najväčšie obavy Japonsku. Ako uvádza Centrum pre štúdium nešírenia zbraní hromadného ničenia: „Nodong je schopný zasiahnuť väčšinu územia Japonska, vrátane niektorých základní americkej armády“ (CNS 2006). Ide o balistickú raketu, ktorá je schopná niesť konvenčnú ale aj jadrovú hlavicu s hmotnosťou 1000 až 1500 kg a doletom medzi 1000 až 1500 km (Bermudez 1999). Täpodong-1 by mal mať rovnakú nosnosť ako Nodong, ale predpokladaná dráha doletu by mala byť o 1000 km dlhšia. Dostupné údaje hovoria o vývoji dvojstupňovej rakety typu Täpodong-2, ktorej dolet by mal byť do 8000 km. V prípade oboch rakiet Täpodong je vo vývoji ich trojstupňová verzia, ktorá by mala dosiahnuť orbitu. Práve test jednej z nich, konkrétne Täpodong-1, ktorý Severná Kórea uskutočnila 31. augusta 1998 s deklarovávaným cieľom vyniesť na obežnú dráhu satelit, bol príčinou raketovej krízy. Napriek tomu, že pokus zlyhal a raketa nedosiahla orbitu, preletela japonské ostrovy a test rozprúdil v Japonsku diskusie o potrebe posilnenia bezpečnosti a zmene pacifistickej ústavy. Obavy medzinárodného spoločenstva značne vzrástli, pretože po určitej úprave by bola raketa schopná zasiahnuť ciele na území USA.

Napriek tomu, že rakety, ktorými KĽDR disponuje, bezprostredne ohrozujú jej regionálnych susedov, tzv. raketové rozhovory prebiehali na bilaterálnej úrovni s USA. Prvé stretnutie sa uskutočnilo v Pekingu v roku 1996, ale výraznejší posun bol dosiahnutý až po teste z augusta 1998, a to o rok neskôr v Berlíne. Zástupcovia oboch štátov sa dohodli, že Severná Kórea preruší ďalšie raketové testy v prípade, že bilaterálne stretnutia budú pokračovať a USA na oplátku zrušia niektoré ekonomické sankcie, napríklad tie, ktoré boli uvalené na dovoz surovín a tovarov z KĽDR, americké investície v pôdohospodárstve, atď (Ehrhardt 2003). Berlínska dohoda bola ďalším z prejavov americkej politiky angažovania voči KĽDR, ich podpis prišiel

v období, kedy boli v USA zverejnené správy hodnotiace politiku administratívy prezidenta Clintona. Severokórejské moratórium na raketové testy potvrdil v nasledujúcom roku Kim Čong-il počas návštevy Madeleine Albrightovej. Nástupom administratívy prezidenta Busha sa americko-severokórejské vzťahy zhoršili, čo sa prejavilo i na ďalšom rozvoji a testovaní rakiet.

V júli 2006 KĽDR testovala raketu Täpodong-2, ktorá bola pravdepodobne medzikontinentálnou balistickou raketou s doletom 10 až 12 tisíc km. Predpokladá sa, že plne funkčná by mala byť schopná zasiahnuť územie USA. Test tejto rakety však nebol úspešný, pretože došlo k jej zrúteniu len niekoľko sekúnd po štarte. Napriek neúspechu ukázala KĽDR svetu, že aj naďalej zdokonaľuje svoj raketový arzenál. Ostatných šesť rakiet krátkeho a stredného doletu vypálených spoločne s Täpodong-2 sa zrútilo do Japonského mora. Test vyvolal odmietavú reakciu predovšetkým zo strany Japonska, na ktorého podnet bola na druhý deň zvolaná Bezpečnostná rada OSN. Jednohlasne schválená rezolúcia 1695 požadovala okamžité zmrazenie raketového programu a návrat ku šesťstranným rozhovorom. Všetci zainteresovaní aktéri sa teda zhodli na potrebe riešenia problému prostredníctvom diplomacie.

Severokórejský raketový program spôsobuje obavy predovšetkým z dôvodu že je naviazaný na raketové programy Iránu, Pakistanu, Sýrie ale aj Líbye. Tieto krajiny, predovšetkým Irán a Pakistan, úzko spolupracovali s KĽDR, ich predstavitelia sa zúčastňovali na testoch rakiet a obchodovali s raketovým materiálom. Predpokladá sa, že severokórejský Nodong je základom pakistanských rakiet Ghauri a Pakistan uskutočnil niekoľko testov Nodong-u. Obdobie vývoja Nodongu je takmer identické s vývojom iránskeho Šahaabu – 3, obe krajiny spolupracovali na ich vývoji a zdokonaľovaní (Bermudez 1999).

Raketový program KĽDR vzbudil pozornosť opäť v apríli 2009. Správy o možnom teste severokórejskej rakety sa začali objavovať už na začiatku roka, kedy bol zaznamenaný pohyb v zariadeniach na odpaľovanie medzikontinentálnych balistických rakiet Kumčangri. Dohady boli potvrdené 5. apríla 2009, kedy Severná Kórea úspešne testovala raketu Täpodong-2. Podľa tvrdení predstaviteľov režimu sa jej úspešne podarilo umiestniť na obežnú dráhu družicu, tieto správy však zatiaľ neboli nikým potvrdené ani vyvrátené.

Rozvoj raketového programu, resp. testovacia fáza balistických rakiet dlhého doletu, opäť začala v roku 2012. Pravdepodobne v dôsledku vnútropolitických zmien, ktoré prebiehali v KĽDR. V apríli testovala KĽDR raketu Unha-3, ktorá mala vyniesť na obežnú dráhu družicu, test však zlyhal. Podaril sa v decembri toho roku, kedy KĽDR umiestnila na obežnú dráhu meteorologický satelit.

V septembri 2016 testovala KĽDR raketu *Musudan* s odhadovaným doletom 2,5 – 4 000 km. Ďalší typ rakety bola z ponorky odpaľovaná balistická raketa *Pukkuksong-1* (KN-11) s doletom 1 200 km. Vo februári 2017 KĽDR testovala raketu

Pukukson-2 (KN-15) ktorej odhadovaný dolet je 2 000 km. Následne v apríli raketu typu Scud (KN-17) ktorá je Anti-Ship (Panda 2017). Popri tom v priebehu apríla, mája, augusta a septembra testovala KĽDR raketu Hwasong-12 s odhadovaným doletom 4 000 km. Kým prvé dva testy zlyhali, posledné dva boli úspešné. K tomu pridali úspešný test medzikontinentálnej balistickej rakety Hwasong-14 (KN-20), ktorá pri plnej funkčnosti môže mať dolet 10 000 km (Schilling 2017a). Posledný test, medzikontinentálnej balistickej rakety sa konal v novembri 2017, testovaná bola raketa Hwasong-15 (KN-22) s odhadovaným doletom od 8,5 – 13 000 km.

V priebehu posledného roku (2019) sa KĽDR vrátila k testom rakiet, prevažne krátkeho doletu, resp. rakiet odpaľovaných z ponorky. Súčasná americká administratíva nevníma tieto testy ako hrozbu. Prirodzene, testy vyvolali nevôľu a obavy u severokórejských susedov.

5 ZÁVER

Od roku 2018 došlo v severokórejskej zahraničnej politike k pomerne významnej zmene. Kim Čong-un vo svojom novoročnom prejavy vyjadril ochotu stretnúť sa s kýmkoľvek, kto má dobré úmysly s vývojom Kórejského polostrova. To otvorilo cestu tomu, čo viacerí analytici označujú ako diplomatická ofenzíva. Kim sa po 7 rokoch od svojho nástupu do pozície vodcu po prvý krát stretol s najvyššími predstaviteľmi iných štátov, dokonca vycestoval mimo územia KĽDR. Jeho stretnutia s juhokórejským prezidentom Mun Džä-inom otvorilo cestu ďalšiemu rozvoju v bilaterálnych vzťahoch. Napriek bezprecedentnej vojenskej dohode podpísanej na jeseň 2018 v Pchjongjangu sa v poslednom roku medzikórejské vzťahy ochladili.

Päť stretnutí s čínskym prezidentom Si Ťinpingom mali za následok obnovu vzťahov medzi KĽDR a Čínou, zvýšenie výmen medzi predstaviteľmi vlád ale i obyvateľmi. Čína čiastočne prestala uplatňovať sankcie uvalené BR OSN. Rovnako, summit s ruským prezidentom Vladimírom Putinom mal za následok oživenie bilaterálnych vzťahov na oficiálnej úrovni a návrat niektorých severokórejských pracovníkov do Ruska.

Následovanejším z Kimových stretnutí boli dve stretnutia s americkým prezidentom Donaldom Trumpom. Prvý summit priniesol relatívne vágnu deklaráciu, ktorú obaja politici podpísali a ktorá primárne riešila bilaterálne vzťahy. Druhý summit skončil predčasne potom, ako prezident Donald Trump zo stretnutia odišiel. Podľa dostupných informácií USA žiadali úplné jadrové odzbrojenie, ktorým podmienili akúkoľvek diskusiu o zmiernení sankcií.

Napriek tomu, že Kim Čong-un na stretnutí s každým prezidentom potvrdil záväzok denuklearizácie, je zrejme, že vnímanie tohto pojmu sa u jednotlivých účastníkov líši. USA a Južná Kórea, ale v podstate aj Čína a Rusko, predpokladajú úplné odstránenie jadrového programu, vrátane už vyrobených hlavíc. KĽDR, podľa

všetkých analýz, počíta s tým, že sa denuklearizácia bude týkať len ďalšieho vývoja programu. Je málo pravdepodobné, že by sa Severná Kórea vzdala svojho jadrového programu. Dôvod, pre ktorý začala s jeho rozvojom, stále existuje. Ani možnosť podpisu mierovej zmluvy s USA nemusí garantovať, že by v budúcnosti americké administratívy nezvažovali vojenské riešenie severokórejskej otázky. To je skutočnosť, ktorú si Kim Čong-un, ktorý je de facto na začiatku svojej vlády, nemôže dovoliť riskovať.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ATOMIC ARCHIVE (2005): DPRK Foreign Minister on Its Stand to Suspend Its Participation in Six-party Talks for Indefinite Period. [Online.] In: *Atomic Archive*, 2005. Dostupné na internete: <<http://www.atomicarchive.com/Reports/Northkorea/DPRKstatement05.shtml>>.
2. BERMUDEZ, J. S. (1999): A History of Ballistic Missile Development in the DPRK. [Online.] In: *Monterey Institute of International Studies. Center for Nonproliferation Studies Occasional Paper No. 2*, 1999. Dostupné na internete: <<http://www.nonproliferation.org/wp-content/uploads/2016/09/op2.pdf>>.
3. BUZO, A. (2003): *Partyzánská dynastie. Politika a vedení Severní Koreje*. Praha: BB Art, 343 s. ISBN 80-7341-118-0.
4. CAPRIOLI, M., TRUMBORE, P. F. (2003): Identifying 'Rogue' States and Testing their Interstate Conflict Behavior. In *European Journal of International Relations*, 2003, 9, 3. pp. 377-406.
5. CNS (2006): Special Report on North Korean Ballistic Missile Capabilities. [Online.] In: *Center for Nonproliferation Studies, Monterey Institute of International Studies*, 2006. Dostupné na internete: <<http://nautilus.org/wp-content/uploads/2011/12/0623.pdf>>.
6. EHRHARDT, G. (2003): The Berlin Accords and Multilateral Engagement with North Korea. In: *Korean Journal of Defense Analysis*, 2003, 15, 2. pp. 177-198.
7. FRANK, R. (2018): Kim Jong Un's 2018 New Year Speech: Self-Confidence after a tough year. [Online.] In: *38North.org*, 2018. Dostupné na internete: <<https://www.38north.org/2018/01/rfrank010318/>>.
8. GLOBAL SECURITY (2018): North Korea Missiles. [Online.] In: *Global Security*, 2018. Dostupné na internete: <<http://www.globalsecurity.org/wmd/world/dprk/missile.htm>>.
9. CHEON, S. (2013): The Kim Jong-un Regime's „Byungjin“ (Paralled Development) Policy of Economy and Nuclear Weapons and the 'April 1st Nuclearization Law' [Online.]: In: *Korean Institute for National Unification*

- Online Series* CO 13-11, 2013. Dostupné na internete: <<http://www.kinu.or.kr/pyxis-api/1/digital-files/b150d4ac-0f1b-420a-b70d-18f3e0aa9972>>.
10. CHOE, S. (2018): „We no longer need“ Nuclear or Missile Tests, North Korean Leader says. [Online.] In: *The New York Times*, 2018. Dostupné na internete: <<https://www.nytimes.com/2018/04/20/world/asia/kim-jong-un-hotline-korea.html>>.
  11. ISOZAKI, A. (2019): North Korea Revamps its Constitution. [Online.] In: *The Diplomat*, 2019. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2019/08/north-korea-revamps-its-constitution/>>.
  12. LEE, G. (2003): The Political Philosophy of Juche. In: *Stanford Journal of East Asian Affairs*, 2003, 3, 1. pp. 105-112.
  13. NIKITIN, M. B. D. (2016): North Korea's January 6, 2016, nuclear test. [Online.] In: *CRS Insight*, 2016. Dostupné na internete: <<https://fas.org/sqp/crs/nuke/IN10428.pdf>>.
  14. NORTH, 38 (2017): Sixth Nuclear Test Detected at Punggye-ri, Declared to be Hydrogen Bomb. (2017) [Online.] In: *38North.org*, 2017. Dostupné na internete: <<https://www.38north.org/2017/09/nuke090317/>>.
  15. PANDA, A. (2017): Is North Korea working toward a ‚carrier-killer‘ anti-ship ballistic missile? [Online.] In: *The Diplomat*, 2017. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2017/04/is-north-korea-working-toward-a-carrier-killer-anti-ship-ballistic-missile/>>.
  16. PARK, Y. (1999): The Kim Jong-il Regime: Structure, Policies, and Perception. In *East Asian Review*, 1999, 11, 4.
  17. PIKSTON, D. – SAUNDERS, P. (2003): Seeing North Korea Clearly. In *Survival*. 2003, 45, 3, pp. 79-102.
  18. PRICHARD, CH. (2007): *Failed Diplomacy. The tragic story of how North Korea got the bomb*. Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2007. ISBN 978-0-8157-7200-2.
  19. ROY, D. (1994): North Korea and the ‚Madman‘ Theory. In *Security Dialogue*, 1994, 25, 3, pp. 307-316.
  20. SHIN, G. W. – CHANG, P. Y. (2004): The Politics of Nationalism in U.S.-Korean Relations. In *Asian Perspective*, 2004, 28, 4, pp. 119-145.
  21. SCHILLING, J. (2017a): North Korea Finally Test an ICBM. [Online.] In: *38North.org*, 2017. Dostupné na internete: <<https://www.38north.org/2017/07/jschilling070517/>>.
  22. SCHILLING, J. (2017b): What next for North Korea's ICBM? [Online.] In: *38North.org*, 2017. Dostupné na internete: <<https://www.38north.org/2017/08/jschilling080117/>>.

23. SMITH, D. D. (2006): *Deterring America: Rogue States and the Proliferation of Weapons of Mass Destruction*. Cambridge : Cambridge University Press. 197 s. ISBN 978-0521683135.
24. SMITH, H. (2000): Bad, mad, sad or ractional actor? Why ‘securitization’ paradigm makes poor policy analysis of north Korea. In *International Affairs*, 2000, 76, 3. pp. 593-617.
25. SOONG, H. K. – MOON, Ch. (eds.) (2001): *Understanding Korean Politics*. New York: State University of New York Press, 366 s. ISBN 0-7914-4889-4.
26. WEB ARCHIVE (2006): DPRK Successfully Conducts Underground Nuclear Test. [Online.] In: *Web Archive*, 2006. Dostupné na internete: <<https://web.archive.org/web/20061026061534/http://www.kcna.co.jp/item/2006/200610/news10/10.htm>>.

SOCIALIZÁCIA GLOBÁLNYCH MÉDIÍ: ZAMERANIE SA NA GENERÁCIU Z

SOCIALIZATION OF GLOBAL MEDIA: FOCUSING ON GENERATION Z

Dmytro Lukianenko,¹ Andrii Chuzhykov²

Tento článok sa zaoberá súčasným problémom výskumu a identifikácie úrovni, povahy a rozsahu socializácie globálnych médií. Autori identifikujú hlavné trendy vo vývoji mediálneho priestoru, popysujú zvyšujúcu sa dostupnosť komunikácie, pôsobivý rozsah manipulácie verejného povedomia. Ďalej sa venujú aktívnemu behaviorálnemu fungovaniu svetového informačného prostredia, systematickému chápaniu hlbokých procesov sociologizácie a ekonomizácie tohto špecifického druhu informačného podnikania v období nasledujúcich rokov. Tie sú dôležitým predpokladom na to, aby sa zabránilo súčasnému konfliktu generácií.

Kľúčové slová: mediálny trh, globalizácia, sociologizácia a ekonomizácia médií, generácia Z, sociologický prieskum

This article deals with the contemporary problem of research and identification of the levels, nature and scope of socialization of global media. The authors identify the main trends in the development of the media space, describe the increasing availability of communication, the impressive extent of manipulation of public awareness. Furthermore, they deal with the active behavioral functioning of the world information environment, the systematic understanding of the deep processes of sociologization and economization of this specific type of information business in the years to come. These are an important prerequisite for avoiding the current conflict of generations.

Key words: media market, globalization, sociologicalization and economization of media, generation Z, sociological survey

JEL: B90, L82

---

¹ Prof. Dmytro Lukianenko, Ph.D., D. S., Rector, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, 54/1 Prospect Peremogy, 03057 Kyiv (Ukraine), e-mail: lukianenko@kneu.edu.ua

² Andrii Chuzhykov, Ph.D., Associate Professor, European Economy and Business Department of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, 54/1 Prospect Peremogy, 03057 Kyiv (Ukraine), e-mail: no.dsgn@gmail.com

1 INTRODUCTION

The rapid development of communications in modern society has made significant changes to our understanding of the nature and structure of the global economy, whose main trends are appeared in the first quarter of the 21st century and still remains:

- high availability of communications for use by global consumers; the gradual replacement of the categories of aggregate demand and aggregate supply by global demand and global supply (Siebert 2008);
- growing manipulation of consumer awareness by network owners and large media corporations;
- intensification of the deep processes of psychological perception / non-acceptance of creative media products by informal consumer groups, within which stable trans-sectoral interest groups were formed, similar reactions to information coming from different mass media, as well as social request for its analysis and further production;
- a systematic understanding of the consequences of multilevel diffusion of the processes of socialization and economization of media entrepreneurship;
- accelerated technological transformation of "emotion factories".

Naturally, these trends did not emerge on an "empty" spot, because the global sociologicalization of the activities of media corporations did not bypass those of them, the main activity of which was the information sphere, production of numerous teleformats, duplication of newspapers, magazines, books, analytical reviews, etc. Therefore, it turned out that socialization has become an important prerequisite for modern corporate media management. However, this category needed an unbiased analysis of trends, new forms and content of display products.

One of the first scientists to draw attention to the contradictions between the economization and sociology of entrepreneurship was the American sociologist and economist Bell (2004, p. 150), who constantly emphasized the existing gap between the so-called individual and social expenditures. Bell (2004, p. 155) also pointed to the importance of the system of cultural values on which the economy is based. An important achievement of the author was the conclusion about the individualized perception of freedom and mobility (Bell 2004, p. 159) and, finally, contradictory from our point of view, but it is quite logical for Bell's perception of the corporation as a social institution (Bell 2004, p. 165). Equally important in international research has been the linking of the processes of modernization of cultural change with the enhancement of democratic values in the world, which was insisted on by Inghart and Welzel (2011). Of course, we believe that such transformations will lead to

a significant increase in social benefits in society, but an objective assessment of the effects of this type of sociologicalization can be delayed for decades. It should also be noted that some researchers point to the rapid formation of cultural demand, which is influenced by behavioral factors. For example, Guercini and Ranfagni (2015) focus readers' attention on the evolution of textiles and leather products in their country, which is quite right for this country. However, it seems paradoxical that the conditional rapprochement in the process of development of these media industries seems to have taken place under the influence of certain behavioral factors. It should also be noted that the processes of socialization and economization appear to be even more rapid and powerful in the sphere of media than in material production.

In the modern interpretation of the processes of socialization of the media, an extremely important role is played by the formation of a consumer outlook, which, according to the American scientist J. Casanova, began to transform rapidly in the age of globalization. It is this process of so-called secularism, as the modern philosophy of history, that provided "... a universal theological process of human development from faith to disbelief, from primitive magical irrational religion to modern rational post-metaphysical secular consciousness" (Casanova 2017, p. 243). From this, it follows that the morality of a new society is not always formed under the influence of a dominant country or religion in a particular region of the world. Instead, the presence of many denominations in a particular locality (in particular, the metropolitan areas in the leading countries) facilitates the convergence of conditional moral and ethical rules and the formation of new consumer behavior, an expanded (including media) offer of an information product. This kind of modern cosmopolitanism, which is becoming more and more widespread amongst a certain group of young people, in particular, those who are 15-25 years old, significantly influences the nature of the demand for a fundamentally new structure of bringing information and reproducing media through its mediation, emotions. This kind of sublimation of the views of media consumers has led to a new disposition of the role of the individual in the context of the expanding influence of the Fourth Industrial Revolution. Formed by one of her contemporary apologists, Schwab's (2019) basic concepts directly address the leading trends in technological progress and, at the same time, affect fundamental changes in consumer behavior, and, very importantly, a specific individual who are identified their selves as "deprived" in Schwab's "Opportunities of the citizen "(Schwab 2019, p. 84-85). In view of this, the concepts of identity, morality, ethics, management of public and private information (Schwab 2019, p. 90-91).

Contemporary economic studies that span specific fields of sociology are primarily concerned with the study of the limits of social responsibility of business, which is emphasized by Bobrova (2009), the socialization of entrepreneurship in the national economy, as indicated by Kharitonova and Krylovskaya (2014) and also the

sociologicalization of labor potential, which is defined as the dominant by Doronin and Golubev (2014). The current process of socialization of the media can undoubtedly be viewed, on the other hand, that is, given the possible prospect of the development of global governance and the national component in it. In its publication in London of *Global Management 2025*, the defects of the first quarter of the 21st century were clearly identified, covering scale, speed, regional disadvantages, transnational threats, prevention, institutional challenges, risks (Global Governance 2011, p. 96-98). At the same time, the role of the media, especially the Internet, in the formation of a global society was fully evaluated in this publication (Global Governance 2011, p. 51).

Not so long ago, Bludova, Chuzhykov and Leshchenko (2019) made an attempt to identify the advertising component of social networks using the example of Youtube, in which it was extremely important to identify the formal – logical and real consumer behavior regarding "swallow advertising " in the new conditions of digital society development, as well as managing the tastes and preferences of the young population of the country through so-called advertising expansion.

2 BEHAVIORAL PRECONDITIONS OF GENERATION Z

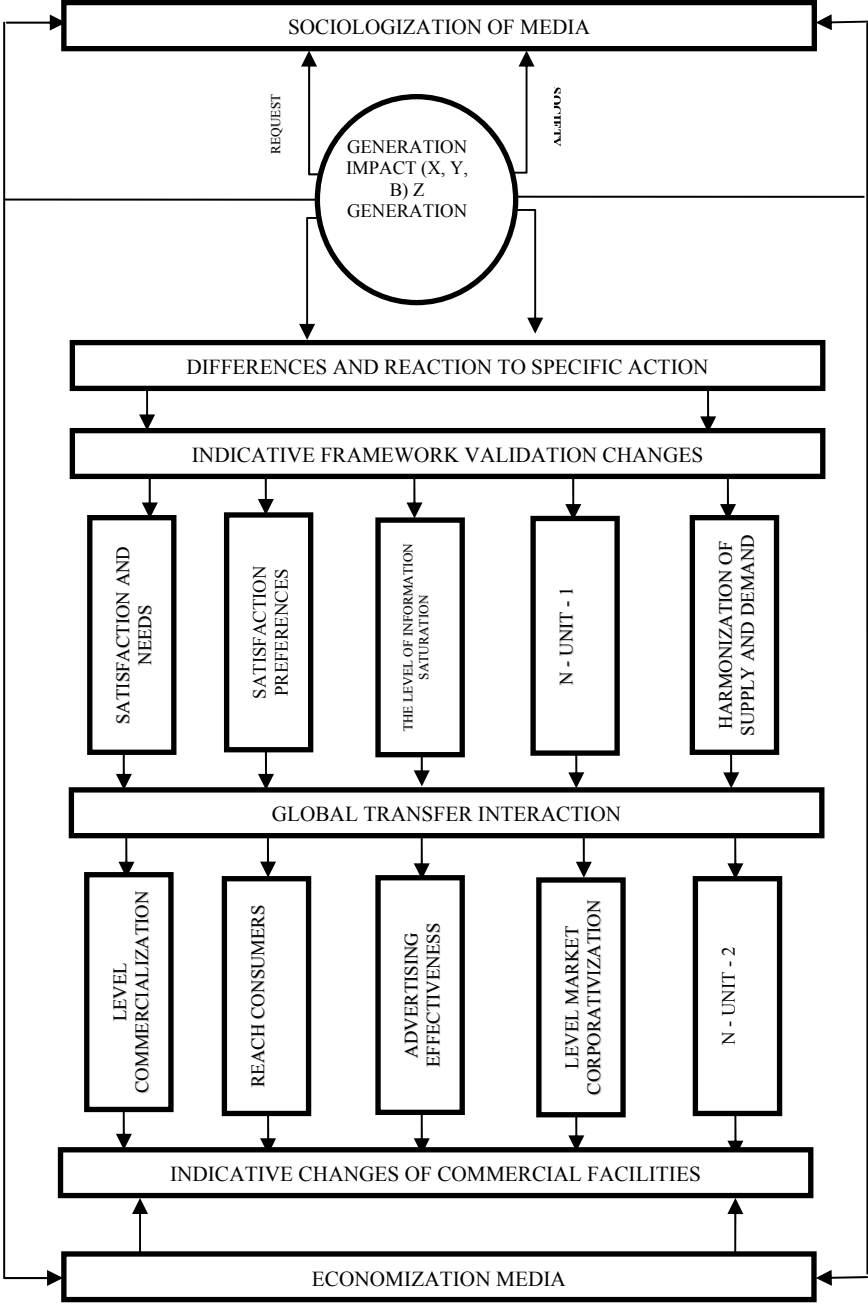
From the point of view of modern psychology, any active actions in the media sphere will always play an extremely important role in the social model of the country, which determines the unique economic specificity of a particular country. It is this kind of media conditionality that reveals the most important features of social behavior (Giles 2010, p. 29), or a variant of it – parasocial interaction, as indicated by the above mentioned author in his earlier writings (Giles 2002).

An important aspect of modern diversification is the identification of consumers' actions, perceptions and the identification of their behavior. According to Thaler (2018, p. 51), the economic behavior of consumers is an extremely important indicator of the study of the utility function of the product offered to the consumer. This approach, in our deep conviction, can be applied with great ease to the media, especially when it comes to TV shows, numerous serials and other mass formats, as well as the activity of producers (Thaler 2018, p. 358-359).

On the other hand, the creative economy of the media space contains the so-called entrepreneurial effect which, according to Howkins (2018, p.131), will be based on adherence to important principles, in particular, the attraction of creative personnel, connection to global production networks, including the art clusters, search for funding for projects, etc.

Consequently, behavioralisation, as well as the socialization of media products caused by it, greatly influence the economization of production, where, despite all the imaginary harmonization, profit is obtained (Fig. 1).

Figure 1: The logic of social and economic interaction in global media

Source: author.

In many current studies, the so-called focus on consumer behavior of a certain age and preference category of the population, commonly referred to as generation, plays an extremely important role. It is these generations (X, Y, Z) by Howe (2008) and Schroer (2019) that will determine the trends of global society development, new public interests, unexpected interpretation of the actions and interests of favorite characters in the near future.

Among the three important young generations, the following should be distinguished: generation X (years of birth 1965-1980), Y (1980-2000) and Z (since 2000). However, the most important for research is the last category, commonly referred to as the IT generation, as well as Home Landers, Homeland Generation, and New Silent Generation. It is for this generation that the hallmarks of high technology and creativity, hyperactivity, economy, pragmatic and, most importantly, multimedia, become characteristic. Often in the scientific literature, it is noted that this generation was born in the days of postmodernism and globalization. That is why, in our deep conviction, any sociological research should focus on this particular category, which will soon determine the significant corrections in the media business.

A rather widespread vision of the possible dominance of the processes of socialization of media, is its conditional antipode – economization. In our deep conviction, these approaches are chains of one network of media production focusing on the X, Y, Z generations and B (baby boomers of the generation, that is, people born in the 1950s). The perception of the changes taking place in the media industry is mirrored at different levels of identification of the development of the media, which is especially important when the existing indicative base is used and its future modification (N - UNIT 1 and N - UNIT 2). It should also be noted that, given the above components, the entrepreneurial component will continue to be an important part of global transfer interaction, within which the processes of socialization and economization of the media space are actively converging.

At the same time, it should be understood that generation Z is extremely representative of large-scale sociological and economic research. To his characteristic features, Stillman and Stillman (2019, p. 14-16), given the constant expansion of the information environment, add physical-digital world, extra-high personalization, realism, fear of missing an event, behavioral model (do himself), and motivation. These are the Z generation attributes listed above that make a critical look at the current media industry model and its promising power, demand, mobility, and selectivity for creative content.

3 SOCIOLOGIZATION OF GENERATION Z MEDIA DEMAND

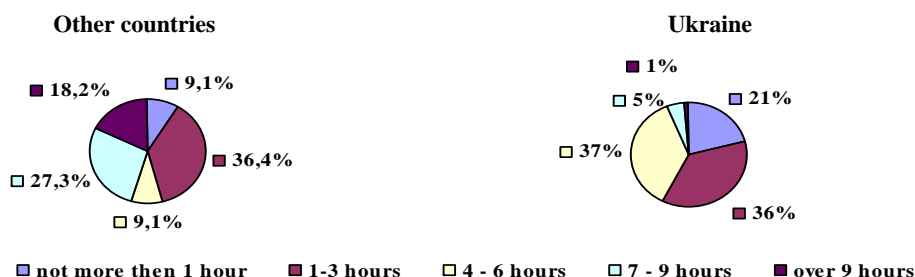
Establishing objective patterns in the development of a global society is a complex analytical problem, which inevitably arises before specialists of various

specialties, among whom should be named sociologists, economists, marketers, psychologists, political scientists and other scientists, as well as numerous practitioners for which the achievement of the goal of the study is no important extremely. But also the level of validity and availability of the results obtained. It was for this purpose that a questionnaire was developed that young people, mostly aged 20-30 years, were able to answer questions on the relevant social platform during 2018-2019 (completed August 31, 2019). In view of this, an audience was identified that reacted quite vividly to the objective need to participate in the survey. Therefore, it turned out that 768 people from the Ukrainian side and 118 from countries such as Bulgaria, India, Italy, Germany, Georgia and Palestine took part in the final poll. This made it possible to make a systematic comparison of both the country peculiarities of the studied media trends and the identification of common and distinctive features in the behavior of the student youth of Ukraine and the above-mentioned states. In the case of a coincidence or a slight difference, one could speak of a common understanding of the respective generation, and in the case of differences, a national specificity. During the processing of the questionnaires it was established the next narratives:

- the overwhelming majority of respondents are young people aged 20-25 (85.5% of the total number of participants in Ukraine, 90.9% abroad);
- women are mostly interested in media issues (64.5% in Ukraine and 63.3% abroad). However, more than a third are male, which roughly adequately reflects the gender pattern of employment in the mainstream media;
- almost half of the respondents (48.7% in Ukraine and 45.5% in other research countries) study undergraduate studies, however, and this is very important; they do not always position themselves as junior students (21.1% in Ukraine 18 , 2% – abroad). It should also be noted that the stated structural model of responses for other groups is somewhat different. In Ukraine, it is more colorful.

The above indicators quite clearly indicate the relative homogeneity of the youth groups studied, their objective selectivity in the process of determining priorities and desires. However, research into quality metrics and relationships to media transformation has a number of common and distinct features. An important indicator of student employment is the budget of time, including free time.

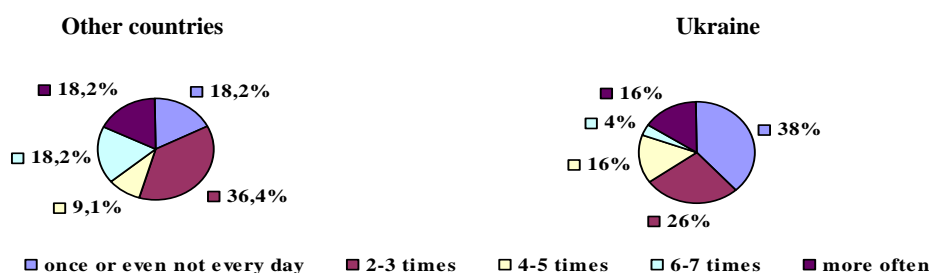
Figure 2: Share of time spent studying (including academic classes)

Source: author.

From the data obtained, it follows that 21% of Ukrainian university students spend only 1 hour a day studying (it can be assumed that they mostly miss classes). 35.5% of respondents take 1-3 hours and only 36.8% take 4-6 hours a day for their education. Among foreign students, this distribution looks a bit different. Only 9.1% of respondents said they had been studying for no more than one hour daily. Most of the foreign generation Z study for 1-3 hours, 9.1% spend 4 to 6 hours, and almost a third – 27.3% spend 7 to 9 hours on training. Quite a traditional test to determine the "digital attachment" of students in the study group was always considered the question of how often to check the mailbox of his E-mail (eventually added Viber and other communications). 38.2% of those who check every day, or even less often among the Ukrainian respondents, do it 2-3 times a day. What is striking is that 15.8% check their inbox 8 times or more during the day.

Figure 3: Number of checks of your mailbox (e-mail) per day

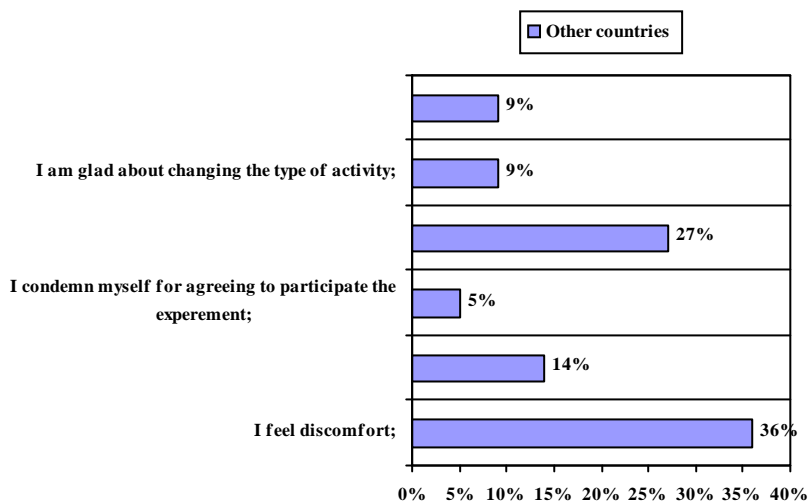
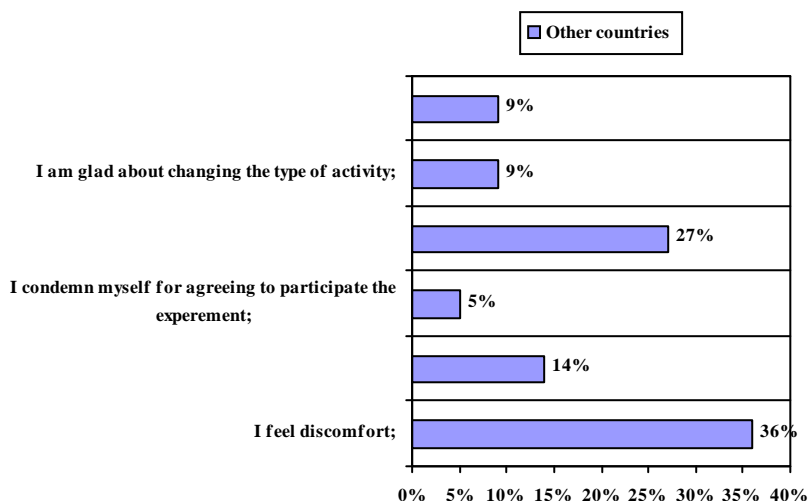
Source: author.

For foreign students, it should be noted that the frequency of attendance was quite indicative. The share of those who visit their mailbox 2-3 times a day is 36.4% of the total number of respondents, 4-5 times – 9.1%, but the rest of the respondents were distributed in equal percentage – 18.2%.

From the point of view of contemporary sociological analysis, it was extremely important to evaluate the nature of the discomfort of the respondents in case of denial of access to the Internet.

Figure 4: Number of checks of your mailbox (e-mail) per day

Source: author.

According to the calculations, for both Ukrainian and foreign respondents, the loss of Internet access is quite a significant element of discomfort. At the same time, the number of those who are neutral in Ukraine and foreign countries differ slightly. It is also worth noting that virtually all respondents recognize their Internet addiction, but not every one of them wants to consider themselves a "hostage" or an "add-on" to their computer. Nevertheless, all respondents highly value the problem of information security. 46.1% of Ukrainians surveyed believe that information security is extremely important to them, 51.3% consider it important but not critical. In doing so, most respondents would agree to pay for confidentiality only under certain conditions. 30.7% of those polled said they did not trust the system of individual security measures.

The situation is similar with those interviewed abroad. For generation Z, security of personal information (54.5% of respondents) was extremely important, and for 45.5% it was important, but not critical. However, only 9.1% of respondents agree to pay for "information protection". As in Ukraine, the largest share is 36.4% of those who will act on the situation.

The above data allow us to state:

- the relative homogeneity of the two interviewed groups with similar aspirations, age, preferences and interests;
- the overwhelming majority of respondents stereotypically respond to the budget of their time and devote about 3-4 hours per day to training, meaning they have a lot of free time;
- the surveyed groups demonstrate approximately the same dependence on the Internet and the receipt of "important", in terms of respondents, e-mail, Viber and other sources of information;
- for the vast majority of those polled, protecting their own information is extremely important, but paying for additional privacy measures will only be credited to the providers when they are convinced that the security of their correspondence and activities is actually achieved;
- the priorities for using your free time with generation Z are similar.

The above considerations make it possible to move on to the second phase of the proposed study, which will fully identify the trends in the media field as an important sector of the realization of the ambitions of the generation Z.

The future of television, the overwhelming majority of Ukrainian respondents, sees the complete transfer of all television formats to the Internet – 42.7%. Almost a third (29.3%) are convinced that television should be transformed into something else, and the respondents predict complete loss of relevance (13.3%), or a small

audience focusing on so-called soap operas (13.3%)). The foreign respondents' projections are similar, however, they are even more than Ukrainians, convinced of the future integration of TV into the Internet (45.5%). At the same time, it should be noted that the percentage of supporters of soap operas is higher in this group of respondents (18.2%).

The views of Generation Z on other media are quite interesting. For example, only 3.9% of Ukrainians surveyed listen to the radio, 15.8% never listen to it, 40.8% – only in the car, 39.5% – only occasionally. Thus, the automotive sector has proven to be a potentially important factor in the further diversification of the media, which cannot be said about buying newspapers. 68.4% of Ukrainian respondents never buy newspapers, while the rest do not regularly. The same is true for magazines – 52.6% (answer – never), 38.2% (sometimes). Few women buy specialized magazines once a week. Foreign respondents also have indicators based on 45.5% of them never read newspapers and only 36.4% read them sometimes. However, the lenient attitude towards magazines, as in Ukraine, is quite obvious (63.8% of respondents do this from time to time, and only 27.3% never). The percentage of students who listen to radio on a full-time basis abroad (36.4%) is much higher than in Ukraine (18.2%).

In our deep conviction, the development of many trends cannot be limited to the product sector alone, because the creation of product shows has a significant impact on the average citizen's perception of a competitive format, their moral and material value. In this regard, it is extremely important to systematically assess the significance of a particular global teleformat (Table 1).

Table 1: Generation Z perception of global teleformats in Ukraine and abroad, %

<i>Format name</i>	<i>The percentage of benefits in Ukraine</i>	<i>Rank in Ukraine</i>	<i>The percentage of benefits abroad</i>	<i>Rank abroad</i>
"TheVoice"	26.7	1-2	36.4	1-2
"Masterchef"	26.7	1-2	36.4	1-2
'So you think you can dance "	16.0	3	0.0	-
"The country's Got Talent"	12.0	4	9.1	3-5
"The Bachelor"	9.3	5	9.1	3-5
"X Factor"	6.0	6	9.1	3-5
"The Battle of psychics"	3.3	7	0	-

Source: author.

According to the table, the absolute leaders among the teleformats are "The Voice" (Voice of the country) and "Masterchief". Given the high ranks, in the first and second cases, they will retain their leadership for the next five years. The teleformats "Country got talent", "Bachelor" are in steady demand, while "So you think you can dance" and "Battle of Psychics" vary greatly across countries and regions.

The future of many media projects depends heavily on their commercialization, which in turn is dependent on the amount and duration of EU-regulated advertising and is not regulated in Ukraine. The answers of Ukrainian and foreign respondents thus differ significantly. In particular, domestic respondents suggested two models: 43.4% - regulated advertising volumes, and a moderate fee for television broadcasting, or - 36.8% of respondents agreed with the approach – no advertising and a subscription fee for use. At the same time, 43.4% are convinced that the future of television is based on the production of competitive formats by the leading countries, 26.3% of Ukrainians believe that the future is based on global formats, which should be adapted to the specific conditions of local markets. Similar are the responses of foreigners who, like Ukrainians, belong to the generation Z.

4 CONCLUSIONS

The process of media socialization is an objective reality of the systematic convergence of the producers of the respective products, their adaptation to local markets and the global transfer of media formats. A significant sign of the times was the high level of diffusion of consciousness of consumer tastes of their preferences, standards of behavior, emotions impartially imparted by global media corporations, the growing influence of which is hard to overestimate the population of the countries of the world.

Naturally, the processes of commercialization of media companies' activity in the world practice are often harmonized with the ideas of humanization, sectorisation of production and maximum consideration of consumer needs. Instead, an important consequence of this kind of action is a change in their behavior, the main content of which is now being studied by psychologists, economists, and sociologists.

An important indicative trend of socialization and economization of media development has recently been the questioning of consumers of relevant products in different countries of the world and the tracking of influences on their behavior of the relevant "stimuli". The need for selective homogenization of groups (age 20-30 years, the ratio of men and women, acquired university status, etc.) became essential in the research. The stated requirements made it possible to identify the international group that was being surveyed as relatively homogeneous and one that could be considered as stable in determining the trends of behavior of generation Z, which allowed to state the following:

- Ukrainian and international groups have approximately the same view on the development of the media business and the processes of its socialization;
- In general, there is a decrease in the proportion of study time in the structure of students' daily budget, so it can be predicted that they have much more free time, which clearly illustrates the so-called Z generation Internet addiction (that is, we are dealing with the substitution effect);
- This age group is an active user of the Internet and seeks additional information security for their data, for which the Z generation agrees to pay;
- Both Ukrainian and foreign groups acknowledge that radio, newspapers, magazines have lost their informational significance. They are deeply convinced that already in the near future, TV will be automatically transferred to the Internet, and its small sector of soap operas will remain important only for a small group of consumers.

REFERENCES:

1. BELL, D. (2004): *Subordination of the corporation: the contradiction between economization and socialization. The future postindustrial society. The answer of social forecasting*. Academia, 2004. 404 pp. ISBN 978-0-393-62334-5.
2. BLUDOVA, T. – CHUZHYKOV, A. – LESHCHENKO, K. (2019): Modeling the function of advertising reviews from media ads on youtube channel. In: *Innovative marketing*. 2019, 15, 3. pp 26-41.
3. BOBROVA, E. (2009): Social responsibility of business as a sociological category. In: *News of the Russian State Pedagogical University. A. Herzen*, 2009, 111, pp. 279-284.
4. CASANOVA, H. (2017): *Beyond Secularization: The Religious and Secular Dynamics of Our Global Age*. Spirit and the letter, 2017. 264 pp. ISBN 978-3-319-57894-1.
5. DORONINA, M., – GOLUBEV, S. (2014): Sociologicalization of the economy and labor potential of a production organization. In: *BusinessInform*, 2013, 6, pp. 214-220.
6. GILES, D. (2002): Parasocial interaction: A review of the literature and a model for future research. In: *Media Psychology*, 2002, 4, pp. 279-302.
7. GILES, D. (2010): *Psychology of the media*. London: Palgrave Macmillan, 2010. 230 pp. ISBN 978-11-3715-987-8.
8. GLOBAL GOVERNANCE – 2025: A CRUCIAL MOMENT (2011): *Trans. from English*. G. Lelow. Lviv: Chronicle, 2011. 120 pp. ISBN 978-92-9198-175-5.
9. GUERCINI, S., – RANFAGNI, S. (2015): Conviviality behavior in entrepreneurial communities and networks. [Online.] In: *Journal of Business*

- Research*, 2015. [Cited 25.09.2019.] Available online: <<https://dx.doi.org/10.1016/j.busres.2015.07.013>> .
10. HOWE, N. (2008): *Millennials & K - 12 Schools*. New York: Life Course Associates, 2008. pp. 109-111. ISBN 978-09-712-6065-8.
  11. HOWKINS, J. (2018): *The creative economy. How people make money from ideas*. London: Penguin Books, 2007. pp. 270. ISBN 978-01-419-7703-4.
  12. INGLHART, R., – WELZEL, K. (2011): *Modernization, cultural change and democracy: the sequence of human development*. New publishing house, 2011. 464 pp. ISBN 978-0-511-79088-1.
  13. KHARITONOVA, E., – KRYLOVSKAYA, E. (2014): Sociology of entrepreneurship as a factor of growth of national wealth. In: *Socio - economic phenomena and processes*, 2014, 9, 5, pp. 76-83.
  14. SCHROER, W. J. (2019): Generations X, Y, Z and the others. [Online]. In: *Social marketing*. [Cited 25.09.2019.] Available online: <<http://socialmarketing.org/archives/generations-XY-Z-and-the-others.W.J.Schroer>>
  15. SCHWAB, K. (2019): *Fourth Industrial Revolution. Forming the fourth industrial revolution*. Kharkiv: Family Leisure Club, 2019. 416 pp. ISBN 978-1-524-75886-8.
  16. SIEBERT, H. (2008): *The World Economy. A global analysis / Revised and enlarged. Third edition*. Abingdon: Routledge, 2008. 389 pp. ISBN 978-04-1540-282-8.
  17. STILLMAN, D. – STILLMAN, J. (2019): *Generation Z at work*. X: View - in "Morning", 2019. pp. 304. ISBN 978-00-624-7545-9.
  18. THALER, R. (2018): *Behavioral Economics*. Hash format, 2018. pp. 463. ISBN 978-80-87162-66-8.

INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

Medzinárodné vzťahy sú interdisciplinárny vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. Vychádza štyrikrát ročne, v marci, júni, septembri a v decembri. Uzávierky jednotlivých čísiel sú každoročne 15.12, 15.3., 15.6 a 15.9. Všetky príspevky sú pri zachovaní obojstrannej anonymity recenzované minimálne dvomi oponentmi.

Časopis Medzinárodné vzťahy (ISSN 1336-1562 tlačaná verzia, ISSN 1339-2751 online) je zaregistrovaný v Zozname periodickej tlače Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, evidenčné číslo EV 4785/13. Časopis je indexovaný v databázach ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz a Index Copernicus a cieľom redakčného kolektívu je zvyšovanie počtu a kvality citačných databáz, v ktorých je zaradený.

Časopis publikuje pôvodné vedecké články, diskusie, prehľady, informácie a recenzie z oblasti medzinárodných ekonomických, politických, právnych a kultúrnych vzťahov. Témy prijímaných článkov zahŕňajú (ale neobmedzujú sa na):

- históriu medzinárodných hospodárskych vzťahov
- medzinárodný obchod
- medzinárodné investície
- medzinárodnú migráciu
- aktuálne medzinárodnoekonomické problémy
- aktuálne medzinárodnopolitické problémy
- analýzu súčasných a minulých konfliktov
- medzikultúrne vzťahy
- medzinárodné právo obchodné
- medzinárodné právo verejné

Časopis Medzinárodné vzťahy publikuje články v anglickom, slovenskom a českom jazyku. Anglické články majú vo všeobecnosti prednosť pred slovenskými a českými článkami, hlavným kritériom je však kvalita.

ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

The Journal of International Relations is an interdisciplinary scientific journal of international political, economic, cultural and legal relations, published by the Faculty of International Relations at the University of Economics in Bratislava, Slovakia. It is published quarterly, always in March, June, September and December. Papers are to be submitted by December 15, March 15, June 15 and September 15 of each year. All papers undergo a double-blind peer review process by at least two referees.

The Journal of International Relations (ISSN 1336-1562 print, ISSN 1339-2751 online) is registered with the Ministry of Culture of the Slovak Republic (EV 4785/13). The journal is currently covered by ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, and Index Copernicus. The goal of the editorial board is to increase the impact of the journal and the number of databases covering the journal.

The Journal of International Relations wishes to publish high-quality original scientific papers, discussions, surveys, short communications and book reviews from the field of international economic, political, legal and cultural relations. The topics of published papers include, but are not limited to:

- history of international economic relations
- international trade
- international investment
- international migration
- current international economic issues
- current international political issues
- analysis of current and past conflicts
- intercultural relations
- international trade law
- public international law

The Journal of International Relations publishes papers in English, Slovak and Czech languages. Generally, English papers have precedence before Slovak and Czech papers; however, the main criterion is quality of research.

INŠTRUKCIE PRE AUTOROV

Príspevky do časopisu Medzinárodné vzťahy sa predkladajú elektronicky v programe MS Word na e-mailovú adresu redakcie **mv.fmv@euba.sk**. Predpokladá sa, že príspevky neboli dosiaľ publikované ani odoslané na publikovanie inde. S článkom sa predkladá aj prehlásenie o originalite.

Autor je zodpovedný za formálnu a odbornú správnosť svojho článku. Články musia popri obsahových náležitostiach spĺňať formálne kritériá – formát strany „ISO B5“, okraje 2 cm zo všetkých strán, riadkovanie 1,15, písmo Times New Roman, veľkosť písma 11. Každý článok musí obsahovať abstrakt a kľúčové slová v slovenskom/českom jazyku, abstrakt a kľúčové slová v anglickom jazyku, 1 – 3 kódy JEL klasifikácie podľa Americkej asociácie ekonómov, korektné určenie všetkých grantov a programov, s ktorých podporou článok vznikol a na samostatnom liste plné meno, tituly, adresu, e-mail a telefónne číslo všetkých autorov. V článku treba definovať skúmaný problém, stanoviť ciele, použité metódy a identifikovať závery a prínosy. Šablóna príspevku je k dispozícii na webovej stránke časopisu **<https://fmv.euba.sk/veda-a-vyskum/vedecke-casopisy/medzinarodne-vztahy>**.

Upozorňujeme autorov, aby dodržali predpísanú šablónu, v opačnom prípade bude článok vrátený na prepracovanie podľa stanoveného vzoru, čo môže viesť k jeho oneskorenej publikácii.

Redakčné uzávierky sú každoročne **15.12.**, **15.3.**, **15.6.** a **15.9.** V mesiaci po uzávierke prebehne obojstranne anonymné recenzné konanie s minimálne dvomi oponentmi. Autori, ktorých príspevky budú v recenznom konaní pozitívne hodnotené, budú kontaktovaní e-mailom. Čas na zapracovanie pripomienok oponentov je spravidla 2 až 4 týždne. Autorské korektúry treba odoslať na e-mailovú adresu redakcie najneskôr do 3 pracovných dní od notifikácie.

Príspevky doručené po stanovených termínoch budú zaradené do nasledujúceho recenzného konania. Na uverejnenie článku v časopise neexistuje právny nárok.

GUIDE FOR AUTHORS

The manuscript submission process is fully electronic. All papers received by the editor (mv.fmv@euba.sk) will undergo a double-blind peer review process. Submission of a paper implies that the work has not been published previously and that it is not under consideration for publication elsewhere. Author's declaration of originality must be submitted along with the paper.

The sole responsibility for formal and scientific contents of each paper is borne by its author. Each paper must follow the formatting instructions – file format: MS Word, page size: “ISO B5”, margin: 2 cm from all sides, spacing 1.15, font: Times New Roman, font size: 11. Each paper must include abstract and key words in English, 1 – 3 codes, following the Journal of Economic Literature classification system, if applicable, the names and ID numbers of grants and programs funding the author's research and on a separate page, full names, academic degrees, addresses, e-mails and phone numbers of all authors. It is necessary to explicitly state research problem, goals, methods used, conclusions and contributions of the paper. All papers must follow the journal template which is available at <https://fmv.euba.sk/en/science-and-research/scientific-journals/journal-of-international-relations>, otherwise they will be returned for re-formatting.

Deadlines for submission are **December 15th**, **March 15th**, **June 15th** and **September 15th**. All papers will undergo a double-blind peer review process. Authors generally have 2 to 4 weeks to revise articles and incorporate reviewers' comments. Proofs should be returned by e-mail within 3 days of their receipt.

The editorial board has an exclusive right to accept/reject papers.

Medzinárodné vzťahy Journal of International Relations

4/2019

Ročník XVII

Volume XVII

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, ročník XVII, 4/2019.

Hlavná redaktorka / Editor in-chief

Ludmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board

Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR

University of Malaya, Malaysia

Doreen BEKKER

Rhodes University, South Africa

Alexandru BURIAN

Moldavian Association of International Law, Moldova

Eva CIHELKOVÁ

Pan-European University, Slovakia

Alan V. DEARDORFF

University of Michigan-Ann Arbor, USA

Attila FÁBIÁN

University of West Hungary, Hungary

Tatiana FILOSOFOVA

NRU Higher School of Economics, Russia

François GEMENNE

University of Liège, Belgium

Otmar HÓLL

University of Vienna, Austria

Edward H. HUIJBENS

University of Akureyri, Iceland

María Teresa INFANTE

University of Chile, Chile

Caffi Siri Rohaini Binti KASSIM

University of Malaya, Malaysia

LI Hsi-Mei

Chinese Culture University, Taiwan

Klavdij LOGOŽAR

University of Maribor, Slovenia

Stanislav MRÁZ

College Danubius, Slovakia

Rebecca NEUMANN

University of Wisconsin-Milwaukee, USA

Jan OSTOJ

Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland

Hakan G. SICAKKAN

University of Bergen, Norway

Karol SORBY

University of Economics in Bratislava, Slovakia

František ŠKVRNDA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Pavel ŠTURMA

Charles University in Prague, Czech Republic

Chong-Ko Peter TZOU

Tamkang University, Taiwan

Harun UÇAK

Alanya Alaaddin Keykubat University, Turkey

Jolita VVEINHARDT

Vytautas Magnus University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor

Mykhaylo KUNYCHKA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Časopis je zaregistrovaný na Ministerstve kultúry
Slovenskej republiky EV 4785/13.
ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print)
ISSN 1339-2751 (online)